

Informationshåndbog om pædagogiske læreplaner i dagtilbud

STYRELSEN FOR SOCIAL SERVICE
SOCIALMINISTERIET

MINISTERIET FOR
FAMILIE- OG
FORBRUGERANLIGGENDER

Redaktion:

Björg Kjær & Jesper Olesen

Learning Lab Denmark

Februar 2005

Elektronisk udgave:

www.laereplan.info

Grafisk tilrettelægning:

Ellen Margrethe Hjelholt

Repro og tryk:

Rødgaard grafisk produktion

Oplag:

1.300 stk.

ISBN 87-990713-0-4

FORORD OG LÆSEVEJLEDNING

Med loven om pædagogiske læreplaner i dagtilbud for børn er der etableret et krav om dels at skrive pædagogiske læreplaner, dels at dokumentere arbejdet med læring på måder, som understøtter det pædagogiske personales refleksioner og overvejelser over den pædagogiske hverdagspraksis. Loven lægger op til, at man ikke kun skriver en læreplan og reviderer den jævnlige. Der er også en forventning om, at arbejdet med den pædagogiske læreplan bruges til at udvikle det pædagogiske personales faglighed og den pædagogiske praksis. Der er med andre ord et ønske om, at pædagogisk personale indtager en mere og mere undersøgende holdning til egen praksis. Loven opfordrer pædagogisk personale til at overveje, om de gør det, de siger. Og til at undersøge, om de gør det, de tror.

Arbejdet med pædagogiske læreplaner kan aktivere to modstridende reaktioner. Den ene er „det har vi altid gjort“ og den anden „det er noget helt nyt“. Begge udsagn er i sig selv problematiske. Det første fordi det rummer en afvisning af udvikling af den eksisterende praksis. Det andet fordi det tilsidesætter alle de gode erfaringer, der måtte være skabt gennem mange års pædagogisk arbejde i dagtilbuddene. Loven om pædagogiske læreplaner lægger derimod op til, at alle involverede parter arbejder på at finde en passende balance mellem udvikling og videreførelse af velfungerende praksis og faglighed.

Pædagogiske læreplaner repræsenterer en ændring i relation til dokumentation og skriftlighed, men det nye dokumentationskrav handler ikke kun om at sætte ord på skrift om den eksisterende praksis. Skriftligheden giver kun mening, for så vidt at den bruges som afsæt for refleksion over den pædagogiske praksis og faglighed, for derefter at omsættes til en revision af de pædagogiske processer i dagtilbuddet. Kombinationen af skriftlighed, refleksion og forandring kan forstås på samme måde som time-out i en håndboldkamp. Time-out er spillernes mulighed for at træde uden for banen et øjeblik og sammen med træneren tænke over det, der foregår inde på banen. Hvad er problemerne, og hvad kan man gøre anderledes? Time-out rummer en mulighed for at se på sine egne handlinger fra en ny vinkel for at kunne vende tilbage med andre handlemuligheder.

Det afgørende er, at selv om pausen tilsyneladende suspenderer spillet og skaber rum for refleksion, så finder pausen sted inden for spillets rammer. På samme måde indeholder de pædagogiske læreplaner en tid væk fra den pædagogiske praksis, der skal bruges til at tænke over det, der sker, når livet leves i dagtilbuddet. Hvis læreplansarbejdet tænkes på denne måde bliver tid til dokumentation og refleksion heller ikke tid, der går fra børnene. Det bliver tid, der kommer børnene til gode gennem bedre gennemtænkt pædagogik.

Informationshåndbogen om pædagogiske læreplaner i dagtilbud består af 9 kapitler, der følger arbejdet med læreplaner trin for trin. Efter en kort gennemgang af lovgivningen og bekendtgørelsen følger kapitler om udarbejdelse af læreplanen, anvendelse af læreplanen, godkendelse, evaluering og revision af læreplanen. De kan ses som de faser, læreplansarbejdet gennemgår i løbet af et år. Derefter kommer et kapitel om forankring og organisering af læreplansarbejdet i kommunerne, et kapitel om dokumentation, der knytter sig tæt til kapitlet om anvendelse og endelig et kapitel om børn med særlige behov.

Alle kapitler efter gennemgangen af lov og bekendtgørelse er bygget op på samme måde for at skabe overskuelighed og derigennem øge anvendeligheden af informationshåndbogen. Hvert trin i læreplansarbejdet er således beskrevet i seks overordnede punkter:

1. Hvad består fasens opgaver i?
2. Hvem er involveret i løsningen af opgaverne?
3. Eksempler på hvordan opgaverne kan løses.
4. Diskussion af faldgruber og problemstillinger i forbindelse med løsningen af opgaverne.
5. Gode råd og redskaber.
6. Læs mere: links og referencer.

Formen er tilstræbt kort og præcis med anvisninger, der er lette at følge. Men eftersom der er tale om en helt ny lov, der først gradvist er ved at blive implementeret, har vi mange steder været henvist til forsøgsprojekter og velovervejede hensigter. Der er i den forstand ikke overalt tale om et veletableret vidensgrundlag. Dertil kommer, at hver enkelt opgave kan løses på mange forskellige måder, der tager udgangspunkt i de enkelte børns, professionelles, forældres og kommuners forudsætninger og ønsker for børns liv i dagtilbud. Vi har derfor overalt, hvor det har været muligt, givet flere forskellige bud på løsninger for at understrege, at loven om pædagogiske læreplaner er en ramme, der skal udfyldes lokalt i et samarbejde mellem flere forskellige aktører.

KL, 13 pædagogiske CVU'er over hele landet samt Learning Lab Denmark har udarbejdet informationshåndbogen for Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender og Styrelsen for Social Service. Informationshåndbogen revideres løbende i 2005 og 2006, og den findes i en netversion på www.laereplan.info

Vi håber, bogen vil blive et nyttigt redskab for alle, der er involveret i læreplansarbejdet.

Björg Kjær & Jesper Olesen

KAPITEL 1	GRUNDLAGET	1
<hr/>		
KAPITEL 2	UDARBEJDELSE	17
<hr/>		
KAPITEL 3	ANVENDELSE	41
<hr/>		
KAPITEL 4	GODKENDELSE	61
<hr/>		
KAPITEL 5	EVALUERING	75
<hr/>		
KAPITEL 6	REVISION	101
<hr/>		
KAPITEL 7	FORANKRING OG ORGANISERING	107
<hr/>		
KAPITEL 8	DOKUMENTATION	131
<hr/>		
KAPITEL 9	BØRN MED SÆRLIGE BEHOV	151
<hr/>		

NOTER

GRUNDLAGET

AF TINE BJERRE LARSEN

1.1	<i>Hvad siger loven om „Pædagogiske læreplaner i dagtilbud“?</i>	2
1.2	<i>Loven</i>	3
1.3	<i>Hvad står der i bekendtgørelse</i>	4
1.4	<i>Bekendtgørelsen</i>	5
1.5	<i>De seks læringstemaer</i>	7
1.6	<i>Pædagogisk tradition</i>	9
1.6.1	<i>Den pædagogiske udfordring</i>	9
1.6.2	<i>Personlig udvikling</i>	9
1.6.3	<i>Sociale kompetencer</i>	10
1.6.4	<i>Sprog</i>	10
1.6.5	<i>Krop og bevægelse</i>	11
1.6.6	<i>Naturen og naturfænomener</i>	12
1.6.7	<i>Kulturelle udtryksformer</i>	12
	Sammenfatning	13
1.7	<i>Læs mere om læreplaner</i>	14

1.1 Hvad siger loven om „Pædagogiske læreplaner i dagtilbud“?

Fra 1. august 2004 blev det vedtaget ved lov, at alle dagtilbud – kommunale og selvejende daginstitutioner, puljeordninger og kommunal dagpleje – skal udarbejde pædagogiske læreplaner.

Det er ikke noget nyt, at børn skal lære noget af at gå i dagtilbud. Men fra statens side lægges der med loven om „pædagogiske læreplaner i dagtilbud“ op til, at der arbejdes mere målrettet med børns læring og deres kompetencer.

Man skal i den pædagogiske læreplan beskrive mål for læring, aktiviteter og pædagogiske metoder. Eller som der står i loveteksten:

„... Læringsmålene er fælles overordnede mål for, hvilke kompetencer den pædagogiske læringsproces i dagtilbuddet skal lede frem imod...“

En naturlig forlængelse af Serviceloven

„Pædagogiske læreplaner i dagtilbud“ er ikke en selvstændig ny lov, men en tilføjelse til lov om Social Service eller Serviceloven, som den kaldes. Serviceloven er fra 1998, og med den får vi for første gang en lov, der beskriver, hvad samfundet forventer sig af dagtilbuddene.

I Serviceloven står der, at dagtilbuddene skal give børnene omsorg og fremme deres udvikling, trivsel og selvstændighed. Det er stadigvæk det væsentlige også med de pædagogiske læreplaner, men det nye er, at daginstitutionerne skal udarbejde en læreplan, der er målrettet to grupper. Børn fra 1/2 til 2 år og børn fra 3 år og til skolealderen.

For den kommunale dagpleje udarbejdes læreplanen samlet for alle aldersgrupper.

Hidtil har man haft generelle mål for alle børn i institutionen, som handler om, hvordan de skal udvikle sig motorisk, sprogligt og socialt. Mål, som er blevet sat i forhold til et barns normale udvikling og modenhed, men som ikke er blevet skrevet ned. Med de pædagogiske læreplaner kræves skriftlighed. Alle dagtilbud skal formulere

re deres mål, og hvordan de vil tilrettelægge det pædagogiske arbejde for at få dem indfriet.

Læring og læringsmiljøer

Serviceloven fastsætter nogle værdier for det pædagogiske arbejde. Fra at have været et pasnings- og opbevaringssted for børn, blev dagtilbuddene til steder, hvor fagfolk tilrettelagde „læringsmiljøer“ for børn.

Læring er det nye kodeord og med de pædagogiske læreplaner lægges op til en præcisering af, at dagtilbuddet skal sikre, at børn lærer noget. Nu skal det af den pædagogiske læreplan fremgå, hvordan man vil arbejde med et givent emne, og på hvilken måde man vil understøtte og udfordre børns læring inden for området.

Indsats over for børn med særlige behov

De pædagogiske læreplaner skal skabe de bedste betingelser for, at børn kan udvikle sig og lære sig selv og verden at kende. De skal sætte fokus på de børn, der har særlige behov. Det kan være børn med forskellige vanskeligheder og handicap, og børn, der ikke har så stor opbakning og støtte hjemmefra.

I loven står, at dagtilbuddene skal beskrive „hvordan udsatte børns læring understøttes“. Det vil sige, at det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan man kan planlægge pædagogiske aktiviteter og skabe læringsmiljøer, der fremmer disse børns kompetencer og udvikling.

Ikke alle børn kommer med samme ressourcer og forudsætninger for at få det fulde udbytte af at gå i dagtilbud. Men jo tidligere man støtter de børn, der har særlige behov, i at udvikle deres kompetencer, jo større er mulighederne for, at man kan bryde den negative sociale arv. Samfundets hensigt med at indføre pædagogiske læreplaner er netop at bruge dem som et middel til at sikre, at børn med mindre gode udgangspunkter får en nemmere vej gennem deres skole- og uddannelsesforløb.

1.2 Loven

LOV nr 224 af 31/03/2004 (Historisk)

Lov om ændring af lov om social service
(Pædagogiske læreplaner i dagtilbud til børn)

§ 1

I lov om social service, jf. lovbekendtgørelse nr. 764 af 26. august 2003, som ændret senest ved § 2 i lov nr. 1168 af 19. december 2003, foretages følgende ændring:

1. Efter § 8 indsættes:

»§ 8 a. Det enkelte dagtilbud skal udarbejde en pædagogisk læreplan for børn i aldersgruppen $\frac{1}{2}$ -2 år og aldersgruppen fra 3 år til skolealderen, der giver rum for leg, læring og udvikling. For den kommunale dagpleje udarbejdes læreplanen samlet for alle dagplejehjem tilknyttet den kommunale dagpleje.

Stk. 2. Den pædagogiske læreplan skal med udgangspunkt i sammensætningen af børnegruppen beskrive dagtilbuddets arbejde med mål for læring og indeholde overordnede pædagogiske beskrivelser af relevante mulige aktiviteter og metoder. Herudover skal det beskrives, hvordan udsatte børns læring understøttes. Læringsmålene er fælles overordnede mål for, hvilke kompetencer den pædagogiske læringsproces i dagtilbuddet skal lede frem imod, jf. stk. 1. Socialministeren fastsætter nærmere regler for indhold af og overordnede mål for læring i dagtilbuddene.

Stk. 3. Dagtilbuddets forældrebestyrelse samt kommunalbestyrelsen godkender den pædagogiske læreplan. Læreplanen skal evalueres årligt af forældrebestyrelsen i dagtilbuddet med henblik på eventuel revision.«

§ 2

Loven træder i kraft den 1. august 2004.

1.3 Hvad står der i bekendtgørelsen?

Bekendtgørelsen forklarer loven og fastlægger principper og mål for arbejdet med de pædagogiske læreplaner. Af den fremgår det, at der med de pædagogiske læreplaner skal arbejdes systematisk og kvalificeret med børns læring i alle landets dagtilbud.

Det pædagogiske personale skal „støtte, lede og udfordre børns læring, som børnene er medskabere af“. De skal formulere mål og eventuelle delmål for, „hvilke kompetencer og erfaringer den pædagogiske læreproces skal give børn mulighed for at tilegne sig.“ I forhold til temaet barnets „sociale kompetencer“ kunne målet f.eks være, at barnet udvikler venskaber.

Om måden det pædagogiske arbejde med børns læring skal foregå på, står der i bekendtgørelsen:

„Læring sker både gennem spontane oplevelser og leg, samt ved at den voksne skaber eller understøtter situationer, der giver børnene mulighed for fornyelse, fordybelse, forandring og erfaring.“

Tilrettelæggelse af læringsmiljøer

Læring er det centrale ord og har været det siden Serviceloven blev vedtaget i 1998. Fra at have været pasnings- og omsorgssteder blev dagtilbud til læringssteder.

Med de pædagogiske læreplaner er opgaven blevet præciseret. Det drejer sig for dagtilbuddene om at tilrettelægge „læringsmiljøer“, der tager hensyn til „børns forskellige forudsætninger“. Læringsmiljøerne skal tilrettelægges i forhold til seks temaer eller områder, står der i loven. Det drejer sig om:

- 1) Barnets alsidige personlige udvikling
- 2) Sociale kompetencer
- 3) Sprog
- 4) Krop og bevægelse
- 5) Naturen og naturfænomener
- 6) Kulturelle udtryksformer og værdier.

Det er ikke skole

Det hedder læreplaner, men det er ikke et forsøg på at lave skole allerede i børnehaven. Af loven fremgår det, at „læringen i dagtilbuddet skal bidrage med at sikre en harmonisk overgang til fritidsliv og skolen“. Men der står mere uddybende om den læring, som de pædagogiske læreplaner skal lægge op til, i bemærkningerne til lovforslaget:

„At lære forbindes ofte med noget, der foregår i skolen, men læring er ikke det samme som katederundervisning. (...) Læring handler om dannelse, udvikling og forandring. Det er en proces, hvor personen omformer og udvikler sin viden, sin forståelse og sine færdigheder.“

Og videre i bemærkningerne står der, at det er tankegangen bag lovforslaget, at

„barnet er medskabere af sin læring, som det pædagogiske personale støtter, guider og udfordrer, hvad enten der er tale om planlagte aktiviteter eller spontant opståede situationer.“

Og:

„Legen anses som fundamental og et middel til udvikling af børns sprog, kreativitet og sociale færdigheder. Legen giver barnet mulighed for at afprøve, hvad barnet er god til, hvad barnet kan og hvad barnet bliver til“.

Hensyn til lokale forhold og dokumentation

Den pædagogiske læreplan skal tage udgangspunkt i „børnegruppens sammensætning“. Sådan står der i loven. I bekendtgørelsen står, at der skal tages hensyn til lokale forhold som også handler om geografisk placering, fysiske muligheder, børnenes alder, køn, handicap, sprog og kulturelle baggrunde.

I loven står, at dagtilbuddenes pædagogiske læreplaner skal indeholde overordnede pædagogiske beskrivelser af aktiviteter og metoder. I bekendtgørelsen introduceres det nye og centrale begreb „dokumentation“.

„Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet dokumenterer og følger op på, om den pædagogiske læringsproces leder frem imod de opstillede mål.“

Ansvar og rollefordeling

I bekendtgørelsen fremgår det, at det er ledelsen i dagtilbuddet, der er ansvarlig for, at den pædagogiske læreplan bliver udarbejdet. Over for forældrebestyrelsen og kommunalbestyrelsen.

Det er, som der også står i loven, kommunalbestyrelsen og dagtilbuddets forældrebestyrelse, der skal godkende den pædagogiske læreplan. Og det er forældrebestyrelsen, der årligt skal evaluere den med henblik på eventuel revision.

1.4 Bekendtgørelsen

I medfør af § 8 a i lov om social service, jf. lovbekendtgørelse nr. 764 af 26. august 2003, fastsættes:

Bekendtgørelse om temaer og mål i pædagogiske Læreplaner

Kapitel 1

Formål og principper for læringen i dagtilbud

§ 1. Ophold i dagtilbuddet skal bidrage til, at børns læring understøttes, jf. lovens § 8. Det pædagogiske personale skal støtte, lede og udfordre børns læring, som børnene er medskabere af. Læringen sker både gennem spontane oplevelser og leg, samt ved at den voksne skaber eller understøtter situationer, der giver børnene mulighed for fornyelse, fordybelse, forandring og erfaring.

Stk. 2. Det pædagogiske personale skal sikre, at der i dagtilbuddet bliver sat fokus på alle barnets potentialer og kompetencer for at ruste det enkelte barn til at begå sig i livet. I tilrettelæggelsen af læringsmiljøer skal der tages hensyn til børns forskellige forudsætninger.

Stk. 3. Læringen i dagtilbuddet skal bidrage til at sikre en harmonisk overgang til fritidsliv og skolen.

Kapitel 2

Temaer og mål i pædagogiske læreplaner

§ 2. Der skal i alle dagtilbud efter serviceloven udarbejdes en pædagogisk læreplan, der behandler temaerne:

- 1) Barnets alsidige personlige udvikling (personlige kompetencer)
- 2) Sociale kompetencer
- 3) Sprog
- 4) Krop og bevægelse
- 5) Naturen og naturfænomener
- 6) Kulturelle udtryksformer og værdier.

Stk. 2. Den pædagogiske læreplan skal ikke nødvendigvis struktureres efter temaerne. Der kan anvendes andre inddelinger. Kommunen og dagtilbuddet kan lokalt supplere med andre temaer.

§ 3. Den pædagogiske læreplan skal indeholde mål og eventuelle delmål for, hvilke kompetencer og erfaringer den pædagogiske læringsproces skal give børn mulighed for at tilegne sig. Det skal endvidere fremgå, hvilke overvejelser om læringsmål, metoder og aktiviteter, der er i forhold til børn med særlige behov.

Stk. 2. Målene i den pædagogiske læreplan skal udarbejdes under hensyntagen til lokale forhold såsom dagtilbuddets geografiske placering, fysiske muligheder, børnegruppens sammensætning (alder, køn, handicap, sociale og kulturelle baggrunde samt sproglige forudsætninger m.v.), herunder aldersgrupperne fra 1/2 år til 2 år og fra 3 år og til den alder, hvor børnene begynder i skole. For aldersintegrerede dagtilbud kan der udarbejdes én læreplan, der tager hensyn til de to aldersgrupper.

Stk. 3. For dagplejen udarbejdes den pædagogiske læreplan for alle dagplejehjem i kommunen eller kommunens distrikter.

Dagplejelignende puljeordninger kan enten følge den kommunale dagplejes pædagogiske læreplan, eller der kan udarbejdes en pædagogisk læreplan for alle dagplejelignende puljeordninger i kommunen eller kommunens distrikter.

Stk. 4. Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet dokumenterer og følger op på, om den pædagogiske læringsproces leder frem imod de opstillede mål.

Kapitel 3

Ansvar for udarbejdelsen af den pædagogiske læreplan, godkendelse, opfølgning og evaluering

§ 4. Ledelsen i dagtilbuddet er over for forældrebestyrelsen og kommunalbestyrelsen ansvarlig for, at den pædagogiske læreplan bliver udarbejdet. Den pædagogiske læreplan skal beskrive, hvordan dagtilbuddet mere konkret vil arbejde med de anførte indholdstemaer, og hvordan det leder frem mod målene.

Stk. 2. Dagtilbuddets forældrebestyrelse samt kommunalbestyrelse godkender den pædagogiske læreplan, jf. lovens § 8 a, stk. 3, 1. punktum.

Stk. 3. Læreplanen skal evalueres årligt af forældrebestyrelsen i dagtilbuddet med henblik på eventuel revision, jf. lovens § 8 a, stk. 3, 2. punktum.

Stk. 4. I de tilfælde hvor en selvejende daginstitution ikke har en forældrebestyrelse, er det bestyrelsen, som varetager godkendelsen og evalueringen. I forhold til en puljeordning uden bestyrelse skal puljeordningen tage stilling til, hvordan forældrene foretager godkendelsen og den årlige evaluering.

Kapitel 4

Ikrafttrædelse

§ 5. Bekendtgørelsen træder i kraft den 1. august 2004.

Socialministeriet, den 25. juni 2004

1.5 De seks læringstemaer

Den pædagogiske læreplan skal ifølge loven indeholde „mål for, hvilke kompetencer og erfaringer den pædagogiske læreproces skal give børn mulighed for at tilegne sig“. Og den skal behandle temaerne:

- 1) Barnets alsidige personlige udvikling
- 2) Sociale kompetencer
- 3) Sprog
- 4) Krop og bevægelse
- 5) Naturen og naturfænomener
- 6) Kulturelle udtryksformer og værdier.

Det er ikke et krav, at man skal bygge sin pædagogiske læreplan op efter de seks temaer. Man kan vælge andre måder at gøre det på. Man kan supplere med andre temaer eller lægge vægt på at beskrive sit syn på arbejdet med børns læring, på læringsmiljøet eller aktiviteterne i institutionen. Det er op til den enkelte kommune og daginstitution.

Byg videre på virksomhedsplanen

Det er heller ikke meningen, at man skal starte helt forfra. De fleste institutioner har virksomhedsplaner, der beskriver deres målsætninger, principper og aktiviteter, og dem vil det være en god ide at tage afsæt i. Nogle virksomhedsplaner er meget velfungerende og udbyggede, andre vil kræve et større arbejde at gå videre med.

„Hensigten er således ikke, at der skal udarbejdes mere papir, men at daginstitutionerne f.eks. konkretiserer, uddyber eller udvider virksomhedsplanen, således at det fremgår af den, hvordan man i den konkrete daginstitution arbejder med de mål og temaer, der er beskrevet i bekendtgørelsen.“

Sådan står der et sted i bemærkninger til lovforslaget. Det grundlæggende er med andre ord refleksionen og overvejelserne over den læring og udvikling, der finder sted mellem børnene indbyrdes og mellem børn og voksne i landets daginstitutioner.

Hensyn til lokale forhold

At få alle seks temaer i spil og tilpasse læreplanen de børn, voksne, forældre og personale, den skal gælde for, er den store udfordring.

Når man skal lave sin pædagogiske læreplan, er der en række konkrete forhold i den enkelte institution, man er nødt til at tage hensyn til. Det drejer sig om institutionens geografiske placering og de fysiske muligheder.

Men det er også vigtigt at se på, hvad det er for nogle børn, man skal arbejde med. Er det børn med en anden kulturel baggrund og et andet sprog? Er det børn med særlige behov? Og hvordan er forældregruppen, og hvad er personalets ressourcer og forudsætninger?

Hvert dagtilbud har en række fysiske forhold, en kultur og nogle traditioner, som er bygget op gennem mange år, og som gør den enkelte institution til noget helt specielt. Disse særegne træk skal man tage hensyn til, når man laver sin pædagogiske læreplan.

Dokumentation og opfølgning

Et er at opstille temaer og mål, et andet at vise, at de bliver indfriet. I bekendtgørelsen står, at det skal fremgå af den pædagogiske læreplan:

„hvordan dagtilbuddet dokumenterer og følger op på, om den pædagogiske læreproces leder frem mod de opstillede mål.“

At dokumentere handler ikke om at vurdere hvert enkelt barns læring inden for de seks temaer. Selvfølgelig skal man vurdere, om børnene har været engagerede i de forskellige aktiviteter. Men meningen med dokumentationen er at gøre status over det pædagogiske arbejde. Har man nået de mål, man har formuleret? Hvilke erfaringer har man gjort sig undervejs? Hvad er lykkedes, og hvad er ikke lykkedes?

Den slags spørgsmål giver anledning til vigtige pædagogiske diskussioner og større bevidsthed om egen rolle og faglighed.

Som dagtilbud skal man beskrive og vurdere det arbejde, der foregår i institutionen i forhold til børnenes læreprocesser, men også i forhold til personalets læreprocesser. Det er derfor en god ide at dokumentere undervejs, og det kan gøres på mange måder. Man kan tage notater, bruge skemaer, tage billeder af lærings- og projektforsløb, bruge børnenes tegninger og udstillinger af deres arbejde med f.eks. et naturprojekt.

Dokumentationen skal ikke mindst bruges i forhold til forældre og kommunen. Meget af den leg og læring og de udviklingsprocesser, der foregår hver dag i dagtilbuddene, er ikke altid til at få øje på. Som forældre kan det se ud som om børnene bare leger eller er ude at gå tur. Når personalet skal beskrive de processer, der foregår, får forældrene svar på mange spørgsmål og et indblik ind i den verden, de ikke selv er en del af. Det gælder børnenes lege og venskaber, deres oplevelser, glæder og skuffelser, omgangsformen i huset og tonen mellem børnene og mellem børn og voksne.

Godkendelse og evaluering

Ledelsen i dagtilbuddet er over for forældrebestyrelsen og kommunalbestyrelsen ansvarlig for, at den pædagogiske læreplan bliver udarbejdet. Og det er forældre- og kommunalbestyrelsen, der skal godkende den pædagogiske læreplan.

En gang om året skal forældrebestyrelsen ifølge loven evaluere den pædagogiske læreplan „med henblik på eventuel revision“.

Loven betyder, at forældrene får mere indflydelse på det, der skal foregå i institutionen. De kommer tættere på de mål og metoder, man vælger at arbejde med i dagtilbuddet. Hvor meget og hvordan vil være op til den enkelte institution.

Men forældrebestyrelsen skal med udgangspunkt i dokumentationen være med til at vurdere, om de mål, man har formuleret i den pædagogiske læreplan blandt andet i forhold til de seks læringstemaer, er blevet nået. Evalueringen kan stille spørgsmålstegn ved, om der er noget, man vil gøre anderledes eller fokusere mere på fremover? Om man har været god nok til at skabe og støtte børnenes læreprocesser? Og om de igangsatte forløb og projekter har udviklet børnene og på hvilken måde?

1.6 Pædagogisk tradition

1.6.1 Den pædagogiske udfordring

Børns læring i dagtilbud handler om det enkelte barns forudsætninger, behov og interesser, men også om hele børnegruppen. Hvert barn skal have mulighed for at udvikle sig som en unik person, der er forskellig fra andre. Samtidig skal barnet lære at følge visse sociale spilleregler, så det kan fungere sammen med andre børn og bliver rustet til de forventninger og krav, som det vil møde senere i livet.

At få disse forskellige hensyn til at gå op i en højere enhed er den store pædagogiske udfordring i dagtilbuddene.

Det pædagogiske grundsyn

Selv om der ikke er to institutioner, der er ens, er der alligevel nogle fælles pædagogiske holdninger

i den danske institutionsverden. Dagtilbuddene hviler på en tradition, som handler om, at:

- Børn anerkendes som unikke personer, og de voksne tager afsæt i børnenes behov.
- Børn har medindflydelse og spiller en aktiv rolle i deres egen udvikling og læring.
- Børns udvikling omfatter deres følelser, intellekt og deres fysiske og sociale side.
- Børns nære relationer vægtes højt.
- Børn tilbydes en mangfoldighed af aktiviteter.
- Børn med særlige behov får stor opmærksomhed.
- Der er et tæt samarbejde mellem forældre og personale i hverdagen, når børn afleveres og hentes, men også ved forældremøder og i forældrebestyrelser.

1.6.2 Personlig udvikling

Målene i dagtilbuddet kan være, at børnene:

- Tilbydes mange forskellige muligheder for at deltage aktivt og få betydningsfulde sociale og kulturelle erfaringer.
- Får plads til at udfolde sig som selvstændige stærke og alsidige personer, der selv kan tage initiativ.
- Får mulighed for at opleve sig som værdifulde deltagere i og medskabere af et socialt og kulturelt fællesskab.

Læring i fællesskabet

Det er i det sociale fællesskab, at børn udvikler deres personlighed. I dagtilbuddene skal børn have mulighed for at blive set, holdt af og værdsat som en del af et fællesskab, der gør verden sjov og spændende. De skal lære at håndtere modstand, frustrationer, konkurrence og kærlighed.

Men en frugtbar og alsidig personlighedsudvikling kræver ansvarlige voksne, der lytter og går i børnehøjde for at forstå og følge børns måder at se og være i verden på.

I dagtilbuddet skal børn have mulighed for at give sig i kast med små og store projekter og

opleve fremskridt og opbakning, så deres projekter bliver realiseret. Det styrker selvværdet, når ens venner i børnehaven og de voksne anerkender det, man har lavet. Og det er vigtigt, at barnet deler erfaringer med andre børn og voksne om, hvordan det har bidraget og sat sig spor i dagtilbuddets kultur.

Eksempel på mål og realisering

Mål: Børn skal forfølge små og store projekter for at kunne erfare fremskridt og opleve anerkendelse fra de andre børn og voksne i dagtilbuddet.

Personalets opgave: De skal hjælpe børn fra de får ideen til de udvikler og fuldfører et projekt, som de viser og fortæller om til de andre børn og voksne i institutionen.

Børnene: Hele børnegruppen arbejder med H.C. Andersen og vælger hver især at tegne, male eller modelere en figur fra et af eventyrene. Bagefter fortæller hvert barn om sin figur eller spiller en bid af eventyret. Alene eller sammen med nogle af de andre børn.

1.6.3 Sociale kompetencer

Målene i dagtilbuddet kan være, at børnene:

- Anerkendes og respekteres som de personer, de er, og at de oplever at høre til.
- Oplever tryghed og tillid i deres relationer til både voksne og andre børn i et dagtilbud uden mobning og drillerier, og hvor ingen holdes udenfor.
- Inddrages og opmuntres til at være aktive deltagere i fællesskabet. Børn skal lære at samarbejde med andre og deltage i de demokratiske beslutningsprocesser.

Den vigtige anerkendelse

At kunne udtrykke sine egne følelser og behov, men også at kunne leve sig ind i andres følelser og forstå det, de udtrykker, er en meget væsentlig social kompetence.

I dagtilbuddet skal børn lære at sætte grænser for sig selv og sige til og fra. De skal opleve at have indflydelse på deres hverdagsliv ved at foretage valg og argumentere for deres meninger. De skal også opleve at indgå i relationer, hvor alle er parate til at vise ansvar og løse konflikter.

Hverdagens fællesskab

Ved at give børn muligheder for at lege og løse opgaver sammen med andre udvikles deres soci-

ale kompetencer. Det er vigtigt at støtte børn i at danne venskaber og indgå i grupper, hvor de oplever omsorg og respekt og lærer at give og modtage. Det er i hverdagens fællesskab, at de er med til at kommunikere med andre om det, de oplever sammen, og hver især bidrager med til den fælles historie. Og det er i dette fællesskab, at de bliver socialt kompetente.

Eksempel på mål og realisering:

Mål: Børn skal føle sig trygge i forhold til de voksne og hele børnegruppen, og derfor må ingen drilles eller føle sig udenfor.

Personalets opgave: De skal holde øje med og sørge for, at hele børnegruppen har det godt, og alle accepteres med deres ligheder og forskelligheder. De skal støtte børn i at udvikle gode relationer til hinanden og de voksne og lære dem at modtage og give omsorg over for alle i gruppen. Børns omsorgserfaringer hænger sammen med den måde, som de og pædagogerne håndterer omsorg på.

Børnene: Det kan f.eks være deres opgave at sætte plaster på såret, når nogen har slået sig eller give et „krammeplaster“, når nogen er kedede af det.

1.6.4 Sprog

Målene i dagtilbuddet kan være, at børnene:

- Får mulighed for at udvikle deres sprog gennem dagligdagens aktiviteter.
- Bliver udfordret til sproglig kreativitet, til at udtrykke sig på mange forskellige måder og ved hjælp af forskellige kommunikationsmidler.
- Bliver støttet til at udvikle deres nysgerrighed for tegn, symboler, bogstaver og tal.

Evnen til at gøre sig forstået

Sproget er et redskab til at forstå sig selv og andre. Behersker man sproget, kan man udtrykke sine meninger, følelser og behov – og derigennem handle.

Børn skal møde voksne, der lytter og forstår dem og støtter dem i at sætte ord på deres meninger og følelser, når de er glade, kedede af det, vrede eller nysgerrige.

Kan man kommunikere rigtigt og nuanceret – med ord, mimik og kroppen – kan man lettere forstå og skabe kontakt til andre. I dagtilbuddet skal børn lære at indgå samtaler med andre børn og voksne, hvor der både tales og lyttes, stilles spørgsmål og svares og planlægges handlinger i fællesskab.

Leg med ord

Det er vigtigt, at børn får mulighed for at eksperimentere med forskellige udtryksformer som for eksempel digte, rim og remser. Det er også vigtigt, at de bliver støttet i at udvikle deres ordforråd og forståelse for både det talte og det skrevne sprog. Højtlæsning er en måde at få fornemmelse af sproget på. Selv at fortælle historier for de andre, f.eks. om hvad man har lavet i weekenden eller ferien, er en metode, hvor man aktivt inddrager barnet. At lege skole og „skrive“ i notesbøger er noget mange børn synes er spændende.

Sprog er verdensforståelse

Sproget giver mulighed for at forstå og få viden om omverdenen. Derfor skal børn støttes i at sætte ord og begreber på det, der foregår i dagligdagen. De skal lære at anvende sproget til at løse problemer med, til at regulere deres egen

og andres adfærd og dermed til at ændre og mestre en situation for sig selv eller gruppen. De skal også lære at bruge sproget, så det passer i forskellige situationer.

Eksempel på mål og realisering

Mål: Børn skal udfordres til sproglig kreativitet samt til at udtrykke sig gennem forskellige genrer.

Personalets opgave: De voksne skal tage initiativ til lege og aktiviteter, der udvikler børns lyst til at eksperimentere med sproget.

Børnene: Hele institutionen arbejder med lyd. Det kan være sange, fortællinger, rim og remser eller forskellige lyde uden sprogligt indhold. Hvert rum vælger sine lyde og fabrikkerer instrumenter selv – trommer, rasler, fløjter og guitarer.

1.6.5 Krop og bevægelse**Målene i dagtilbuddet kan være, at børnene:**

- Oplever glæde ved og forståelse for deres egen krop og ved at være i bevægelse.
- Får styrket deres fysiske sundhed ved at lægge vægt på ernæring, hygiejne og bevægelse.
- Med alle sanser tilegner sig den fysiske, kulturelle og sociale omverden.

Kropslige udfordringer

Børn er ikke kun hoved, men i høj grad krop. De er til stede i verden gennem kroppen, og det er vigtigt, at de i dagtilbuddene oplever glæden ved at bruge kroppen i fri leg og mere tilrettelagte fysiske udfordringer. Det er også væsentligt, at de befinder sig i et miljø, der lægger vægt på en aktiv livsstil, hygiejne og ernæring.

Et sansesystem

Kroppen er ikke bare et fysisk redskab, men en måde at sanse og kommunikere med verden på. I kroppen lagres erfaringer, følelser og viden. Og derfor skal børn støttes i at udforske, nyde og forstå det fysiske miljø, naturen og kulturen. De skal have stimuleret alle sanser gennem brug af forskellige materialer og redskaber.

Tryghed og grænser

Det er vigtigt, at børn får erfaringer med forskellige former for kropslig nærhed og tryghed; men også at de lærer at forstå og respektere egne og andres kropslige reaktioner, grænser og integritet. Er man tryk ved sin krop og kender dens styrke og muligheder har man et godt fundament at erobre verden ud fra.

Eksempel på mål og realisering

Mål: Børn skal opleve glæde ved deres krop og ved at være i bevægelse. De skal støttes i at udvikle kroppens funktioner og formåen i fri leg og tilrettelagte fysiske udfordringer.

Personalets opgave: De voksne skal skabe miljøer både udenfor og indenfor, der lægger op til store fysiske udfoldelser og mere stille lege.

Børnene: Udenfor på legepladsen er træer, hængetove og ribber, som børnene kan klatre i. Der er også sandkasse, legehuse med køkken, borde og stole, så der også er mulighed for mere stille fysiske lege.

1.6.6 Naturen og naturfænomener

Målene i dagtilbuddet kan være, at børnene:

- Udvikler respekt og forståelse og glæde ved at være i naturen.
- Lærer naturen at kende med alle sanser og oplever den som kilde til rum for leg, oplevelse og udforskning og viden.
- Tilegner sig mange forskellige erfaringer med natur, naturfænomener og miljø.

Et fantastisk sted for udvikling

Naturen er grundlaget for vores liv, og naturoplevelser i barndommen sætter spor langt ind i det voksne liv.

Oplevelser i naturen udvikler børn følelsesmæssigt, mentalt og fysisk. Derfor skal børn i dagtilbud have mulighed for at opleve glæden ved at være i naturen på forskellige årstider, og de skal udvikle respekt for natur og miljø.

En verden af kundskab og indsigt

Børn, som lærer at færdes i naturen, lærer og udvikler sig fysisk, mentalt og følelsesmæssigt. De lærer at føle ansvar over for naturen og miljøet. De lærer at nyde og bruge naturen som en kilde til glæde og energiopladning, indsigter og kundskaber.

Mødet med haletudser og svampe, luften, vandet og jorden giver også viden om naturfænomener og teknik og sammenhænge, der er kompliceret at forstå i teorien. Det kan dreje sig om højde, tyngde, mængder, tal og rækkefølger. I sidste ende giver naturen en forståelse af verden og børns egen placering i den.

Eksempel på mål og realisering:

Mål: Børn skal erfare naturen med alle sanser og opleve den som et rum for leg og fantasi og som rum for mere vilde aktiviteter.

Personalets opgave: De voksne skal sørge for udflugter til skov, mark og strand, så børnene bliver fortrolige med de forskellige slags natur. Her kan man sammen med børnene arrangere klatreture, løb eller rollespil i skoven.

Børnene: Børns leg i naturen er kendetegnet ved kommunikation, organisation og ledelse. I lege kan børnene indgå i sammenhænge, fungere i samspil, lede og organisere, dele erfaringer, løse problemer, fordybe sig, være nysgerrige etc.

1.6.7 Kulturelle udtryksformer

Målene i dagtilbuddet kan være, at børnene:

- Får mulighed for at møde og afprøve sig selv i forhold til forskellige kulturelle udtryksformer.
- Har adgang til materialer, redskaber og moderne medier, som kan give oplevelser og få dem til selv at skabe kulturelle aktiviteter.
- Får lejlighed for at deltage i og få viden om kultur, kulturhistorie, traditioner og kunstneriske tilbud.

Et nuanceret syn på verden

Kultur er en måde at forstå sig selv og verden på. I kunsten og de kulturelle udtryksformer – litteratur, film, teater, musik, billeder etc. – mø-

der vi fortolkninger af vores eksistens. Jo flere kulturelle udtryk børn møder, jo bredere bliver deres syn på verden, andre mennesker og på sig selv.

Derfor skal børn i dagtilbud have mulighed for at bryde de daglige rutiner og tage på udflugter til lokalområdet kulturtilbud. De skal møde voksne, der selv er aktive kulturbrugere, og som støtter dem i at eksperimentere og lege med hele spektret af kunstneriske udtryksformer. Og de skal have adgang til og medindflydelse på valg af materialer, redskaber og projekter. Når man styrker børns interesse for kunst og kultur og for at skabe og udfolde sig kreativt,

giver man dem et kig ind i en verden, der er meget mangfoldig. Derved lærer man dem tolerance over for andres kultur og værdier, og man giver dem en fornemmelse af, at deres eget liv kan rumme mange facetter.

Eksempel på mål og realisering:

At give børn indblik i og erfaring med forskellige kunstneriske udtryk og genrer.

De voksnes rolle: Pædagogen eller dagplejeren skal introducere børnene til forskellige kunstneriske udtryk – maleri, skulptur, collage, fotos og computergrafik. Og ellers støtte børnene undervejs i den kunstneriske læreproces.

Børnenes rolle: Børnene skal selv finde ud af, hvad de vil udtrykke, hvilken genre og med hvilke materialer. De skal se, at man kan udtrykke sig forskelligt i forskellige udtryksformer.

Sammenfatning

Loven om „pædagogiske læreplaner i dagtilbud“ er ikke en selvstændig lov, men en tilføjelse – § 8a – til Serviceloven. Den trådte i kraft 1. august 2004, og siden har alle dagtilbud skullet være i gang med at formulere pædagogiske læreplaner. Det vil sige, at hver enkelt dagtilbud skal udarbejde en plan for, hvordan man vil støtte børns læring og læreprocesser. Selv om der er vide rammer for indholdet, er det obligatorisk, at læreplanen beskriver pædagogiske mål

for seks temaer. I arbejdet med bekendtgørelsen har en række eksperter i et bilag givet deres bud på mål og fokuspunkter for de seks temaer. Deres bidrag kan læses på:

www.sm.dk/laereplaner.dk

Det er også obligatorisk, at den pædagogiske læreplan beskriver, hvordan man vil støtte udsatte børns læring. Endelig er det et lovkrav, at læreplanen evalueres en gang om året.

1.7 Læs mere om læreplaner

Hjemmesider

- Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender har en hjemmeside om læring og pædagogiske læreplaner. På www.minff.dk man kan finde lovgrundlag, ekspertgruppens bidrag, artikelsamlinger, pjecer mm. Klik på „familie“ første gang. Du kan også gå direkte til Socialministeriets hjemmeside www.sm.dk/laereplaner. Her findes blandt andet eksempler på kommuner med læreplaner.
- Pædagogernes fagblad, Børn & Unge, har en hjemmeside om læreplaner og en artikeldatabase. www.bupl.dk
- Kvalitet i Dagtilbud, KID, er et større forskningsprojekt om børns læring. Projektet, som tager udgangspunkt i praksis-erfaringer, er blevet til i et samarbejde mellem Socialministeriet, BUPL, KL og Learning Lab Denmark. Læs artiklerne om læring på kid.ild.dk
- Læreplaner i dagtilbud er et efteruddannelsesprojekt, som CVU, KL og LLD står bag. På www.laereplan.info er informationer om kurser, reportager, baggrund og nyheder om pædagogiske læreplaner.

Litteratur

- „Pædagogiske læreplaner – at arbejde med didaktik i børnehaven“. Kendere af børnehavepædagogik diskuterer de mål og temaer, som loven udpeger. Bogen er redigeret af *Torben Broström*. System Academic. 250 kr.
- „Pædagogiske læreplaner i praksis – en håndbog for daginstitutioner“. DLOs håndbog og cd-rom er et værktøj til daginstitutionerne. DLO. 165 kr. For bog og cd-rom.
- Bogen „Læreplaner i børnehaven. Baggrund og perspektiv“ af udviklingskonsulent Unni Lind fra BUPL. En række artikler, der belyser læreplaner på en måde, der rækker ud over diskussionen „for og imod“. Kroghs Forlag.
- Læreplaner i børnehaven, Kroghs forlag 2003. *Tomas Ellegaard og Anja Hvidtfeldt Stanek*.
- Børns medbestemmelse i daginstitutioner. *Det tværministerielle Børneudvalg* 1996.
- Hvornår, hvad og hvordan lærer børn? *Forsker Søren Smidts* har arbejdet med personalet i Vægterparken på Amager og lært dem at sætte ord på praksis. Projektet „Hverdagslivet som læringsrum“ er blevet til en rapport og en pjece, der kan købes for 50 kroner på tlf. 35525316.
- I antologien „Psykologiske grundtemaer“ skriver *psykolog og adjunkt i udviklingspsykologi fra Københavns Universitet Pernille Hviid* om „Leg og udvikling“. Forlaget Kvan 2002.

- Bogen „Leg, læring og kreativitet – Hvorfor glade børn lærer mere“ af Hans Henrik Knoop, psykolog og adjunkt i pædagogisk antropologi på Danmarks Pædagogiske Universitet. Forlaget Aschehoug.
- Bogen „Children, Play and Time“ – „Essays on the Art of Transforming Stress to Joyful Challenges“, som Knoop har redigeret. Udgivet på DPU's forlag. Desuden har Knoop et foredrag på Socialministeriets hjemmeside.
- „Leg og lær, lær og leg“ af Birthe Bøhm & Karen Sørensen. Bogen slår til lyd for, at leg og læring skal udvikles sammen og kommer med modeller til brug i daginstitutioner og indskolingen. Kan købes hos forlaget@cvuvita.dk for 145 kr.

Artikler

- „Børnene har færre konflikter“. I Gladsaxe Kommune skal børn lære noget hver dag. Måltrettet procesorienteret pædagogik, nærhed og fordybelse giver færre konflikter, oplever man i Bagsværd Børnehave. *Børn & Unge* nr. 25 2004.10.05
- „Glade børn lærer bedst“. Forskellige syn på læreplaner, evalueringsmetoder og dokumentation. *Børn & Unge* nr. 24, 10.05.2004
- „Stik fingeren i jorden“. Forsker Pernille Hviid anbefaler, at pædagoger går i børnehøjde og lader læreplaner tage afsæt i børns interesser og behov. *Børn & Unge* nr. 23, 10.05.2004.
- „Udvikling eller ekstra arbejde“? De seks temaer, som lovforslaget om læreplaner indeholder og holdninger for og imod. *Børn & Unge* Marts 2004.
- „Pædagogisk dokumentation i daginstitutioner – om at kunne følge og efterlade spor“. Artikel i *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* nr. 4 2000 af Daniela Cecchin.
- „For lidt tid til at hjælpe udsatte børn“. Artikel om indsatsen mod den negative sociale arv. *Politiken* 18.11.2004.

UDARBEJDELSE

– AF EN PÆDAGOGISK LÆREPLAN

AF TINE BJERRE LARSEN

2.1	Hvad skal den pædagogiske læreplan indeholde ?	18
2.1.1	De seks temaer	19
2.1.2	Mål og delmål	19
2.1.3	Hensyn til lokale forhold	20
2.1.4	Aktiviteter og metoder	23
2.1.5	Børn med særlige behov	23
2.1.6	Dokumentation og evaluering	24
2.2	Hvem skal udarbejde de pædagogiske læreplaner	25
2.3	Hvordan kan pædagogiske læreplaner se ud?	27
2.3.1	Pædagoger er eksperterne	27
2.3.2	Pædagogiske læreplaner i Brøndby Kommune	31
2.3.3	Hirtshals Kommunes læringsplan	32
2.3.4	Vision for læring i Kolding Kommune	34
2.4	Faldgruber og typiske problemstillinger	36
2.5	Gode råd om pædagogiske læreplaner	38
2.6	Læs mere om pædagogiske læreplaner	39

2.1 Hvad skal den pædagogiske læreplan indeholde?

Med de pædagogiske læreplaner bliver personalet i dagtilbud forpligtet til at forholde sig til det pædagogiske arbejde. Er det, der foregår i dagtilbuddet, inspirerende og udfordrende nok? For børnene? For hver enkelt barn og hele børnegruppen? For den pædagogisk ansatte og for hele personalet?

De briller man i dagtilbuddet skal studere sin egen praksis med hedder læring og læreprocesser. Loven om pædagogiske læreplaner lægger op til, at man fokuserer på, hvad det er børn lærer, og hvad det er for nogle læreprocesser, de skal indgå i for at lære.

Men læring er mange ting. Det er vigtigt, at man i hvert enkelt dagtilbud gør sig tanker om, hvornår og hvordan børn lærer i hverdagen. For på den baggrund kan man i sin pædagogiske læreplan beskrive, hvad det er for nogle initiativer og tiltag, der vil støtte børns læreprocesser.

Inden man når så langt, er det en god ide at have læst loven og bekendtgørelsen grundigt. Der er nemlig nogle helt specifikke krav til den pædagogiske læreplan, som dagtilbuddene skal udarbejde.

Ifølge loven SKAL dagtilbuddene i den pædagogiske læreplan:

1. Behandle seks temaer
2. Formulere mål og delmål for de seks temaer.
3. Tage hensyn til en række lokale forhold.
4. Indeholde overordnede pædagogiske beskrivelser af aktiviteter og metoder.
5. Beskrive hvordan man vil støtte børn med særlige behov.
6. Dokumentere og evaluere arbejdet med de pædagogiske læreplaner og læreprocesser.

2.1.1 De seks temaer

Der skal i alle dagtilbud efter Serviceloven udarbejdes en pædagogisk læreplan, og det er obligatorisk, at følgende temaer eller indsatsområder inddrages:

- Barnets alsidige personlige udvikling (personlige kompetencer)
- Sociale kompetencer
- Sprog
- Krop og bevægelse
- Natur og naturfænomener
- Kultur og kulturelle udtryksformer.

Man behøver ikke at strukturere sin pædagogiske læreplan efter de seks temaer. Det afgørende er, at de seks områder bliver sat i spil i det pædagogiske arbejde. Hvordan det gøres, er op til hver enkelt dagtilbud. Man kan arbejde i to uger med et tema, i flere måneder med to eller tre temaer osv.

Kommunen og dagtilbuddet kan supplere med andre temaer end de seks.

2.1.2 Mål og delmål

Det er ikke et krav, men i nogle kommuner vælger man at lade målene være de samme som de seks temaer. Det har man gjort i Brøndby Kommune, hvor alle dagtilbud har fået tilsendt en virksomhedsmappe med skemaer, som hvert dagtilbud udfylder.

I børnehuset Mågebo hedder det om mål for barnets alsidige personlige udvikling: „at børnene oplever, at de er værdifulde medskabere af det sociale og kulturelle fællesskab i Mågebo“. Delmålene er blandt andet: „at personlige grænser respekteres“ og „at børnenes selvværd styrkes“. Se hele Mågebos pædagogiske læreplan i afsnit 2.3.

Når man gennemgår de seks temaer, er det en god ide at diskutere, hvad man forstår ved læring. Det er ret centralt, at hele personalet er enige om, hvad det er for en læring og nogle læreprocesser, de skal til at fokusere på.

De fleste opfatter læring som den indlæring, der foregår i skolen, men den læring, der foregår i dagtilbud handler ikke om fag, men om noget bredere og mere eksistentielt. Med den pædagogiske læreplan skal man sætte mål for det pædagogiske arbejde med børns læreprocesser frem for et mål for eksakt indlæring.

– I børnehuset Kongerosen på Vesterbro har man arbejdet halvandet år med sproglig opmærksomhed og lavet eventyr og fortællinger med børnene. Børnene har haft deres yndlingsbøger med og fortalt om dem foran hele gruppen. Det var en opgave, de voksede meget af, og det er den vej man vil fortsætte med at arbejde med læring, fortæller leder Bjarne Nielsen.

Læs hele artiklen om læring og læreplaner i Kongerosen på www.laereplan.info

Mange pædagogiske konsulenter anbefaler, at man for at få et konkret afsæt at arbejde ud fra begynder med at lave observationer i institutionen. Gennem observationer får man øje på, hvilke vaner og måder man organiserer hverdagen på, og hvordan man forholder sig til børnene, deres udvikling og læring.

Man kan f.eks. lave videooptagelser af morgensamlingen eller tage blok og blyant med ud i garderoben og beskrive, hvad der foregår.

– „Maria kan ikke få sine overtræksbukser på, men får hjælp af Sara, der demonstrerer, hvordan hun skal gøre. Imens sidder pædagogen og trøster Peter, der har været oppe at skændes med nogle af drengene osv.“

– En sådan fortælling vil vise, at læring både er noget motorisk, men også noget socialt. Det er noget, der foregår spontant, der er altid flere „læringsrum“ i gang samtidigt, og en stor del af læreprocesserne handler om, at børn lærer af hinanden.

– Ud fra fortællingen kan man diskutere, hvad man synes er vigtigt og trække principper og værdier frem. Måske vil de handle om, at læring kræver tid, eller at læring sker i en omsorgsfuld atmosfære, siger Unni Lind, der underviser i pædagogiske læreplaner og er seminarielærer på Københavns Pædagogseminarium.

Læs hele artiklen med Unni Lind i afsnit 2.3

Andre børneeksperter anbefaler, at man følger „børnenes spor“. Det vil sige, at man undersøger, hvad børnene er engageret i, når man beskriver sine mål og delmål. Pointen er, at man har børnene med sig, fordi de i forvejen er interesserede, og derved undgår man at stable et stort projekt på benene, som ingen synes er sjovt. Måske fordi det er de voksne, der har defineret og styret forløbet.

Når man indkredser, hvad det er for mål, man vil arbejde henimod, kan det være en ide at diskutere, hvorfor man har valgt netop disse mål. På den måde tvinges man til at formulere nogle pædagogiske opfattelser og holdninger til f.eks. børns personlige og sociale kompetencer. Det er også en fordel at kunne forklare forældre, skolen, kommunalforvaltningen og andre faggrupper, hvorfor man har prioriteret og valgt, som man har.

2.1.3 Hensyn til lokale forhold

I loven står, at man skal tage udgangspunkt i „børnegruppens sammensætning“, når man beskriver sine mål. I bekendtgørelsen står lidt mere udførligt, at der er række lokale forhold, som man skal tage hensyn til. Det drejer sig om:

- Geografisk placering
- Fysiske muligheder
- Børnegruppens sammensætning.

Geografisk placering

Det er ikke ligegyldigt, hvor institutionen er placeret rent geografisk. Hvis man er en skovbørnehave, har man nogle andre forudsætninger for aktiviteter og udfoldelse end den børnehave, der ligger på 2. sal midt i en by.

Det er en god ide at bruge lokalområdets muligheder, hvad enten man bor i byen eller i nærheden af skov og strand.

Børnehaven Æbleø bor i en lejlighed på tredje sal ud til store befærdede veje i København. Det kan man vælge at opleve som en begrænsning, for de fysiske rammer er snævre. Men man kan også vælge at gøre rammerne vide på en anden måde. I Æbleø må børnene være i alle rum i institutionen. Der er ikke et særskilt rum til kontor, hvor børnene ikke må komme, for holdningen i huset er den, at der skal være rum og plads til børns skabende leg, som roder og fylder. Hvis nogle børn har bygget huler i gangen, bliver de ikke bedt om at rydde pænt op, før legen er færdig.

Fysiske muligheder

De fysiske omgivelser i dagtilbuddet har stor betydning for børns udfoldelse og læring, selv om man ikke altid tænker på det. Det er f.eks. anderledes at være barn i en institution, som ligger på anden sal, end det er at være barn i en

etplans-institution med stor have, man kan løbe ind og ud af. Det er også anderledes at være barn i en institution, som er stueopdelt end en, som har „åbne døre“, og hvor man må være og lege med hvem man vil.

Loven om pædagogiske læreplaner lægger netop vægt på, at netop børnenes omgivelser – læringsmiljøet – bliver indrettet, så det støtter deres læreprocesser.

Som pædagogisk personale kan man tænke på at indrette forskellige læringsrum, som inviterer til forskellig brug og forskellige læreprocesser. Der kan være rum, hvor man kan eksperimentere med materialer, farver, ler eller træ. Der kan være rum, der lægger op til fysiske aktiviteter og stille rum, hvor man kan lege nogle stykker sammen osv.

En god ide er det at skabe lege- og læringsrum, som lægger op til, at børnene selv skaber og bygger videre i dem.

– Kliniske, kedelige og ensformige legesteder inspirerer ikke til aktivitet. Det gør til gengæld rum, som er varierede, og som er bygget op, så børnene kan udforske og vokse i dem. Det kan være alt fra byggelegepladser med bålplads og klatrejungle til rum, hvor man kan lege butik, frisørsalon eller dukkehus.

– Det skal være miljøer, der generelt understøtter børns, og specielt de to køns forskelligheder og forskellige interesser, men som også gør det muligt at mødes på tværs af interesser. Det bør være æstetisk smukke miljøer, hvor farver og former varierer, men dog er samstemte. Og det bør være steder, hvor man både er tryk og mærker barndommens udfordrende eventyr, så man føler sig hjemme, siger Hans Henrik Knop, lektor i pædagogik på Danmarks Pædagogiske Universitet.

Læs hele artiklen om Knoops syn på læring og pædagogiske læreplaner på www.laereplan.info

Børnegruppens sammensætning

Det er også meget vigtigt at se på, hvad det er for nogle børn og forældre, der er knyttet til dagtilbuddet.

Er der børn med handicap? Er der mange tosprogede børn og familier med anden kulturel baggrund? Hvis det er tilfældet, er der temaer – f.eks. sprog og kultur – som man ser på med særlige briller osv.

Men også børnenes køn og alder har betydning, når der skal tilrettelægges aktiviteter og opstilles mål for læring.

I loven står, at der skal udarbejdes pædagogiske læreplaner for henholdsvis børn i aldersgruppen 1/2 til 2 år og for børn i aldersgruppen 3 år og op til skolealderen. Men der står også, at der for aldersintegrerede dagtilbud kan udarbejdes én læreplan, der tager hensyn til de to aldersgrupper.

Det er noget nyt, at dagtilbud skal tænke i alderstrin, når de opstiller mål for børns udvikling og læring. Hidtil har man arbejdet med børn ud fra en basisviden om, hvad de kan på bestemte alderstrin. Men nu skal man mere målrettet tænke på, hvad der kendetegner børn i f.eks. alderen fra 1/2 år til 3 og planlægge aktiviteter efter deres behov.

„Ved 12-måneders-alderen kan man iagttage de første forestillinger – barnet drikker f.eks. af en tom kop og siger „ah“... Barnet har fået opbygget en erfaring i at drikke af en kop, både i forhold til bevægelse, indhold og lyd. Når barnet har det på plads, begynder barnet ofte spontant at gentage og undersøge flere muligheder omkring samme handling. Det kan være at vende koppen på hoved, banke med koppen i bordet osv.“

Her er det vigtigt, at den voksne er opmærksom og understøtter barnet sprogligt og indlevende. Eksempelvis ved at sige, drikker du mælk, smager det godt, det er en flot grøn kop osv.“

Sådan står der i Brøndby Kommunes læringsguide for vuggestuebørn. Den og en hel række andre læringsguider er en del af projektet „Den usynlige pensel“. Målet med projektet er at styrke det systematiske arbejde med børns indre billeddannelse og udvikle metoder for dagtilbudenes kompetencer til at skabe rum for denne læring. I læringsguiden for dagplejens arbejde med det lille barns billeddannelse står der:

„Meningsfuld kommunikation med et lille barn er noget, der sker i her og nu-situationer. Det kræver, at den voksne er nærværende, indlevende (empatisk) og konkret. Den voksne skal være god til at aflæse det lille barns signaler og fagter. Der er næsten altid en ide med det, barnet gør, og meget ofte hænger det sammen med noget det lige har oplevet eller har oplevet måske fra dagen før.“

Derfor:

- Iagttag det, barnet gør, så kan du finde ud af, hvad der optager barnet.
- følg op på det, der optager barnet i din tilrettelæggelse af hverdagen
- Vær tålmodig når barnet forsøger at kommunikere.
- Forvent at der er en mening med det, barnet gør eller kommunikerer.
- Gør tingene i barnets tempo, så det kan nå at få sine erfaringer.
- Foretag dig ting sammen med barnet, der giver dem kendskab til de nære ting i hverdagen, og derved stimulerer deres indre billeddannelse.
- Fortæl og vis alt hvad du gør i hverdagen.
- vær så konkret som muligt, i modsætning til et større barn, kan man f.eks. ikke sige til et dagplejebarn, „det snakker vi om senere“.
- Gør aktiviteterne overskuelige og meningsfulde for barnet.
- Gentag aktiviteterne, gerne omkring 5 gange, så kan du også følge med i, hvad det enkelte barn har oplevet, og hvilken læring barnet har fået.

Læs mere om projektet og de forskellige læringsguider på www.denusynligepensel.dk

2.1.4 Aktiviteter og metoder

I loven står, at dagtilbuddene skal beskrive hvilke pædagogiske metoder og aktiviteter, de vil anvende for at indfri deres mål for læring.

Drejer det sig f.eks. om temaet børns personlige kompetencer, hvor målet er, at børn oplever sig som en aktiv del af fællesskabet, og delmålet er at styrke dets selvværd, kan en måde at nå målet på være at tilrettelægge „samlinger med børneforslag“ og skabe „spændende legemiljøer“.

Når man skal indrette miljøer indenfor og udenfor, som man vil skabe for børnene, kan man skrive i den pædagogiske læreplan, hvad der er brug for af investeringer, personaleressourcer eller hjælp udefra, kompetencer, ressourcer, redskaber mm.

Det kan også være, at man i dagtilbuddet vælger at formulere nogle principper for den måde, man som voksen omgås og taler til børnene og de andre voksne i institutionen på. Et godt redskab til at få overblik over, hvilke relationer personalet har til børnene, og om alle børn har tæt kontakt til mindst en voksen, er en „relationsanalyse“.

2.1.5 Børn med særlige behov

En vigtig begrundelse for at indføre pædagogiske læreplaner har været at bryde den negative sociale arv. Det kan man læse om i bemærkningerne til lovforslaget. Her står, at ikke alle børn har samme ressourcer og støtte hjemmefra, men at det er dagtilbuddets opgave at sørge for, at alle børn får det fulde udbytte af de tilbud og aktiviteter og den læring, der finder sted.

Dagtilbuddet skal som noget nyt beskrive deres indsats for børn, der har særlige behov. Der er tale om forskellige børn, der har fysiske, psykiske og sociale handicap eller vanskeligheder.

I den pædagogiske læreplan skal man gøre rede for, hvilke læringsmål, metoder og aktiviteter, der er relevante for børnene, og hvordan man

Metoden går ud på, at man skriver børnenes navne op på en lodret linje og giver dem en farve efter den relation, man har til dem. Rød står for en god og varm kontakt, grøn for en rimelig kontakt og blå for en mere kølig og distanceret kontakt. Selv om de fleste institutioner mener, at de behandler børn ens, er der ofte forskel på, hvordan farverne fordeler sig mellem børnene.

Arbejdet med analysen kan foregå på stuemøder en gang om måneden, så man kan følge, om der er sket en udvikling med de børn, man var bekymrede for. Metoden betyder, at de voksne kommer til at tage stilling til deres måde at være voksen på i forhold til børn. Og den kan give anledning til, at man giver de børn, der har flest blå kontakter, ekstra opmærksomhed. En god kontakt og tillid til de voksne i institutionen er afgørende for, om børn føler sig trygge, og tryghed er en forudsætning for, at børn er i stand til at lære noget.

Skemaet for relationsanalysen findes i 2.3.1

vil støtte læreprocesserne og dermed være med til at sikre, at de får en god start på livet.

Overordnet handler det om, at få gjort alle dagtilbud så rummelige eller „inkluderende“, at alle børn uanset deres forskelligheder kan opleve sig som en del af fællesskabet. Det stiller krav til de voksne om at kunne tilrettelægge pædagogiske indsatser med udgangspunkt i børnenes styrker. Det kan man læse mere om i undervisningsmaterialet, som ligger på www.laereplan.info.

I Københavns idrætsbørnehave Ryvang 2 har man haft gode resultater med rollespil. Personalet opdagede, at rollespil gav børn nye muligheder for at erobre verden. En dreng, som havde

det utroligt svært socialt, men var intellektuelt begavet fik gennem rollespillet og et særligt eventyrtema en plads i legen og i fællesskabet. Han gik ind i legen og blev en anden end den anderledes dreng, han plejede at være.

„Han blev grebet af eventyret og kunne bygge videre på sin viden – og lægger strategi fra den ene uge til den næste ...Til at starte med snak-

kede han kun til den voksne ...Ridder/elfer har givet ham muligheder for at bruge sin viden konstruktivt i forhold til de andre børn – og de ser ham anderledes nu – end før, hvor de havde svært ved at se hans styrker ...“

Læs hele artiklen „At blive sig selv ved at være en anden“ i *Guldguiden* på www.kid.ild.guldguiden.dk

2.1.6 Dokumentation og evaluering

Der står i bekendtgørelsen, at det af den pædagogiske læreplan skal fremgå, hvordan man vil arbejde med seks indholdstemaer, og „hvordan det leder frem mod målene“.

Dagtilbuddet skal altså både beskrive en række projekter og aktiviteter og vurdere, hvordan de er blevet gennemført. Hvad fungerede, og hvad fungerede ikke? Hvad synes børnene? Hvad synes de voksne etc.?

Det pædagogiske udtryk for den form for vurdering er „dokumentation“. For at kunne lave dokumentation kræver det, at man har indsamlet materiale og skrevet ned undervejs. Man kan føre dagbøger, fotografere, lave fortællinger, observere og lave interview med børnene. På den måde finder man ud af, hvad børnene oplevede undervejs. Når børn synger sange, genfortæller historier eller bruger nye begreber og sprog i deres leg, er det tegn på deres erfaringer og oplevelser – og på den læring, som har fundet sted. Sammenholder man børnenes tegn med de voksnes ideer med og oplevelser af projekterne, giver det tit nogle interessante erfaringer at bygge videre på.

Dokumentation er et pædagogisk redskab, som man kan have glæde af at bruge løbende. Billeder, fortællinger og beskrivelser af lege og

institutionsliv kan illustrere, hvordan man som pædagogisk personale er med til at skabe meningsfulde læreprocesser og læring hver dag og hele tiden.

Evaluering er mange ting

Der står også i loven, at den pædagogiske læreplan skal evalueres en gang om året. Evalueringen sker på baggrund af dokumentationen, og kan forholde sig til de seks temaer. Men det er ikke et spørgsmål om at krydse af og se, om børnene har lært at slå kolbøtter eller tælle til ti. Det handler i højere grad om en samlet vurdering. Af de forskellige mål, aktiviteter og projekter, der har fundet sted i årets løb.

Man kan også vælge at dokumentere og evaluere ved at se på nogle mere alment dannende mål. Er børnene f.eks. blevet mere modne? Har de udviklet sig og er blevet bedre til at løse konflikter? Tør de stå frem med deres mening?

Dokumentation og evaluering er mange ting. Det er refleksioner over egen praksis. Den slags er vigtig for de voksnes læring og selvforståelse, men også i forhold til forældres og kommunens vurdering af det pædagogiske arbejde. Endelig skal dokumentationen bruges til den årlige evaluering, som ifølge loven skal finde sted.

2.2 Hvem skal udarbejde de pædagogiske læreplaner?

Ledelsens opgave i daginstitutionen

At udarbejde en pædagogisk læreplan er en ny ledelsesopgave med nye krav om større synlighed af det pædagogiske arbejde. Det er en opgave, der kræver mange refleksioner og diskussioner og skriftlighed på flere niveauer.

Det er alene ledelsens ansvar, at den pædagogiske læreplan med mål og midler i det pædagogiske arbejde bliver formidlet til forskellige målgrupper i og uden for huset. Det drejer sig om forældre, forvaltning og politikere.

Det er også noget nyt at skulle opstille mål for børns forskellige kompetencer (de seks temaer), at opdele børnene efter alder og lave handleplaner for børn med særlige behov.

At alle disse nye krav opfyldes, er ledelsens ansvar. I forhold til det pædagogiske personale er det vigtigt at motivere og støtte sine medarbejdere i det store udviklingsarbejde, det er at skulle lave og være en del af læreplansarbejdet. Hvorvidt man som leder skal være primus motor i selve skrivearbejdet eller om den opgave overdrages til en eller flere af det pædagogiske personale eller forældrebestyrelsen, er op til hver enkelt institution.

Personalets opgave i daginstitutionen

Som pædagogisk medarbejder – uddannet pædagog og pædagogmedhjælper – skal man inddrages i arbejdet med de pædagogiske læreplaner. Faktisk er man en meget central person, fordi det er det pædagogiske personales faglighed og metoder, der sættes fokus på.

De pædagogiske læreplaner lægger op til større bevidsthed om, hvad den pædagogiske opgave går ud på. De stiller spørgsmål ved, om de rutiner, traditioner og pædagogiske holdninger, der findes i institutionen, er hensigtsmæssige i forhold til børnene og deres udvikling og læring. De kræver refleksion og vurderinger af, om man skal ændre måden at tilrettelægge arbejdet på og være sammen med børnene og hinanden på.

Der er tale om en læreproces, der kræver mod. Det er svært at skulle give slip på sine trykke

vaner og rutiner for at se og gøre tingene på en ny måde. Til gengæld opnår man en større indsigt og erkendelse af sin rolle og sit fag. Den erkendelse giver en større glæde og stolthed i arbejdet, fortæller mange, som er i gang med læreprocessen.

Dagplejens opgave

Ifølge lovgivningen udarbejdes den pædagogiske læreplan for alle dagplejehjem i kommunen eller kommunens distrikter. Dagplejelignende puljeordninger kan enten følge den kommunale dagplejes pædagogiske læreplan, eller der kan udarbejdes en pædagogisk læreplan for alle dagplejelignende puljeordninger i kommunen eller kommunens distrikter. Det vigtigt at have en tovholder i forvaltningen, der følger processen med at udvikle læreplaner og kan sørge for, at dagplejen bliver klædt på til at kunne arbejde med læring på en ny måde.

Dagplejelederens opgave

Det er dagplejelederens ansvar over for bestyrelsen at udarbejde den pædagogiske læreplan for dagplejen. I mange kommuner er dagplejen delt op i distrikter, som har tilknyttet dagplejepædagoger og dagplejere, som typisk mødes 1-2 gange om ugen i legestuer.

De steder, hvor man har udarbejdet en fælles kommunal læreplan og haft dagplejen med hele vejen i processen, der foregår implementeringen i arbejdsgrupper med repræsentanter fra hver dagpleje. Der er en arbejdsgruppe, der beskæftiger sig med sprog og begrebsudvikling, en der ser på krop og bevægelse osv. Og disse grupper mødes og drøfter udformningen af den pædagogiske læreplan.

Dagplejepædagogens opgave

Det er dagplejepædagogen, der står med ansvaret for at skrive den pædagogiske læreplan over for dagplejelederen, og selv om det typisk er ham eller hende, der fører pennen, foregår det i tæt samarbejde med dagplejerne.

Forældrebestyrelsens opgave

I de fleste dagtilbud har forældrebestyrelsen været med til formulere dagtilbuddets målsæt-

ninger og værdier i virksomhedsplanerne. Det er det samarbejde, der fortsættes og udbygges med de pædagogiske læreplaner.

Ifølge loven og bekendtgørelsen skal forældrebestyrelsen godkende og evaluere den pædagogiske læreplan en gang om året. Dagtilbuddene skal begrunde og dokumentere, hvordan de arbejder i deres pædagogiske læreplan. Det skaber større synlighed udadtil – også i forhold til forældrebestyrelsen.

I nogle institutioner inviterer man en gang om året hele personalegruppen og forældrebestyrelsen til en aften, hvor man diskuterer, hvad der skal lægges vægt på det kommende år. Skal det være natur, kulturelle aktiviteter eller klimaet og de mere bløde værdier i institutionen?

Værdier, pædagogiske metoder og mål har stor betydning for dagligdagen i dagtilbuddet, og derfor er det vigtigt at blive enige om de overordnede rammer.

Kommunalbestyrelsens opgave

De pædagogiske læreplaner skal beskrives både i de enkelte dagtilbud og på kommunalt plan. Flere steder har man arbejdet med pædagogiske mål og har en børnepolitik, der indholdsmæssigt ligger tæt op ad læreplanerne. De pædagogiske læreplaner bliver derfor en naturlig forlængelse af det arbejde og den viden, der allerede findes i kommunen.

Det er kommunalbestyrelsens opgave ifølge loven at sikre, at de pædagogiske læreplaner implementeres, og at de godkendes. Det kan ske på mange måder. F.eks i direkte samarbejde med lederne af dagtilbuddene, gennem det politiske udvalg eller f.eks kulturudvalget og/eller med forvaltningen og de pædagogiske konsulenter.

Forvaltningens opgave

Det er forvaltningens ansvar, at de pædagogiske læreplaner bliver udarbejdet og implementeret. Mange kommuner inviterer til en introduktionsaften til de pædagogiske læreplaner. De fremlægger deres tanker om, hvordan processen fra kommunal side skal foregå. Som regel sender kommunen materiale med retningslinjer og skemaer, som dagtilbuddet kan arbejde ud fra.

Nogle steder har kommunen udformet en færdig fælles kommunal læreplan, som de enkelte daginstitutioners bestyrelse kan vælge at vedtage som deres pædagogiske læreplan. Andre steder overlader kommunen det meste af udarbejdelsen til hvert enkelt dagtilbud.

En kommunal læreplan kan være en stor hjælp til de enkelte dagtilbud. Men den kan også risikere at blive en slags facitliste, så man i dagtilbuddet tjekker, at man har „papirene i orden“ i stedet for at bruge læreplanen som et redskab til udvikling og læring i dagtilbuddet.

Den pædagogiske konsulent's opgave

Som pædagogisk konsulent fører man tilsyn med dagtilbuddene og vil fungere som vejleder og støtte i arbejdet med de pædagogiske læreplaner. De pædagogiske konsulenter hjælper med efter- og videreuddannelse, foredrag og etablering af netværk mm. Samarbejdet med den pædagogiske konsulent kan foregå på mange måder, og det er væsentligt at drøfte hvilke opgaver og kompetencer den pædagogiske konsulent skal have. Man kan vælge at diskutere læreplanen på det årlige tilsynsbesøg i institutionen, på ledermøder for alle institutioner eller man kan aftale at have et tættere og mere coachende forløb.

2.3 Hvordan kan pædagogiske læreplaner se ud?

2.3.1 Pædagoger er eksperterne

Lad være med at vente på kommunens udspil, men kom hurtigt på banen og sæt en pædagogisk dagsorden, opfordrer Unni Lind, seminarie-lærer på Københavns Pædagogseminarium.

Det afgørende er ikke, om man bruger fine skemaer, matrixmodeller eller vælger en mere simpel fremgangsmåde. Men at det pædagogiske personale kaster sig ud i at diskutere pædagogiske læreplaner i stedet for at vente på kommunens udspil, mener Unni Lind.

– Man kan ikke forvente, at andre uden for praksis kan komme med de vises sten. Det er pædagogerne, der sidder inde med den store viden om børn, og jo hurtigere de går aktivt ind i at udvikle læreplaner, jo større er chancen for, at man får lavet nogle, der vil gøre en forskel. Både i forhold til personalets faglige udvikling og erkendelse og i forhold til at synliggøre institutionens praksis og børnelivet over for omverden. Hvis man har den indstilling, at man bare skal udfylde kommunens skemaer og så få det overstået, så er læreplanerne ikke det papir værd, de er skrevet på, siger Unni Lind.

Brugt rigtigt derimod kan pædagogiske læreplaner betyde et stort løft for pædagogfaget. Og så vil de klæde pædagoger bedre på over for f.eks. moderne velargumenterende forældre, mener Unni Lind.

– Forældrene stiller spørgsmål og vil vide, hvorfor der ikke er it i børnehaven, og tit svarer pædagoger med et „det har vi bare ikke“. Men det er ikke tilstrækkeligt. Man skal kunne begrunde det, man gør eller ikke gør. Det kan være, at man ikke indfører it-undervisning, fordi det bryder med institutionens måde at tænke læring på.

– Man kan ikke forvente, at folk uden for institutionslivet har den samme forståelse for læring som pædagoger. En far, der er ingeniør, opfatter læring på en helt anden måde, og hvis han skal have respekt for daginstitutionens arbejde kræver det, at personalet kan formidle deres måde at tænke læring og børn på, siger Unni Lind.

Begynd med at formulere et syn på læring

Netop synet på læring er noget af det første, man skal tage fat, når man går i gang med de pædagogiske læreplaner. Unni Lind anbefaler, at man tager afsæt i fortællinger, hvor der foregår læring i hverdagslivet. Det kunne være i garderoben, når børnene skal have tøj på.

– Man kan tage blok og blyant med derud og beskrive, hvad der foregår. „Maria kan ikke få sine overtræksbukser på, men får hjælp af Sara, der demonstrerer, hvordan hun skal gøre. Mens sidder pædagogen og trøster Peter, der har været oppe at skændes med nogle af drengene osv.“

– En sådan fortælling vil vise, at læring både er noget motorisk, men også noget socialt. Det er noget, der foregår spontant, og der er altid flere „læringsrum“ i gang samtidigt. En stor del af læringsprocesserne handler om, at børn lærer af hinanden. Ud fra fortællingen kan man diskutere, hvad man synes er vigtigt og trække principper og værdier frem. Måske vil de handle om, at læring kræver tid. At læring sker i en omsorgsfuld atmosfære, og at det handler om, at der sker flere ting på en gang, siger Unni Lind.

Historiefortælling er en metode, men videooptagelser er en anden måde at synliggøre den læring, der finder sted i en daginstitution. At se sig selv på skærm virker som noget af en øjenåbner, fortæller Unni Lind, der underviser pædagogisk ansatte i læreplaner.

– Jeg er tit ude som konsulent i daginstitutioner, og et sted havde de voksne en opfattelse af, at det var så hyggeligt at sidde i rundkreds og synge med børnene. Efter at have set rundkredsen på video blev det afsløret, at de voksnes forestillinger om hygge var lidt for stive. De fleste af børnene sad og så ud som om, det ikke var spor sjovt, og pædagogen havde travlt med at få nogle af børnene til at blive i rundkredsen. I institutionen blev man hurtigt enige om at finde på nogle andre måder at have sang og musik på, siger Unni Lind.

I en anden institution fik personalet gennem historiefortællinger også lidt af en øjenåbner.

- På den ene stue havde man skrevet en fortælling om en lille pige, der udviste en utrolig indfølelse i forhold til sine kammerater. På den anden stue havde personalet beskrevet den samme pige som en lidt hysterisk og besværlig person. De to fortællinger fik personalets øjne op for, at læring er noget, der foregår over tid, og at deres måde at agere på også havde en betydning i forhold til børnene. Den lille pige, som de normalt ikke tillagde så store kompetencer, havde pludselig taget en autoritet på sig og havde gennemgået en læring, fortæller Unni Lind.

De fysiske rammer styrer læringen

Når man har formuleret sit syn på læring, er næste skridt at opstille nogle mål for de seks områder, som læringen ifølge loven skal omfatte. Man kan tage udgangspunkt i bekendtgørelsen, pjecer eller modeller. Og det er en god ide at kigge på virksomhedsplanen for at se, hvordan man hidtil arbejdede med børns sociale og personlige kompetencer, sprog og bevægelse, natur og kultur, mener Unni Lind.

- Måske vil man få øje på, hvor man er mindre godt dækket ind og kunne være mere fantasifuld. Hvis det drejer sig om emnet natur, så kan man tale om, hvordan man skal sætte naturen i spil på legepladsen. I stedet for at børnene bare er „ude på legepladsen“, kan man i højere grad inddrage rummet. Man kan lave bålplads eller give muligheder for at bygge eller være kreative på en anden måde, end når man bare leger i sandkassen eller gynger, siger Unni Lind.

At skabe nogle mere inspirerende og indholdsrige læringsrum vil stimulere alle seks områder i læreplanen.

- Hvis man gerne vil have, at børnene udvikler samtaler og lege og lærer af hinanden, er det måske en dårlig ide at have stueopdeling. Med åbne døre kan man vælge at have dage, hvor man arbejder på tværs af alder. Og hvis man vil have børn til at være kreative og skabe kunst, så skal man sørge for, at der er spændende materi-

aler, flotte farver og lækkert papir at gå i gang med, siger Unni Lind.

Når man opstiller mål for sin institution, er det vigtigt, at man sætter dem i forhold til sin virkelighed.

- I en årrække lavede man flotte hensigtserklæringer med ambitiøse mål og værdier, som alle kunne være enige om. Men man var dårlige til at forholde sig til realiseringen af de flotte hensigter. Hvis man er en institution på 1. sal i indre by, er man nødt til at forholde sig til det vilkår, når man f.eks. arbejder med temaet krop og bevægelse osv. Nu skal vi med læreplanerne blive mere præcise og grundige i vores overvejelser, siger Unni Lind.

Skemaer skaber overblik

Man kan vælge at lave læreplanen som en tekst, men indpakningen er ikke helt ligegyldig, understreger Unni Lind.

- Man skal gøre noget ud af opsætningen, og det er en god ide at bruge billeder og illustrationer til hvert område. Det er ikke vigtigt i forhold til børnenes liv og læring, men jeg tror personalet undgår en detailundersøgelse fra forvaltningen, hvis det virker som om, man har styr på målene og sit arbejde.

- Et skema er godt til at skabe overblik. Det drejer sig i hvert fald om at tænke i systematik, beskrive sit læringssyn, sine mål i forhold til temaerne i loven, og hvordan man vil arbejde med hvert tema, så man sikrer, at der finder læringsprocesser sted, siger Unni Lind.

Hun opfordrer til, at man gør læreplanerne enkle, så man ikke knækker halsen og mister lysten.

- Nogle institutioner har været hårdt ramt af krav om at skulle arbejde med kompetencer, intelligenser og modeller, og der kan være en risiko for, at læreplaner bliver noget, der bare skal overstås. Det kan ende med, at man bare skriver det, man ved, der skal stå, og så har det ingen betydning for praksis. Man mister helt den refleksion og erkendelse af arbejdet med børnene og sig selv, som læreplaner skal sætte i gang, siger Unni Lind.

Gode råd om pædagogiske læreplaner:

1. Beskriv jeres syn på børns læring. Gør det med afsæt i praksis – brug f.eks. historiefortælling eller videooptagelser af læringsituationer i hverdagen.
2. Opstil brede og generelle mål for lovens seks temaer, så I undgår at skabe snævre indlæringsmål og traditionelle undervisningssituationer for børnene.
3. Sørg for at målene forholder sig til virkeligheden. For eksempel i forhold til institutionens indretning og placering på første sal eller ude i en skov.
4. Skemaer skaber overblik, og opsætningen af tekst og billeder er ikke ligegyldig.
5. Dokumentation stiller spørgsmål ved rutiner og vaner.
6. De fysiske rammer, rum og materialer styrer læringen.

En matrixmodel

En overskuelig og enkel model kan være et godt redskab, når man skal udarbejde pædagogiske læreplaner. Den kan være et godt udgangspunkt for pædagogiske diskussioner og gøre det store felt, som læreplanerne opererer i, mere overskueligt.

Matrixmodellen er en simpel opstilling af en vandret og lodret kolonne, som man kan komme data i. Man kan lave matrixmodeller, så snart man har to størrelser, man vil forholde til hinanden.

Se modellen på næste side

Relationsanalyse

En nem måde at finde ud af, om alle børn har en tæt kontakt til en voksen, er at lave en relationsanalyse f.eks. på personale- eller stuemødet. Man skriver børnene navne på en lodret linje og giver hvert barn en farve. Rød hvis man har en varm kontakt, grøn for en nogenlunde kontakt og blå for en kølig kontakt.

Farve på relation	Rød	Grøn	Blå
Børnenes navne			
Anna	X		
Sofus		X	

I modellen nedenunder er det temaer og mål, der er sat sammen med realiseringen af dem.

Matrixmodellen er taget fra Unni Linds bog „At sætte en pædagogisk dagsorden“.

Mål og deres realisering

Realisering – hvordan? Temaer og mål – hvad?	Personalet <i>Hvordan og hvad gør vi?</i>	Omgivelserne <i>Hvad skal der til inde og ude?</i>	Hjælpe midlerne <i>Hvilke ting, materialer mm. er der brug for?</i>
Alsidig personlighedsudvikling – Udvikle selvværd og selvtillid			
Sociale Kompetencer – Udvikle respekt over for andre			
Sprog – Udvikle evne til at kommunikere	Vi taler med børnene, synger, læser historier, har fælles samling. Vi lader børn forhandle deres lege.	Krog til at læse og tale i. Plads til legesteder, hvor børnene kan høre hinanden.	Bøger, en båndoptager, skillereoler, loftdæmpning.
Krop og bevægelse – Fysisk sundhed – Beherskelse af kroppen			
Natur og naturkendskab – Respekt for naturen – Tryghed i naturen	Vi går dagligt i skoven og lader børnene undersøge den. Vi forklarer dem om dyr, planter og insekter. Børnene undersøger det, vi finder og laver opstillinger, leger med dem osv.	Daglige ture i skoven kræver, at to voksne prioriterer dem og indhenter viden om emnet, så de kan imødegå børnenes nysgerrighed.	Der skal indkøbes bøger om planter og dyr, købes mikroskoper og forstørrelsesglas. Der skal være et sted i institutionen, hvor børnene kan gemme deres ting og undersøge dem.
Kulturelle udtryksformer og værdier – Mod og lyst til at tegne, lave drama – Viden om, hvordan og hvad der virker, når man maler, laver drama osv.			

2.3.2 Pædagogiske læreplaner i Brøndby Kommune

Alle institutioner i Brøndby Kommune er i gang med at udarbejde pædagogiske læreplaner. Fra kommunens side har man lagt op til, at man gør det på baggrund af de seks læringstemaer. Derudover kan der arbejdes med et kommunalt fokuspunkt og med egne fokuspunkter.

En virksomhedsmappe med følgende skema anvendes af alle dagtilbuddene i kommunen.

Her er det børnehuset Mågebo, der har stået for indholdet i den pædagogiske læreplan, som blev godkendt den 5. januar i år.

Temaer og fokuspunkter	Hvad vil vi opnå? (Mål)	Hvad skal der til? (Principper)		Hvad gør vi? (Midler og metoder)		Dokumentation	Evaluering
		Alment pædagogisk	Særligt pædagogisk	Alment pædagogisk	Særligt pædagogisk		
Personlige kompetencer/alsidig personlighedsudvikling	At børnene oplever, at de er værdifulde medskabere af det sociale og kulturelle fællesskab i Mågebo	Vise nærvær og forståelse for det enkelte barn	At der tages udgangspunkt i, hvad barnet kan	At børnene lærer rytmen at kende i alle vore aktiviteter	Det sikres, at hverdagen tilrettelægges således, at der er særlig god tid til at øve hverdagsituationer gennem gentagelser	Skabende børnearbejde Barnets bog Handleplaner	Hvordan er der arbejdet i handleplanerne med mål og delmål? Hvordan har vi arbejdet med børnenes meninger i hverdagen?
	Delmål At personlige grænser respekteres	Hverdagen skal bygge på, at personalet er lyttende og involverede i børnenes hverdag	At nonverbale meninger også respekteres	Børnene skal være aktivt medskabende i deres egen hverdag	At der er tid til at reflektere og analysere det enkelte barn		
	At lære børnene at respektere andres grænser	At børnene inddrages i hverdagens aktiviteter		Der veksles mellem aktiviteter, som de voksne sætter i gang og børneskabte aktiviteter			
	At børnenes selvværd styrkes	Personalet skal finde barnets perspektiv i aktiviteterne		At der er spændende legemiljøer			
	At børnene lærer at bede om hjælp	At ingen voksne laver noget som børnene selv er kompetente til		Aktive samlinger med børneforslag			
	At børnene lærer egne behov at kende	At børnenes meninger er højt respekteret		At der i hverdagen indgår læreprocesser, hvor der arbejdes med børnenes meninger (samlinger, mad, ture o.l.)			
	(At børnene får læring i at identificere egne behov)						
	At styrke børnenes samarbejdsevne						

– I øjeblikket er dagtilbuddene i gang med at overføre virksomhedsplaner til læreplaner, og hensigten fra kommunens side har været at samle de planer i en og skabe et ensartet præg. Nogen synes, at det bliver for ens, og at man mister det personlige præg, men det er nem-

mere at hjælpe folk i processen, når man arbejder med en fælles form.

Citat: Leder af Mågebo, Jens Jørgensen, om den pædagogiske læreplan.

2.3.3 Hirtshals Kommunes læringsplan

I Hirtshals Kommune ved alle lige fra dagplejere til politikere, hvad en pædagogisk læreplan er. For sådan en har man haft længe før, at den blev et lovkrav i august 2004. Alle 13 daginstitutioner og dagplejen har implementeret den kommunale læringsplan.

– Fordi dagtilbuddene var så begejstrede for læringsplanen, har deres bestyrelser besluttet at godkende den kommunale læringsplan som deres egen, siger Laila Vang, leder af småbørnsområdet i Hirtshals Kommune.

Den kaldes en „læringsplan“ og ikke pædagogisk læreplan, men ideen er den samme. Om kommunens vision for læring står der på en af de første sider i læringsplanen:

„Små børn erobrer selv verden med støtte og hjælp fra andre børn og voksne. De læreprocesser, der tilrettelægges, skal derfor være uformelle læreprocesser, der pirrer børnenes egen udforskertrang.“

Fordi man har haft pædagogiske mål og erfaringer med læringsplanen i mange år, har man ikke opbygget den efter de seks temaer i loven. Kommunens læringsplan består af en række indholdsområder, og fælles for alle områderne er, at børnene skal støttes i at udvikle interesse, kompetencer, indsigt, erkendelse og engagement. Indholdsområderne er blandt andet:

- Kommunikation/sprog og begreber – herunder læse- og skriveudviklingen og motorik.
- De æstetiske læreprocesser – herunder billeder og form, musik, dans og drama.
- De naturvidenskabelige områder – herunder matematiske og geografiske begreber og børns relation til naturen.

Institutionsledergruppen har været omdrejningspunktet for drøftelserne af de forskellige indholdsområder. Herfra er tankerne bragt ud til forældre-, bestyrelses- og medarbejdergrupperne. De enkelte indholdsområder er blevet drøftet særskilt, og personer, der kunne inspirere og udfordre til nye måder at tænke på, er blevet inviteret. Der har f.eks. været matematiklærere,

kommunens konsulenter og ressourcepersoner fra andre kommuner.

Via et medarbejdernetværk bliver nye ideer og initiativer spredt til kommunens 13 institutioner og dagplejen.

Et eksempel på et indholdsområde

Kommunikation/sprog og begreber hedder et af de områder, som børn i Hirtshals Kommune skal tilbydes indsigt i. Der står i læringsplanen, at børn har ret til at få erfaringer med:

- At kommunikere og indgå i en konstruktiv samtale.
- At udvikle et varieret og nuanceret sprog.
- At give udtryk for deres meninger, argumentere, nuancere og træffe egne valg.
- At få indhold i begreberne gennem oplevelser og erfaringer.
- At kommunikere gennem mange sprog.
- At lære at beherske basal kommunikation.

For at kommunikere skal der være noget at kommunikere om, og derfor er det helt grundlæggende ifølge læringsplanen:

- At der tales MED børnene og ikke til børnene.
- At de møder voksne, der kommunikerer på et kvalificeret niveau og er i stand til at lytte til børnene og give dem reaktion på deres initiativ.

På den måde oplever børnene grundelementerne i al verbal kommunikation: at meddele et budskab, modtage og reagere på budskabet og opnå en fælles forståelse af indholdet. Videre i læringsplanen står der, at børn i dagligdagen har ret til:

- Rim og remser
- Sange/sanglege
- Højtlesning/fortælling
- Leg med ord
- Mulighed for at styrke evnen til formidling over for andre.
- Mulighed for at opleve formidling gennem billeder, musik, dans, drama, tale og skrift.

Derudover skal medarbejderne støtte og udvikle:

- Skriftlig kommunikation mellem børnene (f.eks. ved at have små brevkasser).
- Mundtlig kommunikation mellem børnene (f.eks. ved at have hustelefoner).
- Anvendelse af computere som kommunikativt redskab.
- Begrebsfremmende materialer (f.eks. spil, der træner begreber som længere og kortere end osv).

Læringsmiljøer er de voksnes ansvar

På samme måde som i eksemplet ovenfor er de andre indholdsområder konkretiseret. Vægten er hele tiden lagt på krav til de voksne om at tilrettelægge „uformelle læringsmiljøer for børn“.

Det fremgår under hvert indholdsområde, hvad læringsmiljøet skal tilbyde børnene, så de kan udvikle kompetencer og erkendelser. F.eks. står der under indholdsområdet „æstetiske læreprocesser“, at børn har ret til „at udvikle et nuanceret billed- og formsprog“. Derfor „skal der være adgang til at tegne, når barnet har tid og lyst til det“. Der skal indrettes tegneområder med et varieret udvalg af farver og materialer osv.

Alle steder er den pædagogiske læringsplan blevet positivt modtaget, og kort tid efter at den var implementeret, viste den sig at gøre en forskel. F.eks. begyndte man mange steder at indrette institutionerne anderledes.

- Fordi man havde fokus på „det naturvidenskabelige“, satte man fuglebræt op udenfor, indrettede med bøger og kikkerter og hurtigt opstod en fantastisk interesse for fugle. Andre steder lavede man små købmandsbutikker med kasseapparater og varer. De ældste børn arbejdede med skriftsproget, og hertil havde man lavet en krog, hvor de havde kuverter, postkasser og trykkesæt. De voksne havde tænkt i materialer for at støtte læringen, men ellers var der tale om uformelle læreprocesser, hvor børn selv går hen og udforsker ting, siger Laila Vang, leder af småbørnsområdet.

Mere koncentrerede børn

Men også pædagogikken og pædagogens roller har ændret sig, efter man er begyndt at arbejde målrettet med børns læring.

- I en traditionel børnehave leger pædagogen med børnene, men det er man gået væk fra. Man træder i stedet et skridt tilbage og får et helt andet overblik og støtter i stedet for børnenes læreproces. F.eks. ved at indrette institutionen med spændende læringsmiljøer og sørge for, at der er de materialer og ting, som børnene har brug for. Man forholder sig mere professionelt til børns leg og læring, siger Laila Vang.

Også fra skolerne lagde man mærke til, at børnene havde forandret sig.

- Lærerne fortalte, at børnene var blevet mere koncentrerede og vidste mere, og man kunne skære ned i antallet af timer til de børn, der havde brug for støtte. Kun en procent af alle 0-6-årige børn i kommunen modtager støtte. I andre kommuner er tallet på 20-25 procent. Jeg er ikke i tvivl om, at det hænger sammen med, at pædagogikken har ændret sig i institutionerne, siger Laila Vang.

2.3.4 Vision for læring i Kolding Kommune

I Kolding Kommune har forvaltning, dagtilbuddenes ledere og dagplejepædagoger lavet det, de kalder „Ramme for pædagogiske læreplaner i dagtilbud i Kolding Kommune“.

Rammen består af et læringssyn, et værdigrundlag og nogle overordnede mål for de seks læreplanstemaer. Det er meningen, at den skal fungere som en paraply, som det enkelte dagtilbud skal arbejde ud fra, når de skal lave deres pædagogiske læreplan.

Værdigrundlaget

I dagtilbuddene i Kolding Kommune er det værdifuldt, at:

- Børnene mødes med empati og omsorg.
- Børnene er aktive medskabere af egen udvikling og læring.
- Børnene møder et inspirerende og udfordrende miljø med mulighed for ro og fordybelse.
- Der tages udgangspunkt i det enkelte barn med respekt for fællesskabet.
- Forældrene er aktive samarbejdspartnere.
- Børnene mødes positivt og anerkendende af voksne, der kan, tør og vil.

Holdninger og læringssyn

Kulturen og læringssynet i dagtilbuddene i Kolding Kommune er kendetegnet ved, at:

- Børnene har en aktiv rolle i egen udvikling og læring.
- Der er respekt for, at barnets dominerende virksomhed er leg.

- Børnene anerkendes som unikke personer med hver deres særlige ressourcer.
- Børnene mødes af anerkendende voksne, som understøtter og udfordrer den enkeltes udviklings- og læringsmuligheder.
- Børnenes sociale samspil understøttes gennem de voksnes prioritering af nære relationer, børnene indbyrdes og mellem børn og voksne.
- Der er tæt samarbejde mellem personalet og forældrene.

Børneinitiativ – leg eller spontane situationer

Både i værdigrundlaget og læringssynet lægges vægt på, at tage udgangspunkt i børns egne aktiviteter og i legen.

I forhold til arbejdet med de pædagogiske læreplaner er det nødvendigt at få et overblik over, hvordan leg og spontane situationer i hverdagen understøtter børns udvikling og læring. Man kan på mange måder dokumentere, hvad børn lærer, når de leger. I en logbog, gennem fortællinger eller små skriftlige beretninger.

I skemaet på næste side er tilrettelagt et temaarbejde, hvor det er meningen, at børnene skal være medspillere i det omfang, som deres alder gør det muligt.

Tema: Trolde

Tema : Trolde 6-årige	Læringsmål	Erkendelsesmål	Tegn	Tiltag/aktivitet	Evaluering
Personlige kompetencer	At styrke det enkelte barns selvtillid	At opleve skaberglæde og selvtillid	At børnene viser deres fælles „produkter“ for forældrene	Arbejde med fantasi/kreativitet i fremstilling af trolde	Video af fremvisningen for forældrene
Sociale kompetencer	At give børnene plads til hinanden	At opdage, at man kan mere i fællesskab end alene	At der er færre konflikter mellem børnene	Dramatisere troldefortællinger	Systematisk registrering
Sprog	At børnene kan stå frem og fortælle en troldehistorie	At opleve glæde ved at „sætte sig i en andens sted“	At børnene selv søger bøger om trolde	At børn og voksne fortæller troldehistorier	Båndoptagelse af troldehistorier
Krop og bevægelse	At bevæge sig som en trolde	At opleve glæde ved at kunne	At børnene tegner og leger trolde spontant	„Troldelege“ på legepladsen og i skoven	Udstilling af tegninger i fælles areal
Naturen og naturfænomener	At lave trolde af forskellige materialer fra naturen	At opleve naturmaterialers forskellige egenskaber	At børnene studerer hinandens trolde og kender mat.	At samle naturens materialer og fremstille figurer	Fælles materialeoversigt med navn
Kulturelle udtryksformer og værdier	At synge trolde-sange og anvende instrumenter	At opleve og genkende stemninger i musik	At børnene på eget initiativ synger og spiller og dramatiserer	Opleve et teaterstykke om trolde	Notere oplevelser fra forestillingen

2.4 Faldgruber og typiske problemstillinger

Når man udarbejder den pædagogiske læreplan, er der nogle problemstillinger og faldgruber, man skal være opmærksom på, at man kan løbe ind i. Det kan dreje sig om:

Faldgrube 1: At man lægger vægt på resultater og voksenstyret syn på læring fremfor på processer og barnestyret læringssyn.

Faldgrube 2: At man lægger vægt på det enkelte barns læring fremfor på læringsmiljøer.

Faldgrube 3: At man lægger vægt på skoleparathed, indlæring og snævre færdighedsmål fremfor leg og læring, brede mål og en pædagogisk dagsorden.

Faldgrube 4: At man går frem efter færdige manualer i stedet for hele tiden at udvikle den pædagogiske praksis.

Faldgrube 1 – Et voksenstyret læringssyn
Når man skal udarbejde pædagogiske læreplaner, er der en risiko for, at man opfatter læring som indlæring. Men den voksne i dagtilbuddet skal ikke være en autoritet, som skal øse af sin viden og sætte mål op for, hvad børnene skal lære. Det syn på læring, hvor barnet opfattes som en passiv modtager og den voksne som den aktive giver, er man gået væk fra.

I dag opfattes børn generelt som kompetente og selvstændige medmennesker, som dog har brug for den voksnes omsorg og med- og modspil. Den voksne opfattes som en, der skal støtte børn i at lære og udforske sig selv og verden.

I Learning Lab Denmarks Sølvguide beskrives læring som individets bestræbelser på **refleksion** (dvs. på at begribe verden), **handling** (dvs. på at kunne agere i verden) og **identitet** (dvs. på at blive sig selv i verden):

„Når barnet begriber verden på nye måder, finder nye måder at agere på og blive person i relation til den verden, det er en del af – så indebærer det samtidig, at den voksne må begribe og handle i forhold til barnet på nye måder.“

Hvis de voksne i for høj grad styrer de aktiviteter, der skal foregå, risikerer man, at børnene ikke lærer noget, fordi udgangspunktet er de voksnes logik og læringssyn. For at det ikke skal ske, anbefale mange børneforskere, at man sætter sig ind i børns tanker og oplevelser og tager udgangspunkt i det, som interesserer børn.

Faldgrube 2 – Mål for den enkeltes læring
De pædagogiske læreplaner skal ikke sætte mål op for det enkelte barn. Selvfølgelig skal man som voksen være opmærksom på, at det enkelte barn udvikler sig bedst muligt. Men det er først og fremmest miljøet og rammerne for læringen, man skal koncentrere sig om.

En institutions indretning har stor betydning for det liv, der leves der. Det er derfor vigtigt at sætte fokus på, om indretningen giver alle børn – de stille og de mere fysisk krævende – de bedste muligheder for at udfolde sig.

Men også det psykiske miljø skal gås efter. Omsorg, trivsel, stemningen og omgangsformen i en institution har stor betydning for, om børn kan udvikle sig og lære. Trygge og stimulerende miljøer er en forudsætning for, at børn kommer i den tilstand, hvor de lærer mest. Da man ved at aktive børn lærer mere end passive, er det vigtigt at skabe lege- og læringsrum, der lægger op til, at børnene selv skaber og bygger videre på dem.

Faldgrube 3 – Læring som i skolen
De pædagogiske læreplaner lægger op til en mere målrettet indsats på det, børn lærer ved at tilbringe en stor del af deres barndom i et dagtilbud. Men selv om der tænkes læring i forhold til seks konkrete temaer, betyder det ikke læring som i skolen.

Børn i daginstitutioner og dagpleje skal nemlig ikke allesammen lære noget bestemt og på samme tid som i skolen. Der er tale om en helt anden og mere eksistentiel form for læring, som sætter barnet i centrum, og som giver det indflydelse på sit eget liv. Læring i en daginstitution handler om at lære de sociale og kulturelle normer og regler at kende, som gør, at man bliver

accepteret af fællesskabet og samtidig tør at stå på sin ret til at mene og sige, som man gør.

Det er vigtigt at huske, at læring er en gensidig proces mellem to eller flere parter. Barnet lærer også fra sig. Det lærer sine venner i institutionen en masse, og det lærer også de voksne noget. Når man skal udarbejde sin pædagogiske læreplan, er det vigtigt at tænke i børnenes kompetencer og rettigheder og holde fast i den tradition og den kultur, som eksisterer i dagtilbuddet.

Faldgrube 4 – Når skemaerne styrer processen

Der er en risiko for, at manualer og skemaer kommer til at styre og bestemme processen. Hvis man lader et færdigt skema være udgangspunkt

for den pædagogiske læreplan, kan man let komme til bare „at fylde ud“, der hvor det kræves. På den måde går man glip af de væsentlige indsigter og erfaringer med det pædagogiske arbejde, som læreplansarbejdet lægger op til.

Tager man i stedet afsæt i de læreprocesser, der foregår i hverdagen i dagtilbuddet og giver sig tid til at observere børnene og sin egen praksis, så bliver den pædagogiske læreplan et helt andet meningsfuldt redskab for udvikling. Ikke bare for børnene, men mindst lige så meget for personalet. Læring handler om, at de voksne får øje på deres måde at være og handle på over for børnene og over for hinanden. Derigennem kan de styrke og måske ændre de betingelser, som børnene har for at lære og udvikle sig.

Sammenfatning

En pædagogisk læreplan skal være dagtilbuddets svar på spørgsmålet: hvordan vil I støtte de 0-6-åriges læring og udvikling? Den skal tænke læring i forhold til to børnegrupper – børn i aldersgruppen 1/2 til 2 år og børn fra 3 år og til skolealderen. Den skal forholde sig til lovens seks temaer og indeholde mål og delmål for disse. Den skal indeholde beskrivelser af pædagogiske aktiviteter og metoder. Den skal dokumentere og evaluere, at de pædagogiske læreprocesser indfri målene. Og den skal endelig indeholde en plan for, hvordan man vil støtte børn med særlige behov.

2.5 Gode råd om pædagogiske læreplaner

1. Beskriv jeres syn på børns læring. Gør det ved at tage afsæt i praksis – brug f.eks. historiefortælling eller videooptagelser af lærings-situationer i hverdagen til at få øje på, hvordan læring foregår.
2. Beskriv jeres værdier og lad dem f.eks. tage afsæt i FNs børnekonvention. Den handler om børns ret til at tale og blive hørt, til at blive behandlet som selvstændige individer med indflydelse på deres eget liv. Mange af disse rettigheder findes i Lov om Social Service § 8, som er den paragraf, der bestemmer indholdet i dagtilbuddene i Danmark. Børnekonventionen fører til nogle principper for, hvordan man som voksen forholder sig til børnene, hvordan man taler til dem – og hvordan hele kulturen i institutionen er.
3. Opstil brede og generelle mål for lovens seks temaer, så I undgår at skabe snævre indlæringsmål og traditionelle undervisningssituationer for børnene.
4. Sørg for at målene forholder sig til virkeligheden. For eksempel i forhold til institutionens indretning og placering på første sal eller ude i en skov.
5. Skemaer skaber overblik og opsætningen af tekst og billeder er ikke ligegyldig.
6. Dokumentation stiller spørgsmål ved rutiner og vaner. Måske er der mere hensigtsmæssige eller sjovere måder at gøre tingene på.
7. Giv barnet sin egen bog, Barnets bog, når det begynder i dagpleje/vuggestue. I den noteres vigtige begivenheder i barnets udvikling med barnets egne tegninger, fotos, citater o.l. Medarbejderne kan også skrive deres iagttagelser om barnet ned i bogen, så den kan bruges til dokumentation og evaluering af den pædagogiske læreplan. Bogen fortsættes i børnehaven og er et godt redskab at give videre til skolen.
8. Husk på at også de fysiske rammer, rum og materialer styrer læringen.

Faktaboks: Læring er samværsglæde

Hver dag i 20 år har børn og voksne i daginstitutionen Ellesletten i Søllerød Kommune holdt rundkreds. Rundkredsen er for alle børn og ansatte, familiemedlemmer og gæster.

Et af børnene tænder et lys, der er anbragt på en lille dug på gulvet med forskellige ting, der giver associationer til sange, lege og historier, som den voksne tager initiativ til. Det kan være, man synger nogle af årstidens sange eller fortæller, hvordan man får hvedemel af et hvedaks. Det kan også være, at den voksne beretter en sjov eller sørgelig oplevelse fra sit eget liv.

– I nogle menneskers øjne kunne det være et fremragende forum for læring, men det er et forum for samvær og samværsglæde. Den koncentration, viden og livsappetit, som den voksne går ind i det med, vil spejles af kredsen og danne grobund for flere gode billeder af livet. Sådan lærer børn og voksne hver dag nyt og oplever med forskellige sanser. Ikke fordi det står i en plan, vi formulerede sidste år, men fordi hver enkelt voksen giver noget af sig selv til de andre, siger Mette Thomsen, leder i Ellesletten.

2.6 Læs mere om pædagogiske læreplaner

Hjemmesider

- Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender har en hjemmeside om pædagogiske læreplaner. På www.minff.dk man kan finde lovgrundlag, ekspertgruppens bidrag, artikelsamlinger, pjecer mm. Klik på „familie“ første gang. Du kan også gå direkte til Socialministeriets hjemmeside www.sm.dk/laereplaner. Her findes blandt andet eksempler på kommuner med læreplaner.
- Pædagogernes fagblad, Børn & Unge, har en hjemmeside om læreplaner og en artikeldatabase. www.bupl.dk
- Kvalitet i Dagtilbud, KID, er et større forskningsprojekt om børns læring. Projektet, som tager udgangspunkt i praksis-erfaringer, er blevet til i et samarbejde mellem Socialministeriet, BUPL, KL og Learning Lab Denmark. Læs artiklerne om læring på www.kidlld.dk
- Sølvguiden og Guldguiden, som er en del af KID-projektet, kan ses på www.kidlld.dk
- Kolding Kommunes „Ramme for pædagogiske læreplaner i dagtilbud i Kolding Kommune“. www.koldingkom.dk
- Hirtshals Kommunes „Læringsplan for 0-6-års området – bevidst tilrettelæggelse af uformelle læringsmiljøer for børn“. www.hirtshals.dk
- Brøndby Kommunes læreplaner kan ses på www.verdensbedstedagtilbud.dk
- Den usynlige pensel er et projekt i Brøndby Kommune om børns indre billeddannelse. Læs om projektet og de forskellige læringsguider på www.denusynligepensel.dk

Litteratur

- „Pædagogiske læreplaner – at arbejde med didaktik i børnehaven.“ Kendere af børnehavepædagogik diskuterer de mål og temaer, som loven udpeger. Bogen er redigeret af *Torben Broström*. *System Academic*. 250 kr.
- „Pædagogiske læreplaner i praksis – en håndbog for daginstitutioner.“ DLOs håndbog og cd-rom er et værktøj til daginstitutionerne. DLO. 165 kr. For bog og cd-rom.
- Bogen „Læreplaner i børnehaven. Baggrund og perspektiv“ af *udviklingskonsulent Unni Lind fra BUPL*. En række artikler, der belyser læreplaner på en måde, der rækker ud over diskussionen „for og imod“. *Krogshs Forlag*.
- Læreplaner i børnehaven, *Krogshs forlag 2003*. *Tomas Ellegaard og Anja Hvidtfeldt Stanek*.
- Børns medbestemmelse i daginstitutioner. *Det tværministerielle Børneudvalg 1996*.

- Hvornår, hvad og hvordan lærer børn? Forsker *Søren Smidts* har arbejdet med personalet i Vægterparken på Amager og lært dem at sætte ord på praksis. Projektet „Hverdagslivet som læringsrum“ er blevet til en rapport og en pjece, der kan købes for 50 kr. på tlf. 35525316.
- I antologien „Psykologiske grundtemaer“ skriver psykolog og adjunkt i udviklingspsykologi fra Københavns Universitet *Pernille Hviid* om „Leg og udvikling“. Forlaget Kvan 2002.
- Bogen „Leg, læring og kreativitet – Hvorfor glade børn lærer mere“ af *Hans Henrik Knoop*, psykolog og adjunkt i pædagogisk antropologi på Danmarks Pædagogiske Universitet. Forlaget Aschehoug.
- Bogen „Children, Play and Time“ – Essays on the Art of Transforming Stress to Joyful Challenges“, som *Knoop* har redigeret. Udgivet på *DPUs forlag*. Desuden har *Knoop* et foredrag på Socialministeriets hjemmeside.
- „Leg og lær, lær og leg“ af *Birthe Bøhm & Karen Sørensen*. Bogen slår til lyd for, at leg og læring skal udvikles sammen og kommer med modeller til brug i daginstitutioner og indskolingen. Kan købes hos forlaget@cvuvita.dk for 145 kr.

Artikler

- „Børnene har færre konflikter“. I Gladsaxe Kommune skal børn lære noget hver dag. Måltrettet procesorienteret pædagogik, nærhed og fordybelse giver færre konflikter oplever man i Bagsværd Børnehave. *Børn & Unge nr. 25* 2004.10.05.
- „Glade børn lærer bedst“. Forskellige syn på læreplaner, evalueringsmetoder og dokumentation. *Børn & Unge nr. 24*, 10.05.2004.
- „Stik fingeren i jorden“. Forsker *Pernille Hviid* anbefaler, at pædagoger går i børnehøjde og lader læreplaner tage afsæt i børns interesser og behov. *Børn & Unge nr. 23*, 10.05.2004.
- „Udvikling eller ekstra arbejde“? De seks temaer, som lovforslaget om læreplaner indeholder og holdninger for og imod. *Børn & Unge Marts* 2004.
- „Pædagogisk dokumentation i daginstitutioner – om at kunne følge og efterlade spor“. Artikel i *Dansk Pædagogisk Tidsskrift nr. 4*, 2000 af *Daniela Cecchin*.
- „For lidt tid til at hjælpe udsatte børn“. Artikel om indsatsen mod den negative sociale arv. *Politiken* 18.11.2004.

ANVENDELSE

AF JOHAN RASMUSSEN

3.1	<i>Hvilke opgaver er knyttet til denne fase?</i>	42
3.2	<i>Hvilke aktører er knyttet til denne fase?</i>	43
3.3	<i>Hvilke måder kan opgaven løses på?</i>	43
3.3.1	<i>Vi sætter ord på vores hverdag</i>	43
3.3.2	<i>Arbejdet med læring er en iterativ proces</i>	45
3.3.3	<i>Hvordan kan man arbejde med læreplanstemaerne?</i>	47
3.4	<i>Faldgruber, problemstillinger og løsningsforslag</i>	53
3.4.1	<i>Det gør vi allerede – Det er noget helt nyt</i>	53
3.4.2	<i>Hvordan sikrer man, at læreplaner ikke kun bliver lederens ansvar, men udbredes til hele personalegruppen?</i>	55
3.4.3	<i>Risiko: Læring bliver et fag på et skema i stedet for dimensioner i hverdagslivet</i>	56
3.4.4	<i>Pædagogerne vil planlægge og styre læring hele tiden</i>	56
3.4.5	<i>Læreplanen bliver gentaget år efter år</i>	57
3.5	<i>Gode råd</i>	58
3.6	<i>Læs mere</i>	59

3.1 Hvilke opgaver er knyttet til denne fase?

Hvad siger loven?

Mange mennesker tænker straks på små børn, som sidder og terper bogstaver, når de hører ordet læreplaner. Det er forkert. Den nye lov om læreplaner siger meget tydeligt, at der skal gives rum for leg, læring og udvikling. Legen er altså mindst lige så vigtig, som læring og udvikling, og ofte vil de tre ting være det samme. Ideen er, at barnet er med til at forme sin egen læring – ofte er de selvfølgelig ikke bevidste om det, og derfor skal personalet i dagtilbudene støtte, guide og udfordre børnene i både planlagte aktiviteter og i de spontane situationer, som hele tiden opstår i en daginstitution. De voksne skal skabe situationer, hvor barnet oplever, at dets tankevirksomhed efterspørges, trænes og udvikles i mødet med fordybelse, forandring, stimulering og nye ting. Hvordan det skal ske, er op til den enkelte daginstitution.

Læreplaner skal ikke være et fint stykke papir, som bliver trukket frem ved særlig lejligheder. Læreplanerne skal anvendes til hverdag, men

ikke på samme måde som et skema i folkeskolen. I stedet skal pædagoger, dagplejere og medhjælpere vænne sig til, at læreplanen bliver en naturlig del af deres arbejde. Personalet skal gribe chancen for at bruge deres læreplan hele tiden.

Rammerne for læreplanerne er meget brede, og hvert enkelt dagtilbud vil derfor anvende læreplanerne forskelligt. Det overordnede formål er at gøre det pædagogiske arbejde endnu bedre via læring.

Loven om læreplaner er ny, men læring i dagtilbudene er ikke noget nyt. Personalet i de danske dagtilbud har altid lært børnene kolossalt meget både direkte og indirekte. De har fortalt historier for børnene og givet plads til at knytte venskaber. Det nye er, at personalet nu skal beskrive, hvad de gør, og lige så vigtigt hvorfor de gør det. Læreplaner øger refleksionen over den pædagogiske praksis.

7.2 Hvilke aktører er knyttet til denne fase?

Lederen. Lederen har et særligt ansvar for, at læreplanen bliver en naturlig del af arbejdet i dagtilbud. Hun har også ansvaret for, at der bliver fulgt op på planen. Lederen skal bl.a. spørge sig selv, er dagtilbuddet på rette vej, bruges læreplanen efter hensigten?

Det pædagogiske personale. Læreplaner er et fælles ansvar i dagtilbudene. Pædagoger skal derfor deltage på lige fod med lederen med at anvende læreplanen til hverdag.

Forældrebestyrelsen. Forældrene har ikke direkte noget ansvar i denne fase. Institutionen bør anvende deres læreplan mere eller mindre synligt over for forældrene, så forældrebestyrelsen har bedre mulighed for at evaluere læreplanen, som de skal en gang om året. (se afsnittet om dokumentation side 131).

3.3 Hvilke måder kan opgaven løses på?

3.3.1 Vi sætter ord på vores hverdag

Hvordan kommer man fra udarbejdelsen af læreplanen til at anvende den. Umiddelbart kan det lyde svært, men det er det ikke, hvis du spørger pædagogerne i Hirtshals, som er erfarne med læring og læreplaner. I Børnehaven Lilleheden fortæller souschef Liselotte Toft, at deres læreplan er lavet ud fra den pædagogik og hverdag, som i forvejen var i institutionen. „Vi skal ikke følge en læreplan, det er lige omvendt. Læreplanen er lavet ud fra vores hverdag og pædagogiske praksis,“ siger Liselotte Toft.

På den måde bliver det ikke et spørgsmål om, hvordan Lilleheden anvender læreplanen, men at de fortsætter den pædagogiske praksis, de havde i forvejen. Det nye er, at personalet bliver mere bevidst om læring, pædagogik og faglighed. Det har bl.a. betydet, at institutionen har lavet en ny ruminddeling. Der er skabt forskellige zoner til kreativitet og maling, et sted til stilleleg, et andet til at bygge med klodser osv.

Alle ejer læreplanen

Hele personalegruppen i den integrerede institution Solsikken i Køge Kommune har fra begyndelsen været involveret i arbejdet med læreplanen. Det betyder, at alle i dag føler, det er deres læreplan, alle føler et ejerskab i læreplanen, fortæller lederen Ulla Vestergaard. Personalet har været igennem et længere forløb, før læreplanen var færdig. På personalemøder og personale dage har medarbejderne i Solsikken snakket, diskuteret og brainstormet om de seks temaer i loven om læreplaner. De har fået foredrag om anerkendende relationer. De har snakket om hvilke holdninger og værdier, de har til pædagogikken og børnene. Ud fra det har de formuleret delmål og mål, som f.eks. barnet skal opleve sig selv som værdifuld. Til sidst har Solsikken skrevet to læreplaner – en for de 0-2-årige og en for børnene op til seks år. Lederen har skrevet læreplanen, men det er i høj grad personalets tanker og ord, som er brugt i den.

Læreplanen er ikke bare blevet et stykke papir i lederens skuffe. „Den enkelte ansatte er forpligtet til at indsamle fortællinger og tage billeder af børnene i forskellige situationer. Historierne

bliver dels brugt over for forældrene, men også på personalemøder,“ siger Ulla Vestergaard. På personalemøderne skal hver stue komme med en iagttagelse, en fortælling, som bliver vist for de andre. Derefter analyserer hele gruppen episoden. Alle er derfor involveret, og læreplanen bliver brugt i det daglige. Den enkelte medarbejder er bundet til at lave iagttagelser ud fra læreplanen. I Køge Kommune er der desuden en netværksgruppe med en pædagog fra hver institution, som mødes og drøfter læreplaner.

Læreplanen er et arbejdsredskab

Hvis to børn på fem år står og slår hinanden i hovedet med en plasticskovel, er det børnenes følelsesmæssige og sociale kompetencer, som pædagogerne tager hånd om her og nu, hvad enten de er midt i et forløb om smådyr på legepladsen eller ej. En læreplan er derfor ikke som et skoleskema, men snarere en beskrivelse af et pædagogisk udviklende miljø for småbørn. Eksemplet er fortalt af Mette Thomsen, som er leder af Forældrekredsens Børnehaven Ellesletten i Vedbæk. Siden 1999 har kommunens daginstitutioner arbejdet med indholdsplaner struktureret efter Howard Gardners mangfoldige intelligensbegreb som den overordnede pædagogiske ramme for kommunens institutioner.

Lederen og personalet har derfor allerede mange erfaringer på området, og det er dem, de har taget udgangspunkt i ved formuleringen af institutionens læreplan. Den er baseret på deres menneskesyn, hvis grundlag er, „at det skal være tilladt at handle urimeligt, og være elsket alligevel“.

Ellesletten ser udviklingen af de følelsesmæssige og sociale kompetencer som grundlaget for en harmonisk udvikling af de øvrige kompetencer – og som grundlaget for et godt liv overhovedet. De lægger derfor meget vægt på at hjælpe børnene med at løse konflikter, når de opstår.

Læreplanen er et dialogredskab i mange sammenhænge, og pædagogerne kan også enkeltvis hente støtte og inspiration og have den for øje i deres opmærksomhed på børnenes

trivsel og udvikling: Er der en dreng, som er meget fysisk og hele tiden kravler i træer, men som har svært ved at sidde stille og lytte til en historie?

Læreplanen er et fundament, et arbejdsgrundlag for institutionen, en hjælp til at holde fast i alsidigheden og udviklingen af børnenes forskellige kompetencer. Der er med indførelsen af læreplaner ikke indført en ny pædagogik, men de eksisterende indsigter og erfaringer er blevet yderligere systematiserede og nedskrevet.

Både i dagligdagen og på møder taler personalet meget med hinanden om, hvad de ser, hører og oplever i daginstitutionen. Hver tredje uge holder daginstitutionen personalemøde, hvor børn

og pædagogik er tyngdepunktet, og på den måde er alle medarbejdere i institutionen involveret i læreplanen. Personalet har også enkelte særlige, længere temamøder og tager på personaleweekend hvert år. Samtidig er der en varm og åben dialog med forældrene og bestyrelsen om både det daglige og det overordnede pædagogiske.

Når der skal ansættes nye medarbejdere, gør Mette Thomsen meget ud af at tale med vedkommende om Elleslettens menneskesyn og dets betydning for praksis, og at det kræver en stor vilje til at arbejde med sig selv. På den måde får alle med det samme en forståelse og en følelse af ejerskab for den pædagogiske praksis og for læreplanen.

Huskeliste/gode råd:

- Alle i personalegruppen skal involveres fra begyndelsen.
- Forandringer fungerer bedst, hvis alle i gruppen er indstillet på det.
- Tag fat i den pædagogiske hverdag/praksis og brug den i læreplanen.
- Læreplaner er en måde at synliggøre pædagogernes arbejde udadtil.
- Brug læreplanen som et arbejdsredskab.
- Læreplanen er en støtte til det pædagogiske arbejde i hverdagen.
- Læreplaner må ikke presses igennem. Hvis personalet oplever tidspres, kan projektet falde til jorden.
- Det er op til hver enkelt institution, hvordan de vil bruge læreplanen.
- Kun fantasien sætter grænser for læring.

3.3.2 Arbejdet med læring er en iterativ proces

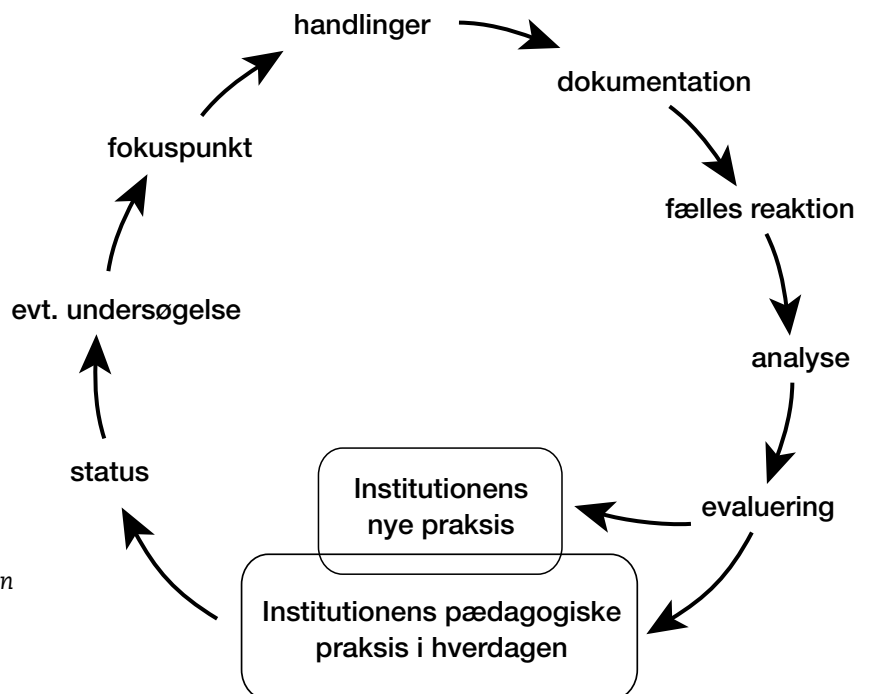
Et eksempel begyndte med, at pædagogerne troede, at børnene manglede sociale kompetencer. Børnene talte hårdt til hinanden og bekymrede sig ikke om, at deres kammerater blev kedede af det. Pædagogerne ville have vendt skuden, de ville have, at børnene skulle opnå større forståelse for hinanden. Projektet endte i stedet med, at pædagogerne fik større forståelse for deres egen pædagogiske praksis. Det var den, som var gal – ikke børnenes sociale kompetencer.

Eksemplet fra Øster Hornum Børnehave beskrives mere indgående om lidt. Først skal vi kort

se på, hvad der sker, når en personalegruppe begynder at se lidt mere kritisk på deres egen praksis. F.eks. fordi de vil sikre sig, at børnene lærer det, som pædagogerne tror, de gør.

Processen kan bedst illustreres med en cirkel, og ikke en linje, for det er nemlig en proces, som hele tiden går i ring. Modellen er lånt fra Københavns Kommunes vejledende retningslinjer for udarbejdelse af årsplaner.

Pointen med modellen er, at processen ikke nødvendigvis ender der, hvor pædagogerne havde forestillet sig. Alligevel kommer der noget positivt ud af at følge cirklen. Pædagogerne tror, de skal ét sted hen og ender et andet.

- Institutionens pædagogiske praksis i hverdagen. Pædagogerne har en praksis, de gør tingene på en bestemt måde.
- Status. Pædagogerne konstaterer, hvordan det går, og hvor de gerne vil hen.
- Eventuel undersøgelse. Pædagogerne kan ikke fokusere på alt og undersøger derfor, hvad de bør fokusere på.
- Fokuspunkt. Pædagogerne vælger, hvad de skal fokusere på, og hvilke aktiviteter de vil bruge. Her vælger de evt. også, hvordan de vil dokumentere den nye proces.
- Handlingerne. Personalet gennemfører de planlagte aktiviteter.
- Dokumentation. Pædagogerne indsamler dokumentation og beskriver deres arbejde og aktiviteter.
- Fælles refleksion. Pædagogerne reflekterer over processen – over det daglige arbejde i forhold til fokuspunktet.
- Analyse af dokumentation. Kan evt. foregå undervejs og være et led i evalueringen.
- Evaluering. Pædagogerne evaluerer processen. Det kan betyde, at pædagogerne vælger en ny praksis, en justering af læreplanen, og det kan også resultere i, at pædagogerne vælger at fasthold deres praksis.
- Ny praksis. Resultatet af processen.

Eksemplet Øster Hornum Børnehave

I gennem længere tid har personalet i Øster Hornum Børnehave set mange konflikter mellem børnene. Børnene taler hårdt til hinanden og er tilsyneladende ikke i stand til at se, hvordan de andre børn har det. Pædagogerne konkluderer, at børnene mangler sociale kompetencer – de voksne placerer problemet hos børnene.

Personalet opstiller en ønskeliste for, hvad de gerne vil opnå med børnene. Her står bl.a.:

- Børnene skal være mere empatiske og opnå større forståelse for hinanden.
- Børnene skal få øjnene op for hinanden og acceptere hinandens forskelligheder.
- Børnene bliver mere ligeværdige.

For at nå målene laver pædagogerne en række aktiviteter på et værksted i institutionen, hvor børnene skal arbejde sammen med maleri og modelbyggeri i to gange tre uger. Under processen opdager pædagogerne, at de rammer, de sætter op, er helt afgørende for, hvordan børnene opfører sig over for hinanden. Måske er der alligevel ikke noget galt med børnenes sociale kompetencer? Første gang, de voksne bliver opmærksomme på det, er, da børnehaven tager på ture for at samle inspiration til arbejdet på værkstederne. Turen til skoven går godt, men da de går til en andedam, er det ikke en succes. Børnene løber rundt på må og få, og af frygt for, at børnene skal ryge i vandet, kalder pædagogerne dem flere gange tilbage. De voksne bliver meget styrende og oplever sig selv som bremseklodder for børnenes ideer. Børnene mister det engagement, som de havde på turen til skoven.

Pædagogerne på værkstedet har inddelt børnene i grupper, og de voksne forventer, at der kommer nogle produkter ud af arbejdet. Efter fire uger konstaterer personalet dog, at børnene stadig ikke samarbejder, det virker som om, de kun er på værkstedet, fordi pædagogerne har sagt, de skal være det. Nu går det op for pædagogerne, at de har stillet for store krav til børnene. Børnene er blevet inddelt i grupper og tvunget til at samarbejde med børn, de måske ikke selv ville vælge, hvis de havde haft valget.

Samtidig ligger der en uklar forventning om, at børnene producerer noget i værkstedet, en forventning børnene ikke kan tackle. Pædagogerne oplever, at børnene mangler entusiasme, de sprudler ikke. Og derfor snakker pædagogerne om, at tage udgangspunkt i børnenes engagement. De vil lave en fælles oplevelse, som børnene bagefter kan arbejde kreativt med på værkstedet. 12 børn og to pædagoger tager på tur til skoven. Det går godt, og pædagogerne kan straks se en forskel i adfærd, der er ingen sure miner. Bagefter konstaterer personalet, at når børnene har plads til læring, bliver engagementet bedre, og børnene har lettere ved at forstå hinanden.

Da projektet slutter, er pædagogerne blevet klogere. Først mente personalet, at den hårde tone skyldtes, at børnene ikke var i stand til at vise empati. Nu opdager pædagogerne, at de kan få børnene til at opføre sig bedre ved at ændre den pædagogiske praksis. De har opdaget, at det er de voksne, der har den største indflydelse på institutionens liv. Pædagogerne ændrer derefter praksis.

De konkluderer bl.a., at for at give børnene mulighed for at opnå en større social kompetence, skal pædagogerne gå foran med et godt eksempel. I stedet for at opdele børnene i to grupper er børnene nu delt i tre grupper, hvoraf den ekstra gruppe er i værkstedet. Pædagogerne har ændret deres mødetider for at bemande stuerne.

Eksemplet viser, at pædagogerne tager fat i et problem i børnehaven. Undervejs opdager de, at problemet skyldes noget andet, end de havde forestillet sig, men alligevel får de løst problemet. Cirklen er ikke forudsigelig, men altid lærerig.

Huskeliste/gode råd:

- Vær åben over for nye ideer.
- Se på din egen praksis med friske øjne.
- Den pædagogiske praksis ændrer sig altid.

3.3.3 Hvordan kan man arbejde med læreplanstemaerne?

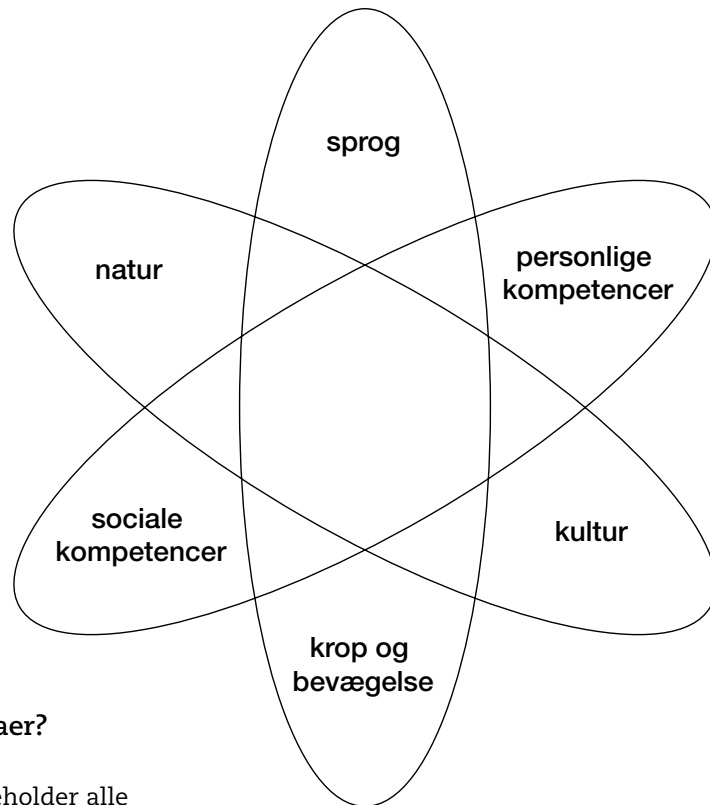
Ifølge loven skal enhver læreplan som minimum fokusere på de seks temaer:

1. Personlige kompetencer
2. Sociale kompetencer
3. Sprog
4. Krop og bevægelse
5. Natur og naturfænomener
6. Kulturelle udtryksformer og værdier.

Loven siger dog ikke noget om, hvordan hver enkelt institution skal arbejde med temaerne. Mange af temaerne overlapper hinanden.

Blomstermodellen

Blomstermodellen er udarbejdet for at vise, at temaerne ofte er forbundet. De seks læringstemaer har hver sit blad, som mødes i en blomst. Modellen illustrerer at temaerne både kan være modsætninger og hænge sammen, og den viser, at mange temaer vil overlape hinanden. Kunsten er at kunne få øje på alle temaer og samtidig fokusere på et enkelt ad gangen. Modellen kan være en støtte til at få øje på læring alle vegne. Blomstermodellen er udarbejdet af udviklingskonsulent i CVU Storkøbenhavn Peter Mikkelsen.

Findes der én situation, som indeholder alle seks temaer?

Måltidet for de mindste børn indeholder alle seks temaer og sikkert også flere:

1. Børnene erfarer selvværd.
 2. Børnene oplever et fællesskab med hinanden.
 3. Børnene snakker med hinanden om deres oplevelser.
 4. Børnene øver sig i at holde på maden og hælde mælken op i glasset.
 5. Børnene hører om, hvor æggene kommer fra.
 6. Børnene lærer, hvordan maden tilberedes.
- Osv.

Pædagogen kan ved hjælp af læreplanen fokusere på et enkelt tema. Hun kan vurdere, om det bliver gjort godt nok. F.eks. kan hun fokusere på sproget under måltidet. Snakker man om, at maden smager godt og om, hvad man spiser? Eller bruges sproget til at korrigere børnene for ikke at spise pænt?

På de følgende sider bliver de seks temaer præsenteret med eksempler fra det virkelige liv.

1. Personlige kompetencer

Barnet har brug for en lyttende og medlevende omverden for at udvikle sig. De voksne skal på en gang ville børnene noget og samtidig anerkende og involvere sig i barnets engagement. Barnets personlighed udvikles i det sociale fællesskab i dagtilbuddet. Barnet har krav på at være medlem af grupper og en fælles kultur og skal samtidig også have lov til at skabe disse grupper selv. Barnet skal føle sig genkendt og husket som den, der begyndte som ganske lille, tog livtag med verden og blev stor i sit dagtilbud.

Eksempler fra det virkelige liv

Børnene sidder og maler, men efter noget tid begynder Jesper at miste interessen for projektet. Pædagogen kan godt fornemme det, men vælger at holde sig tilbage. I stedet begynder drengen Søren at hjælpe Jesper, og begge drenge fortsætter med at male.

I et andet eksempel gør pædagogen det modsatte, men det har samme effekt. Børnene er ude i skoven. Sebastian henter grene, og pædagogen spørger, om han vil give dem videre til Matthias. Sebastian går derefter flere gange op og henter grene, som han giver videre til Mathias. Begge eksempler er fra daginstitutioner i København, og beskrevet i rapporten pædagogisk perspektiv 2, Læring i dagtilbud.

Når børnene i børnehaven Regnbuen går tur vælges en styrmand blandt de fire- til femårige. Styrmanden går forrest sammen med en voksen og ser, om der kommer biler, og hvornår det er sikkert at gå over vejen. Blandt de fem- til seksårige vælges én, som sammen med en voksen har ansvaret for at få gruppen samlet, tælle om alle er med og se, om der er fri bane over vejen. I samme børnehave sidder der hver dag en gruppe børn i værkstedet og spiser uden voksne. Der vælges én til to bordformænd, som har ansvaret for at holde ro. *Guldguiden side 104.*

Personalet i daginstitutionen Mejeriet mener, at børnene skal have mere plads til at fordybe sig, hvis børnenes venskaber skal opstå og trives. Derfor skal de voksne være mere fleksible. Tidligere var der en fast rytme med mange afbræk

i børnenes leg: morgenmad, fælles frugt, alle ude om formiddagen, fælles frokost osv. Det har huset nu lavet om på. De mindste spiser nu i små grupper sammen med de voksne. Daginstitutionen er heller ikke længere så aldersopdelt, børnene skaber venskaber på tværs af alder. Endelig forsøger de voksne at se tingene fra børnenes side. Det betyder, at de voksne tæller til 10, inden de griber ind i konflikter, ofte viser det sig, at børnene selv løser konflikterne.

Stikord

- Selvværd
- Grænsesætning
- Fantasi
- Kreativitet
- Følelser
- Stillingtagen
- Motivation
- Vedholdenhed

2. Sociale kompetencer

Børnenes sociale kompetencer udvikles i fællesskaber i dagtilbudene. De skaber venskaber, relationer til andre mennesker og indgår i grupper. Børnene har krav på at blive anerkendt som dem, de er, og de skal opleve at høre til i deres dagtilbud. Børn skal have mulighed for at lege, samarbejde og løse opgaver, de skal modtage omsorg og respekt og udvikle tilknytning til voksne og andre børn.

Eksempler fra det virkelige liv

En dreng rejser sig fra madrassen for at hente noget papir, en anden dreng kommer forbi og sætter sig på det samme sted uden at vide, pladsen er optaget. Konflikten opstår selvfølgelig med det samme, da den første dreng kommer tilbage. Børnene skændes så meget, at en voksen bliver nødt til at skille dem ad og bestemme hvem, der må sidde hvor. I løbet af dagen bliver børnene gode venner igen. Næste dag tager den voksne episoden op, og de snakker om, hvad en misforståelse er. Først her virker det som om, at børnene forstår, hvad der foregik dagen før. De misforstod hinanden, og blev så vrede, at ingen af dem kunne lytte på den anden. Eksemplet er fra institutionen Vindsuset. *Guldguiden side 94.*

En flok store drenge i en børnehave har siddet og spillet spil. Bagefter vil drengene male deres masker, som de tidligere har lavet. En af drengene har dog ingen maske. Pædagogen lader dog drengene finde maling frem, og i stedet for at sige til drengen uden maske, at han kan male noget andet, lader hun situationen udspille sig. Det ender med, at en af drengene spørger drengen uden maske, om han vil hjælpe ham med at male sin maske. Drengene lærer noget om venskaber og fællesskaber. Pædagogen har givet plads til, at drengene lærte. Eksemplet er fra daginstitutionen Vægterparken i Kastруп.

Forældrekredeens Børnehave i Vedbæk lægger meget vægt på at lære børnene at løse konflikter, når de opstår. To børn på 2 1/2 år står og slå om en bold. Pædagogen går over til dem, sætter sig ved siden af dem og kigger måske bare venligt og interesseret på dem – børnene henvender sig så spontant for at udtrykke hver deres frustration. Måske er det så voldsomt, at den voksne vælger at trække begge børn til sig, lægge armene om dem og spørge dem begge, hvad de er kedede af og vrede over. Nogle gange er det nok for dem, at en voksen har hørt og forstået dem – andre gange har de brug for løsningsmuligheder. Nogle gange leger de videre sammen – andre gange hver for sig. Det vigtige er, at begge børn har mødt en forståelse for deres situation og eventuelt er blevet hjulpet videre og ikke står fortabte tilbage.

Personalet i Dagplejen på Christianshavn opdager, at deres handlinger modarbejder deres intentioner. De ordner alt det praktiske, øser mad op og tager ansvaret for, at der er roligt. Men der opstår andre former for uro, når de voksne går fra bordet for at hente noget. Personalet opdager, at børnene faktisk er målrettede og tager initiativer, men at det tolkes som uro. De praktiske omstændigheder gør, at børnene i et vist omfang bremses i at deltage i måltidet, forholde sig til maden, til de andre børn og voksne. De voksne bliver mere opmærksomme på at give børnene plads, og børnene fordyber sig mere i måltidet og hinanden.

Stikord

- Etablere fællesskaber med andre
- Føle og udtrykke empati og respekt for andre
- Indgå i sammenhænge med andre
- Kende til og praktisere demokratiske værdier
- Venskaber

3. Sprog

Sprog er mange ting. Der er eksempelvis non-verbalt sprog, talesprog, skriftsprog, tegnsprog, kropsprog og billedsprog. Ved hjælp af disse sprog skal børnene lære at udtrykke deres egne tanker og følelser og blive i stand til at forstå andres. Børnene udvikler og fastholder deres identitet og selvfølelse ved at udtrykke sig. Børnene skal have mulighed for at skabe kontakt og kommunikere med deres omverden, og de skal kunne give udtryk for sig selv.

Eksempler fra det virkelige liv

Børnene i børnehaven Regnbuen i Løkken-Vrå Kommune får i en periode læst eventyrerne Askepott og Hans og Grethe op. Bagefter genfortæller børnene og de voksne i fællesskab eventyrene ud fra billederne i bøgerne. Senere bliver børnenes fortællinger optaget på diktafon og efterfølgende skrevet ned. Børnene tegner billeder ud fra eventyrene, og deres historier bliver skrevet ned på billederne. Børnenes nye billedhistorier bliver hængt op i øjenhøjde, så børnene kan genfortælle dem for hinanden og deres forældre. Samtidig har børnene haft mulighed for at lege i et eventyrrum med udklædningstøj og rekvisitter. Pædagogerne fortæller, at aktiviteterne har udviklet børnenes evne til at fortælle historier.

I en anden institution opdeler personalet børnene efter alder, når de skal spise frokost. De store børn begynder at snakke mere sammen, og de bliver mere opmærksomme på hinanden. De fortæller historier om maden, og der opstår et større nærvær både mellem de enkelte børn og mellem

børn og voksne. De små reagerer anderledes. Når maden kommer på bordet bliver de stille. Børnene er opslugt af at smage, undersøge og spise, og de bliver ikke forstyrret af de store børn.

Side 103 i *Guldguiden*.

Hver morgen er der morgensamling med morgensang i vuggestuen. Børnene får på skift lov til at vælge en sang, som skal synges. Sangbøger med flotte billeder giver børnene inspiration.

Emilia peger i sangbogen og siger edderkop, og pædagogen siger, „Emilia vil gerne have, at vi synger Lille Peter Edderkop“. Alle synger sangen – Emilia med stor nydelse. Hun er ved at lære, at det nytter at kommunikere sine ønsker ud til omverdenen. Eksemplet er fra en institution i Århus. Side 16 i *Guldguiden*.

Stikord

- Ordforråd
- Udtale
- Kendskab til skrift- og talesprog
- Rim og remser
- Eksistensen af tal og bogstaver og hvad de kan bruges til.
- It / medier
- Kommunikation

4. Krop og bevægelse

Børnene gennemgår en kolossal udvikling i dagtilbuddet, og deres motorik og bevægelser udvikler sig fantastisk i disse år. Men kroppen er ikke bare et værktøj til at bevæge sig med. Kroppen er et stort sammensat sansesystem, som udgør fundamentet for erfaring, viden, følelsesmæssige og sociale processer samt kommunikation. I dagtilbuddet lægges også grundlaget for en fysisk og psykisk sundhed mange år frem. Børnene skal bl.a. have mulighed for at udfolde sig, opleve glæde ved deres krop, sanse og udvikle sig.

Eksempler fra det virkelige liv

Dagplejen i Løkken Vrå vælger at udvikle pædagogiske metoder, som styrker børnenes motoriske udvikling. Personalet laver en forhindrebane af væltede borde og stole, af hynder og

madrasser. Børnene kryber, kravler, går, hopper og rutsjer for at komme igennem. Der er bløde og hårde underlag og hynder, som skaber gyngende underlag. Der er tunnelrør med mørke og befriende lys på den anden side. Det viser sig hurtigt, at børnene ikke følger banen. Der opstår en stemning af fri leg, fordi mange af børnene fordyber sig i en enkelt forhindring eller begynder at bygge om på banen.

I børnehaven Vægterparken i Kastrup tilbereder nogle af børnene altid eftermiddagsmåltidet sammen med en voksen. Filosofien er, at hver gang de voksne gør noget, som børnene selv kunne have gjort, bliver de frataget en mulighed for at erfare og udvikle sig. Børnene gør sig umage med at skære æblerne ud, og selv om det er svært, får de næsten altid lov til at gøre det færdigt. De voksne viser indimellem, hvordan kniven skal føres gennem æblet samtidig med, at de forklarer, hvordan det skal gøres. Børnene udvikler via handling deres øje-hånd-koordination og finmotorik. Samtidig oplever børnene et særligt fællesskab i en situation, de voksne skaber. Til sidst kører børnene frugten ind til de andre børn på stuen – stoltheden er ikke til at tage fejl af.

Daginstitutionen Børnely i Næstved har et gymnastikforløb. Børnene står i en cirkel og danser til musik. Inde midt i cirklen står et barn, som på skift viser bevægelser, de andre børn skal efterligne. Det er lidt svært at stå i centrum og blive kigget på. Nogle børn finder selv ud af det, mens andre skal opfordres til det. En dreng på seks år melder sig, men fortryder, da han skal træde ind i cirklen. Tidligere på dagen har han lavet en bevægelse, han er stolt af, men nu er han genert. Næste dag minder pædagogerne drengen om, at han kunne nogle flotte øvelser, og denne gang går han ind i cirklen og udfører dem. De andre børn efterligner ham, og han stråler.

Pædagogerne indleder et projekt med kampsport for børnene i en daginstitution. Børnene skal lære nogle regler, og processen er mere styret og instrueret, end børnene er vant til. Hver aktivitet indledes med, at børnene bukker for hinanden og har direkte øjenkontakt. Tanken

bag denne begyndelse er, at børnene siger: „Jeg er klar til at lave noget med dig, og jeg ser dig.“ Ved afslutningen betyder det „tak for kampen, vi er stadig gode venner“. Børnene ved, hvornår de slås og ikke slås. Det er de voksne, som instruerer børnene i denne gestus, og børnene gentager den igen og igen. Eksemplet er fra en daginstitution i København, og beskrevet i rapporten Pædagogisk perspektiv 2, Læring i dagtilbud.

Stikord

- Sundhed
- Ernæring
- Fysisk aktivitet
- Træning
- Udholdenhed
- Vedholdenhed
- Beherske og praktisere fin- og grovmotorik
- Kende til dagtilbuddets og lokalområdets fysiske muligheder.

5. Natur og naturfænomener

Børnene skal have mulighed for mange forskellige naturoplevelser, og de skal udvikle en interesse for og viden om naturen. På den måde skabes grundlaget for børns forståelse af deres omverden. Børn skal opleve naturen, de skal sanse naturen, de skal lege i den, og de skal mærke alle fire årstider. Børnene skal have mulighed for at få oplevelser med dyr, planter og materialer, og de skal møde voksne, som viser glæde og har en viden om naturen. Børn skal støttes til at kunne kategorisere og systematisere omverdenen. De store børn skal for eksempel have mulighed for at beskæftige sig med tal og rækkefølger.

Eksempler fra det virkelige liv

Børnene tager brænde fra en brændestabel, og da de er ved at være igennem den, opdager de en mus, som er blevet klemt ihjel. Børnene begynder at stille spørgsmål. „Hvorfor er musen død? Vågner den aldrig igen? Gør dens brækkede ben ondt? Må vi røre?“ Lyder nogle af de mange spørgsmål. Mange børn samler sig om musen, og snakken bliver mere filosofisk, „når

man er død, bliver man så en engel? Hvis jeg var død ville min mor og far savne mig rigtig meget.“ Pludselig spørger et af børnene, om musen har muskler. For at svare på spørgsmålet er det nemmest at lukke musen op, og på kort tid er der etableret et lille laboratorium i solskinet. Musen bliver dissekeret, og børnene ser kød og indvolde komme frem. Snakken kommer vidt omkring og omhandler også det kød, som havner på middagsbordet. Musen blev fundet i skovbusbørnehaven Buggi Bjørn på Nørrebro i København.

I daginstitutionen Doktorvænget får børnene at vide, hvad der skal ske, når de skal på tur. Børnene får også mulighed for at stille spørgsmål til det, som skal ske. Når de kommer hjem fra turen, samles børnene igen for at snakke om, hvad de har oplevet, og de tegner det, som har gjort størst indtryk på dem. Der bliver skrevet et lille notat om, hvad de har lavet den dag, og notatet kommer ned i en mappe sammen med tegningen. Til slut har børnene en hel naturbilledbog med tekst. Pædagogerne fortæller, at børnene nyder at snakke og arbejde med deres oplevelser. *Side 130 Guldguiden.*

Trinitatis Udflytterbørnehave tager to til tre dage om ugen ud i naturen. De har altid et tema, de vil undersøge, men ellers er der ikke planlagt noget. Børnene går på opdagelse, de er åbne over for det, de ser. De stopper op, rider på en „hest“ eller filosoferer over det at være usynlig, spøgelse eller sneuhyre. De giver sig tid til at vente på hinanden og leger eller undersøger ting imens. *Side 128 Guldguiden.*

Stikord

- Respekt for og kendskab til naturen og naturfænomener.
- Miljø
- Logisk tænkning
- Kendskab til kategorier som vægt, form og antal.
- Kendskab til og viden om dyr og planter
- Naturvidenskabelige metoder.

6. Kulturelle udtryksformer og værdier

Børn skal inspireres til at forstå deres egen og andres kultur og æstetiske udtryk herfor. Børn skal møde mange forskellige udtryksformer, og de skal møde voksne, som aktivt formidler kultur. Børn skal opleve kunst og kultur i institutionen og ved besøg på kulturinstitutioner, så børnene selv kan improvisere, omforme og eksperimentere. Børn skal opleve tv, it og andre moderne medier. I dagtilbuddet skal der bl.a. være børnebøger, film, musik og billeder, og så skal de daglige rutiner brydes ved mødet med personer, der arbejder med æstetiske udtryk og kulturelle arrangementer uden for institutionen. Børn i dagtilbud skal møde æstetiske udtryksformer, der kan gøre indtryk, så børnenes udtryk løbende udvikles.

Eksempler fra det virkelige liv

Både børn og voksne i den integrerede institution Solsikken i Køge arbejder med højtiden, når det f.eks. er fastelavn eller påske. De voksne låner bøger om fastelavn og fortæller om traditionerne før i tiden. Var der levende katte i tøndene, og hvad er et fastelavnsris? Institutionen har børn med flere forskellige kulturelle baggrunde, og der bliver måske snakket om, der bliver holdt påske i Irak. Pædagogerne forsøger at lære børnene om deres egen og andres kultur hver gang, der er en anledning.

Personalet i daginstitutionen Toppen kan se, at drengene har sværere ved at koncentrere sig end pigerne. Drengene har også større behov for at bruge deres krop, være voldsomme og fysiske. I det hele taget er der forskelle mellem

drengene og pigerne. Pædagogerne tager derfor initiativ til et forløb, hvor drengene og pigerne er adskilt, så hver gruppe kan få plads og rum til at udfolde sig og lære på deres egne præmisser. Personalet indleder et længere forløb for at finde ud af, hvad børnene har behov for. Drengene får f.eks. engangskameraer og fotograferer daginstitutionen og bliver derefter interviewet om deres billeder. Derefter arrangerer personalet aktiviteter, som især tilgodeser drengenes interesser. Gymnastik og leg i hallen, våbenfremstilling og derefter kampe. Drengene udfolder sig kolossalt, udviser stor interesse og forståelse for hinanden. Pigerne tager også forløbet til sig, men på deres præmisser. De laver flotte mønstre på våbnene osv. Hele forløbet ændrer institutionens pædagogik. Hverdagen er blevet mere kønsopdelt. Pigerne og drengene har hver især en ugentlig dag, hvor kun de må benytte puderummet. Når det er pigernes dag, udfolder de sig mere, end de gjorde tidligere, da drengene var med. *Guldguiden side 74.*

Stikord

- Kendskab til forskellige kulturelle udtryksformer og værdier.
- Udnyttelse og brug af sanser via:
 - Musik, dans, tegning, maleri, arkitektur, dramatik og ler.
 - Film
 - Børnebøger
 - Voksenbøger
 - Internettet

3.4 Faldgruber, problemstillinger og løsningsforslag

3.4.1 Det gør vi allerede – Det er noget helt nyt

For mange pædagoger virker indførelsen af læreplaner i dagtilbudene ikke som en særlig stor opgave. Mange kommuner har i flere år arbejdet med virksomhedsplaner, indholdsplaner eller andre planer for de enkelte daginstitutioner. Ofte kan man tage udgangspunkt i de planer, når der skal skrives en læreplan. På den måde skal man ikke opfinde noget helt nyt.

I andre daginstitutioner vil pædagogerne tænke „læreplaner, det er noget helt nyt“. Nogle vil måske føle det som en kæmpe opgave, men det behøver det ikke at være. Læreplaner kan tage udgangspunkt i den hverdag og de praksisser, som alle institutioner arbejder med. Det, som mange pædagoger vil opleve som noget nyt, er, at de nu skal skrive en læreplan. De skal skrive ned, hvad de gør, og hvor de vil hen, og dermed skal personalet reflektere yderligere over deres arbejde. I sidste ende vil det ofte betyde, at den pædagogiske praksis også udvikler sig. Men som udgangspunkt skal man ikke tro, at læreplaner betyder en helt ny hverdag på arbejdspladsen.

Didaktiske refleksioner over planlægning – gennemførelse og evaluering skal løbende dokumenteres og skriftligt reflekteres gennem inddragelse af teori. Teori, der kan inspirere den pædagogiske praksis.

Den følgende artikel er et eksempel på, at en daginstitution arbejder videre med den plan og de mål, som i forvejen er opstillet af kommunen. På den måde skal personalet ikke begynde forfra.

Børnehus bryggede videre på eksisterende plan

Da arbejdet med læreplaner gik i gang, var det en fordel, at personalet i Børnehuset Holte i Søllerød Kommune allerede arbejdede med en kommunal indholdsplan. Temaerne i indholdsplanen ligger endda tæt op ad temaerne i loven om læreplaner. Personalet udnyttede deres erfaring i stedet for at begynde forfra.

Personalet i børnehaven Børnehuset i Holte i Søllerød Kommune havde et forspring, da de

skulle udvikle en læreplan. De var nemlig vant til at arbejde med de mål, som er stillet op i en indholdsplan for dagtilbuddene for Søllerød Kommune. Indholdsplanen for vuggestuer, dagpleje og børnehaver i Søllerød Kommune indeholder otte afsnit om, hvad der skal til for at udvikle børns kompetencer. De otte afsnit minder på mange punkter om de seks temaer, læreplanerne som minimum skal indeholde.

Personalet i Børnehuset Holte skulle derfor skrive en læreplan, der på en gang følger lovens krav og samtidig er tro mod de vedtagne målsætninger og planer for Søllerød Kommune. Før de begyndte arbejdet, havde Søllerød Kommune inviteret alle lederteam i kommunens 39 daginstitutioner til et introduktionsmøde om dokumentation, børn og læring. Kommunen lagde op til, at institutionerne byggede deres læreplaner op efter den eksisterende indholdsplan i kommunen. Derved skulle de ikke begynde forfra med at diskutere pædagogik. „Det var en kæmpehjælp, at meget af det, vi skulle beskrive, var beskrevet i forvejen. Arbejdsgruppen, der har lavet indholdsplanen for Søllerød Kommune, har for eksempel skrevet, at vi lægger vægt på at udvikle sociale og musiske kompetencer. Da vi skulle skrive læreplanen, diskuterede vi, om sociale og musiske kompetencer også er vigtige for os, og om det er dét, vi lægger vægt på i hverdagen“, siger Ida Bæhr Rostgaard, som er afdelingsleder i vuggestuen i Børnehuset.

Næste skridt var skriftlighed

For at vænne personalet i institutionen til at tænke i skriftlighed besluttede lederteamet, at pædagogerne skulle begynde at beskrive og analysere situationer fra hverdagen. Pædagogikken skulle fylde mere, og hver stue fik en mappe til at skrive pædagogiske succeshistorier i. Historierne kunne være et godt pædagogisk forløb eller et forældresamarbejde, som var gået ekstra godt. Stuepersonalet skulle derefter fremlægge historierne på personalemødet og give en analyse af, hvad man kunne lære af dem.

Pædagogerne skrev oplevelser ned gennem nogle måneder og diskuterede dem til stuemøderne en gang om ugen og til personalemøderne hver

3. uge. Fra uge til uge skulle pædagogerne skrive oplevelser med fokus på bestemte kompetencer. En uge kunne det for eksempel være, hvordan pædagogerne udviklede børnenes sproglige kompetencer.

Et eksempel fra læreplanen lyder:

Asta brokker sig over, at nogen kalder hende „Asta Basta“. Pædagogen siger: „Det er jo et rim med dit navn“ og spørger: „Hvad kan rime på de andres navne?“ Alle prøver at finde rim til deres navn.

Til mødet den følgende uge kunne pædagogerne aftale, at de til næste møde skulle finde inspirerende eksempler på pædagogiske forløb inden for det sproglige område eller eksempler, der viser, hvordan de arbejder med at udvikle børns sproglige kompetencer.

„De skulle skrive eksemplerne ned, for det gør vi jo normalt ikke hver uge. Vi plejer ikke at beskrive vores pædagogik skriftligt. Vi besluttede at tage historierne op på vores personalemøder, for ellers ville de bare strande på stuerne. Og det kunne jo være, at man ikke havde gennemtænkt situationen ordentligt, og at andre kunne komme med input og inspiration til episoden,“ siger souschef Lone Borelli Klinge.

Pædagogisk weekend slog metoden fast

Næste skridt var en pædagogisk weekend. Her blev de 25 medarbejdere delt op i fire grupper, der skulle arbejde med temaer fra kommunens indholdsplan og med loven om pædagogiske læreplaner. Hver gruppe fik to temaer f.eks. sproglige og sociale kompetencer, som de skulle diskutere og bagefter beskrive, hvordan de arbejder med emnerne i vuggestuen og børnehaven.

„Det synliggør for dem selv, hvad de går og gør i dagligdagen. Det betyder, at man holder fast i fagligheden, så det ikke bare bliver børnepasning, men at der er en årsag og en bagtanke bag alt, hvad man gør,“ forklarer Ida Bæhr Rostgaard. Efter den pædagogiske weekend arbejdede de to afdelingsledere i tre dage på at samle alle medarbejdernes beskrivelser og ideer og sammen satte dem til en læreplan med et kapitel for hvert tema.

Sådan er Børnehusets læreplan bygget op:

1. Planen er inddelt i kapitler efter de temaer, institutionen ønsker at lægge vægt på. Hvert kapitel indledes med en beskrivelse af den pågældende kompetence. Afsnittet om sociale kompetencer kaldes i Børnehusets læreplan „Den personlige omverden“ og indledes med følgende beskrivelse: Social kompetence gør barnet i stand til at opfatte og forstå andre menneskers følelser og reaktioner og tolke deres adfærd.
2. Derefter følger et lille afsnit, der beskriver målet med kompetencen. For eksempel: Personalet skal vise barnet, at det altid er accepteret som den person, det er, men at barnets handlinger kan være uacceptable. Personalet skal hjælpe barnet med at forstå, at der er sammenhæng mellem egne handlinger og følelser og de modspil/samspil barnet møder i sin omverden. Vi vil skabe sammenhæng mellem de to verdener, hjemmet og institutionen.
3. Dernæst er der en beskrivelse af, hvad personalet skal gøre for at hjælpe barnet til at udvikle den pågældende kompetence. I dette tilfælde kompetencen for den personlige omverden:
 - a) at skabe sammenhæng mellem hjemmet og vuggestuen, så pædagogen har en god baggrundsviden til at forstå barnet og dets personlighed og vaner.
 - b) at gøre barnet i stand til at tilpasse sin adfærd til den aktuelle situation. Hjælpe med at sætte ord på følelser og stemninger og synliggøre konsekvenserne af deres handlinger.
 - c) at skabe rammer for at børnene kan være sammen med jævnaldrende og afprøve og udvikle deres sociale kompetence. Vi deler ofte børnene op i mindre grupper.
 - d) at sætte ord på såvel positive som negative følelser og stemninger sammen med barnet.
 - e) at anerkende også negative følelser, men også lære barnet at give udtryk for dem i hensigtsmæssige ikke krænkende handlinger.
 - f) at støtte barnet i at etablere venskaber. Lære dem forskellige samværsformer og

acceptabel adfærd, der ikke overskrider de andre børns grænser. Vi vil „vise vejen og være rollemodeller“.

g) at være tydelige voksne med overensstemmelse mellem udtryk og handling.

4. Den pædagogiske læreplan er i højre margin forsynet med snesevis af eksempler og små

fotos fra hverdagen, der viser, hvordan personalet arbejder med at udvikle de pågældende kompetencer hos børnene.

Hele læreplanen kan læses på Søllerød Kommunes hjemmeside: www.sollerod.dk eller på Børnehusets hjemmeside: www.bornehuset.dk

3.4.2 Hvordan sikrer man, at læreplaner ikke kun bliver lederens ansvar, men udbredes til hele personalegruppen?

I daginstitutionen Vægterparken i Kastrup er personalet meget bevidste om, at alle skal være involverede i læreplanen. Souschef Rikke Gaard fortæller, at alle i personalegruppen skal skrive praksisfortællinger ned. Når de oplever og observerer noget relevant i forhold til læring, bliver det skrevet ned, og senere bliver det analyseret på møder og eller personaleweekend. Samtidig har personalet også forpligtet hinanden til at snakke om det, de ser og hører til hverdag. På den måde bliver pædagogerne hinandens sparringspartnere, og de reflekterer hele tiden over læring. Hvis de ser nogle børn, som hjælper hinanden med noget, reflekterer pædagogerne f.eks. over venskaber, og de kan bruge hinanden til at udvikle pædagogikken i institutionen. Alle praksisfortællingerne bliver brugt til at skrive institutionens læreplan, og på den måde er alle involveret i udarbejdelsen af læreplanen.

Lederen må ikke sætte sig ind på sit kontor læse bekendtgørelsen om læreplaner, og derefter udarbejde en læreplan. Resten af personalet skal føle et ejerskab for læreplanen. Det er også

vigtigt, at der er en klar sammenhæng mellem den pædagogiske praksis og det, som bliver skrevet ind i læreplanen. Det er den menige pædagog ude på stuen, som skal bringe læreplanen til live. Derfor skal en læreplan tage højde for pædagogens kompetencer. Det nytter ikke at lægge stor vægt på krop og bevægelse, hvis personalet ikke er kompetente til det. Motivationen hos personalet skal være drivkraften i læreplanen.

Huskeliste/gode råd:

- Personalet skal fortælle og dokumentere deres oplevelser af institutionens hverdagspraksis.
- Brug personalemødet til at snakke om pædagogisk praksis.
- Alle i personalegruppen skal være med til at skrive historier og oplevelser ned.
- Personalet skal være motiveret for læreplanen.
- Udnyt det, som personalet er gode til.

3.4.3 Risiko: Læring bliver et fag på et skema i stedet for dimensioner i hverdagslivet

De fleste institutioner bruger ikke læreplanen som en læseplan. Børnene skal ikke lære noget bestemt på et bestemt tidspunkt. I stedet arbejder mange institutioner med at tage udgangspunkt i det, som ligger lige foran dem. Naturen, vejret, elementerne er der hele tiden, og personalet kan hele tiden tænke i læring. Natur behøver derfor ikke blive et punkt på et ugeskema. Det skal dog bemærkes, at der skal formuleres overordnede læringsmål ved overgangen mellem dagpleje og børnehave og ved overgangen fra børnehave til indskoling.

Læreplanen er ikke en køreplan. Sådan har pædagogerne fra Forældrekrædsens Børnehave i Vedbæk formuleret det i deres læreplan. De store børn tæller tallerkener, når de dækker bord, børnene ser på blomster og fugle, når de går tur. Alt, hvad der er i læreplanen, findes lige foran øjnene og mellem hænderne. Det er svært at vide, hvad børnene tager til sig af indtryk, og derfor er læring især for små børn meget mangfoldigt. Hvis personalet er vågent, kan de hele tiden udnytte hverdagen til at skabe situationer for læring. På den måde følges læreplanen, uden den bliver et skema.

Daginstitutionen Vægterparken i Kastrup sørger også for, at læreplanen ikke bliver skemalagt. Institutionen mener, at hvis læring bliver opdelt i skemaer med rytmik en dag og natur en anden, bliver det en sovepude, for skal børnene så ikke lære de ting på andre tidspunkter? Det er ikke udviklende for den pædagogiske praksis. Pædagogerne sørger i stedet hele tiden for at give rum for, at der opstår situationer for læring. Børnene kan hoppe i puder, selv om det ikke står på skemaet. Filosofien er, at børnene skal være aktivt lærende hele tiden.

Huskeliste/gode råd:

- Grib altid chancen for læring i daginstitutionen.
- Læring findes overalt, det er ikke noget, som bare foregår fra klokken 13 til 14.
- Faste aktiviteter kan dog være meget lærerige og udviklende.
- Giv rum for læring.
- Vær åben for, at børnene lærer noget andet, end det planlagte.
- Læring er en dimension i hverdagen og ikke et fag.
- Børnene lærer hele tiden af hinanden.

3.4.4 Pædagogerne vil planlægge og styre læring hele tiden

Med indførelsen af læreplaner er der en risiko for, at man tror, at man kan/skal planlægge al læring. Det er ikke meningen. De fleste pædagoger ved godt, at børn ofte lærer mere af selv at udforske livet, frem for at de voksne gør det for dem. På den anden side kan der ligge mange muligheder for god læring, ved at personalet sætter pædagogikken i rammer. Herunder er beskrevet tre situationer børnene har lært meget af, men udgangspunktet fra pædagogernes side er vidt forskelligt.

Leg med vand

Pædagogerne kan give plads til, at børnene begynder en leg af sig selv, som de er dybt koncentreret af i flere dage. Børnene går f.eks. på

legepladsen og leger med vandpytter. De bygger dæmninger og opbygger deres eget univers, og i løbet af de dage lærer de en mængde ting om vand, naturen, at få en ide og udføre den, at samarbejde, venskaber og en lang række andre ting. Ingen pædagog eller voksen ville sandsynligvis kunne planlægge sådan en leg, og hvis de gjorde, ville børnene sikkert ikke lære så meget.

Børnene mader hinanden

I en anden situation begynder pædagogen aktivt en proces, som der kommer noget uventet ud af. Alligevel lærer børnene af den. I en vuggestue skal et lille barn, som hidtil er blevet mættet for første gang spise sammen med de store. Pædagogen sætter den lille op ved bordet. De

andre børn gør plads for den lille og viser, hun er velkommen. Da de har spist lidt, begynder pigen ved siden af at made den lille. Overfor hælder et andet barn lidt vand op på sin tallerken og begynder at made sin sidekammerat. Selv om børnene kun er to år gamle har de udviklet sociale kompetencer, og de lærer af hinandens handlinger. Pædagogen lader børnene made hinanden. Hun har indirekte begyndt en situation børnene lærer af, men hun har ikke planlagt den. Dog vælger hun bevidst at lade børnene udfolde sig, da hun kan se, at de lærer af hinanden.

Teater og replikker

En tredje situation er planlagt af de voksne, og børnene lærer meget også uforudsete ting. Pædagogerne planlægger teater i børnehaven, de

synt kostumer, skriver drejebog, og børnene laver kulisser. Alle øver stykket gennem lang tid, og børnene lærer næsten alle replikker og ikke kun deres egne. Efter premieren fortsætter børnene i lang tid med at digte videre på historien og lege med replikkerne.

Huskeliste/gode råd:

- Man kan ikke planlægge sig ud af alt.
- Børns fantasi og frie leg kan ikke overgås.
- Bryd ikke ind i en situation, før du har aflæst den – måske afbryder du vigtig læring.
- Planlagte forløb kan være meget lærerige.

3.4.5 Læreplanen bliver gentaget år efter år

I dag skal pædagogerne beskrive, hvad de gør, og hvorfor de gør det. Læreplanerne er blevet et synligt papir, som tvinger den enkelte til at reflektere over læring. Er der en risiko for, at læreplanen bare gentages år efter år og dermed bare bliver tomme floskler, personalet skriver for at overholde loven? Det bør det ikke blive. Forældrebestyrelsen, som både består af forældre, leder og medarbejderrepræsentant, skal evaluere læreplanen hvert år. Men bestyrelsen er ikke den samme år efter år, der kommer hele tiden nye forældre til og dermed nye øjne. Samtidig vil læreplaner betyde, at pædagoger bliver trænet til at sætte ord på deres praksis, og de bliver bedre og bedre fra år til år. Hvis man først har lært det, glemmer man det ikke igen.

Huskeliste/gode råd:

- Udnyt, at forældrene er interesserede i at se, hvad der foregår i institutionen.
- Læreplaner giver mere synlighed i institutionen.
- Det kan i begyndelsen være svært at sætte ord på sit arbejde, men det bliver hurtigt nemmere.
- Glæden ved arbejdet stiger, fordi man dokumenterer sin professions kunnen.

3.5 Gode råd

- Tag udgangspunkt i den pædagogiske praksis, som i forvejen er i daginstitutionen.
- Læring findes allerede i dagtilbuddet, tag udgangspunkt i det.
- Involver alle i personalegruppen lige fra begyndelsen.
- Beskriv det I laver nu, reflekter over det, og arbejd videre.
- Brug andre institutioner i kommunen til at samle viden og inspiration.
- Lad dig ikke skræmme, læreplaner er ikke noget helt nyt.
- Læreplaner er et arbejdsredskab til at gøre den pædagogiske praksis endnu bedre.
- Fokuser på bestemte områder, ingen har tid til det hele.
- Summen af den fælles erfaring er stor – del den med andre.
- Brug alle lejligheder til at snakke om læring og pædagogik – vent ikke til personale-mødet.
- Gør personalemøderne til et rum for pædagogisk og didaktisk refleksion.
- Giv tid til eftertanke og dokumentation.
- Dyrk og vedligehold de udfordrende spørgsmål til den aktuelle pædagogik og didaktik i institutionen.

Sammenfatning/opsummering

I dag skal alle dagtilbud i Danmark lave og anvende en læreplan. Læreplanen er ikke bare et gyldent stykke papir, som tages frem til forældrebestyrelsesmøder. Den nye lov om læreplaner betyder, at personalet skal reflektere over deres praksis, og hvis den ikke er god nok skal den ændres. Loven om læreplaner slår samtidig fast, at børnene skal have rum til leg, læring og udvikling. Læreplanerne betyder altså ikke – tværtimod – at børnene skal stoppe med at lege

og begynde at lære – de to ting hænger sammen. Personalet skal dog gøre sig tanker om på hvilke måder, legen er med til at skabe læring, og det skal bruges aktivt. Loven siger ikke noget om, om børnene skal danse i rundkreds, om de skal spise frokost sammen, eller gå i skoven for at samle blade og fuglefjer. Personalet i de danske dagtilbud skal selv finde ud af, hvordan de som minimum vil arbejde med de seks omtalte temaer. Rammerne er vide, men læreplanerne kræver, at man ved, hvad man vil og hvorfor.

3.6 Læs mere

- Sølvguiden, Socialministeriet, 2003, 96 sider – kan også ses på www.kidlld.dk
- Guldguiden, Ministeriet for Familie-og Forbrugeranliggender, 2005. 217 sider.
– kan også ses på www.kidlld.dk
- www.bupl.dk – se under pædagogik, pædagogiske temaer.
- www.minff.dk – se under familier og læreplaner.

GODKENDELSE

– FRA TOMT RITUAL TIL KOMPETENT SPARRING

AF JESPER WITH

4.1	<i>Loven og bekendtgørelsen</i>	63
4.2	<i>Aktører</i>	64
4.3	<i>Sådan kan opgaven løses</i>	66
4.4	<i>Faldgruber og problematikker</i>	72
4.5	<i>Løsningsforslag og redskaber</i>	73
4.6	<i>Læs mere</i>	74

Arbejdet med at udarbejde og godkende læreplaner i dagtilbud er baseret på et samarbejde mellem pædagoger, forældrebestyrelser og kommunalbestyrelser. Sidstnævnte har udstukket principperne for de overordnede rammer og skal i sidste ende på linje med forældrene godkende læreplanerne. Arbejdet er en proces hvor læreplanerne udvikles over en længere periode. Formålet er at bidrage til at udvikle kvaliteten i dagtilbuddene. Forældrebestyrelsen har med den nye lov fået øgede beføjelser lige som rollefordelingen generelt har ændret sig. Man kan læse om aktørerne og deres forventninger til de nye læreplaner i afsnit 4.2. Derefter følger i afsnit 4.3 en række konkrete eksempler på, hvordan tingene gribes an rundt om i dagtilbuddene. Her vil man se, at arbejdet er i startfasen, og at mange stadig leder efter den rigtige måde at udarbejde og godkende læreplanerne på.

Dialog er hele fundamentet for et godt resultat, og det forudsætter, at alle er aktivt med i processen. Alle berørte parter skal høres, alle skal

have mulighed for at rejse tvivl om og stille spørgsmål til forslag. I afsnit 4.3. er der også givet nogle forslag og metoder til, hvordan man får involveret flere forældre end de ressourcestærke, der normalt markerer sig.

I processen vil parterne møde hinanden med forskellige forudsætninger og erfaringer. Det er vigtigt at holde sig for øje, at de forskellige forudsætninger og erfaringer kan betragtes som ligeværdige, og at der tilstræbes åbenhed i dialogen igennem hele processen.

Afsnit 4.4 omhandler de faldgruber og problematikker, der kan ligge i den nye rollefordeling. Dette følges i afsnit 4.5. af forslag til, hvordan man i dagtilbuddet kan komme ordentligt i gang med udarbejdelsen af læreplaner, sådan at forældrebestyrelsen inddrages i størst muligt omfang.

4.1 Loven og bekendtgørelsen

Forældre får mere indflydelse

Der er nu lovkrav om, at dagtilbuddets forældrebestyrelse samt kommunalbestyrelsen skal godkende den pædagogiske læreplan. Godkendelsen af de pædagogiske læreplaner er en skærpelse af kravene til dagtilbuddenes pædagogiske arbejde og til formidling af praksis. Som hidtil skal også kommunalforvaltningen godkende de pædagogiske læreplaner. Forvaltningens godkendelsesprocedure kan være forskellig fra kommune til kommune. For at sikre udviklingspotentialer i de pædagogiske læreplaner bør godkendelsen foregå i dialog og sparring mellem dagtilbud og forvaltning.

Det nye er, at forældrebestyrelsen også skal godkende læreplanen.

Dermed har forældrebestyrelsen for dagtilbuddet fået nye beføjelser på det principielle plan på linje med skolebestyrelsen. De har fået direkte indflydelse på udarbejdelsen af principperne for læreplanen og skal godkende den.

– Det pædagogiske personale er faglige garanter for, at de generelle principper, som forældrebestyrelsen vedtager, også er fagligt holdbare. De skal sikre, at læreplanen giver mulighed for leg, læring og udvikling. Det er det pædagogiske personales opgave at virkeliggøre læreplanens principper i dagligdagen og beslutte hvilke tiltag, der skal bruges til det. Det gælder både de pædagogiske aktiviteter og dokumentationsmetoder, der anvendes til at registrere den pædagogiske praksis. Forældrebestyrelsen tager stilling til fælles overordnede mål for, hvilke kompetencer den pædagogiske læreproces i dagtilbud skal lede frem til. Der er derfor større krav end tidligere om at beskrive, dokumentere og formidle, hvad der sker til hverdag i dagtilbuddet.

– Dokumentation skal medvirke til at fastholde og synliggøre processen som et fælles udgangspunkt for analyse, refleksion og evaluering, der ligger til grund for eventuel revision og godkendelse af læreplanen. Dokumentation er et middel til at vise eller sandsynliggøre den læring, der har fundet sted gennem det pædagogiske arbejde.

– På baggrund af den dokumentation, som det pædagogiske personale fremlægger, skal forældrebestyrelsen evaluere de principper, der er angivet i den pædagogiske læreplan.

Set med det pædagogiske personales briller ligger den største udfordring i at dokumentere og formidle det pædagogiske arbejde i hverdagen. Det dokumenterbare har hidtil været det skjulte element. Som en pædagog sagde for nylig: „Jeg har altid gjort det, men nu ved jeg også hvorfor!“.

Der er derfor flere niveauer i den evaluering, der går forud for forældrebestyrelsens godkendelse af læreplanen:

- Formulering af læreplanen i dialog og samarbejde med forældrebestyrelsen.
- Tilrettelæggelse af pædagogiske aktiviteter og dokumentationsmetoder.
- Det pædagogiske personales egen analyse, tolkning og vurdering af dokumentationen af den pædagogiske praksis og formidlingen til forældrebestyrelsen.
- På baggrund af det pædagogiske personales evaluering vurderer forældrebestyrelsen læreplanen, eventuelle behov for justeringer og godkender herefter læreplanen.

4.2 Aktører

Forventninger til arbejdet med den pædagogiske læreplan

Med den nye lov har alle fire aktører – forældre, politikere, forvaltning, personale – fået nye udgangspunkter for at træffe beslutninger. Dermed skal der findes en ny rollefordeling.

Der synes ikke at være særlig præcise forventninger fra **forældrenes** side til læreplanen. Ifølge Cand. Psych. fra Center for Institutionsforskning, Søren Smidt er forældrebestyrelserne hovedsageligt afventende og venter på udspil fra personalet. Derfor afhænger succesgraden meget af, hvordan personalet inddrager forældrene i arbejdet med læreplanerne frem mod den endelige godkendelse.

Set med **forvaltningsbriller** er der en forventning om, at læreplanerne kan støtte kvalitetsudviklingen i dagtilbuddene. Institutionerne har længe beskæftiget sig med pædagogik og læring, men med dette nye redskab forventer forvaltningerne mere præcise beskrivelser af hverdagens pædagogiske arbejde på institutionerne.

Politikerne udstikker mål og rammer for, hvordan institutionerne skal arbejde med læreplaner. Kommunalbestyrelsen sidder ikke og godkender hver enkelt institutions læreplan, men har uddelegeret kompetencen til forvaltningen. Forventningen hos kommunalpolitikere er, at der sker en styrkelse af kvalitetsudviklingen i dagtilbuddene.

Pædagogerne ser positivt på udviklingen af læreplanerne, om end der også næres en vis frygt for, at mere skrivearbejde vil tage tid fra børnene. Alligevel er der stor lyst til at ville fremstille over, for forældre, forvaltning og politikere, hvad der til dagligt foregår i dagtilbuddene. Hvis det lykkes at få læreplanen til at beskæftige sig med den konkrete praksis i hverdagen, vil den være en hjælp for pædagogerne.

Søren Smidt skriver i rapporten „Dialog, pædagogik og styring“ følgende:

Generelt er forældrebestyrelsen blevet mere interessant som følge af den nye lovgivning. Hvor det tidligere alene var mål og principper forældrene skulle godkende, har den nu for første gang direkte indflydelse på de pædagogiske principper.

Forældrenes øgede indflydelse er ikke opstået ud af ingenting. Igennem lang tid er forældre blevet set ikke blot som brugere, der skal give udtryk for deres behov, ønsker og forventninger. De er også mange steder blevet inddraget i dialogen omkring de vedtagne politikker og den ønskede kvalitetsudvikling som formelle samarbejdspartnere. Det sker for eksempel ved, at der oprettes råd på tværs af dagtilbuddene, som repræsenterer forældrebestyrelserne i den enkelte kommune. Rådene sammensættes forskelligt med forældrebestyrelsesmedlemmer, kommunalpolitikere, embedsmænd og medarbejderrepræsentanter. Sådanne udvalg kan både have til opgave at være debat- eller dialogforum og være rådgivende i forhold til politiske udvalg. Det er karakteristisk, at kommunalpolitikere generelt opfatter disse fora for dialog som væsentlige, fordi dagtilbudsområdet har en vigtig politisk prioritet.

Ifølge Søren Smidt har forældrene firkantet sagt følgende fire ønsker til bestyrelsesarbejdet:

1. Information om hverdagen og de mange praktiske forhold i forbindelse med dagligdagens organisering.
2. Indsigt i de pædagogiske grundholdninger og disse holdningers betydning for praksis.
3. Mulighed for en åben dialog om principper og praksis.
4. Lydhørhed over for tanker og forslag til forbedringer.

Psykolog John Andersen skrev sidste år rapporten „Nye øjne på forældresamarbejdet – om kommunikationen mellem forældre og personale“ baseret på undersøgelser af daginstitutionen Lillebo i Karlslunde. Han er sikker på, at forældrebestyrelsen fremover får en større rolle at spille. Det ligger i kortene, da den jo skal godkende den endelige læreplan. Interessen for læreplanen forventes at vokse, når rollefordeling-

en mellem aktørerne ændres. I rapporten fremgår det, at forældrene ikke bekymrer sig så meget om forældrebestyrelsen i det daglige. Her handler det mere om forholdet mellem ens eget og de andre børn og om forholdet til pædagogerne. Men bestyrelsen er alligevel vigtig, fordi den ses som en sikring i tilfælde af problemer af større karakter. Hvis tingene ikke fungerer i institutionen er bestyrelsen vigtig.

4.3 Sådan kan opgaven løses

Der findes ikke én måde at løse opgaven på. I bemærkningerne til den nye lov hedder det, at „det forudsættes, at hele forældregruppen inddrages i godkendelses- og evalueringsarbejdet“. Der er næppe mange, der er uenige i, at dette skal ske, men hvordan en øget forældreinddragelse udfolder sig i praksis, er der flere bud på. Vender man blikket mod landets kommuner viser der sig mange forskellige interessante måder at gå til opgaven med at bidrage til og godkende læreplaner. Derfor har vi valgt her at bringe en række eksempler, som man kan lade sig inspirere af.

I Odense Kommune har man opdelt godkendelsen af den pædagogiske læreplan i to niveauer, et forældreniveau og et forvaltningsniveau:

1. Forældrene skal vurdere arbejdet med læreplanen i forhold til deres værdier/principper for børneopdragelse.
2. Forvaltningen skal vurdere arbejdet med læreplaner i forhold til kommunens børnepolitik.

I begge tilfælde er der tale om en dialog med udgangspunkt i det grundlag, som udgøres af læreplanerne.

Forældrene skal vurdere arbejdet med læreplanen i forhold til de værdier eller principper, som de selv har for børneopdragelse. Der arbejdes på institutionen med:

1. Kvalitative vurderinger
2. Kvantitative vurderinger

Der er i Odense tilhængere af begge metoder og ofte kan der med held anvendes en blanding af de to. I denne tidlige fase, hvor de pædagogiske læreplaner endnu er under udvikling, kan Odense Kommune ikke sige, hvor stort et antal der vælger hvilken type vurdering, og hvad der er mest succesfuldt. Foreløbig er der dog flest erfaringer med den kvalitative metode.

Til den kvalitative metode hører den såkaldte narrative (fortællende) metode. Den har blandt andre Dagplejen i Distrikt Øst i Odense valgt at

satse på. Leder af Dagplejen Lis Rasmussen fortæller, at de 25 grupper som i alt 157 dagplejere er opdelt i, igennem nogle år har arbejdet med at beskrive, hvorfor de gør, som de gør. Altså længe før der blev lovgivet om pædagogiske læreplaner. Den nye lovgivning i 2004 om øget forældreindflydelse og øgede krav til dagplejere og pædagoger om dokumentation af det pædagogiske arbejde lå derfor fint i forlængelse af det hidtidige arbejde i Distrikt Øst. – For at tage den narrative metode i brug på en lettilgængelig måde har pædagoggruppen for 2005 besluttet, at dagplejegrupperne skal på udflugt fire gange årligt. På disse ture skal dagplejerne observere, hvad der sker på turene i forhold til temaerne „social kompetence og personlig udvikling“. Temavalget for 2005 er foretaget af forvaltningen i Odense Kommune. Senere mødes dagplejerne så i deres grupper og fortæller hinanden historier om deres observationer på udflugten. Det hele skrives ned. – Vi råder til, at man på forhånd udvælger i dagplejegruppen, hvem der fortæller historier, og hvem der skriver ned. På den måde får vi bedst dokumenteret, hvad vi har foretaget os, siger Lis Rasmussen.

Forældrene har primært indflydelse på læreplanen via brugerbestyrelsen, hvor syv forældre sidder. Ifølge forælder og brugerbestyrelsesformand Gitte Svendsen, der er relativt ny i bestyrelsen, var arbejdet med input til den pædagogiske læreplan allerede i gang blandt pædagoger og dagplejere, inden den seneste brugerbestyrelse tiltrådte i efteråret 2004. Kompetenceudvikling blandt dagplejerne var derfor sat i gang, og det passede fint til den nye forældrebestyrelses ønsker. Alle dagplejere skal på kursus i løbet af 2005, og her vil fokus ligge på personlig udvikling (i henhold til rammen som Odense Kommune har udstukket). – Jeg synes faktisk, det var positivt at træde ind i brugerbestyrelsen og se at noget som alle forældre gerne ser, nemlig en styrkelse af det pædagogiske arbejde hos dagplejerne, var sat i værk af kommunen, siger Gitte Svendsen. I den pædagogiske læreplan ligger også et krav til dagplejerne om øget dokumentation på, hvad der foregår rent pædagogisk, og her glæder forældrebestyrelsen sig til at se resultatet af indførelsen af den narrative metode

i praksis. – Dagplejernes historier skrives jo ned, og dem får vi forældre efter planen lejlighed til at læse, siger Gitte Svendsen.

Hun peger dog også på begynderproblemer angående dokumentationen. Ikke alle dagplejere er begejstrede for at skulle skrive oplevelser og observationer fra det pædagogiske arbejde i hverdagen ned. Ikke at de har noget at skjule, men snarere fordi de ikke er vant til at skrive og der ikke har været tradition for det tidligere, mener Gitte Svendsen. I Distrikt Øst udgives der et nyhedsbrev, hvor brugerbestyrelsen til et nummer ønskede sig nogle linjer om, hvad der var sket til fastelavn – inklusive nogle fotos af begivenheden. Men ikke alle dagplejegrupper var med på ideen. – Nyhedsbrevet består af bidrag fra dagplejerne, pædagogerne, kommunen og brugerbestyrelsen, og vi vil gerne gøre det lidt sjovere at læse ved at lægge historier som denne ind i bladet. Forældre får samtidig mere at vide om, hvad der sker i barnets hverdag, siger hun. Det lykkedes dog at få nogle fine historier med i nyhedsbrevet.

Også vores læreplan

Også Risinge Børnehave i Odense har taget forældrebestyrelsen ind i en tidlig fase af udviklingen af den pædagogiske læreplan. Her har man taget udgangspunkt i de seks punkter, der ifølge bemærkningerne til den nye lovgivning på området skal være fokus på i dagtilbuddene. Man har så bedt forældrene give input til de enkelte punkter – på baggrund af et udspil fra pædagogerne.

Hovedpunkterne er:

- Sprog
- Sociale kompetencer
- Personlige kompetencer
- Naturen og naturfænomener
- Kulturelle udtryksformer og værdier
- Krop og bevægelse

Institutionsleder Hanne Meleady er glad for den proces, der er sat i gang: „Vi har bevidst holdt det hele på jorden, så tingene blev meget konkrete. På den måde tror jeg, vi har fået mere engagement fra forældrene, end hvis vi skulle diskutere på et mere overordnet niveau“. Forældrerepræsentant Signe Rasmussen fortæller, at bestyrelsen har diskuteret de forskellige punkter frem og tilbage. „Vi har absolut fået indflydelse på, hvordan læreplanen udvikler sig. Der er punkter, vi i bestyrelsen gerne har villet diskutere med pædagogerne, og det har vi så gjort meget åbent. Men jeg er da også glad for, at der er kommet et udspil fra pædagogerne først, da det er dem, der har bedst forstand på pædagogik. Jeg tør godt sige, at vi i bestyrelsen føler, at det også er vores læreplan“, siger Signe Rasmussen.

Inspiration fra Belgien

Fagkonsulent i Odense Kommune Vivi Rasmussen fortæller, at forældrene i mange tilfælde giver input til udformningen af læreplanerne. Det synes hun er logisk, da forældrene også skal godkende den endelige læreplan. Odense har ladet sig inspirere af Belgien, hvor man i mange år har arbejdet med blandt andet færdighedsbaserede tests. Her registrerer man, om barnet kan klippe, genkende farver og former, tælle, skrive sit navn, holde styr på begreber som bagved, nær, tæt på, langt fra, størrelser, kommunikere – tale, lytte, forhandle samt mange andre ting. Odense Kommune har oversat et omfattende materiale fra Belgien, som alle interesserede i kommunen kan finde på Institutionsafdelingens interne erfadatabase.

I Danmark er processen først nu sat i gang med at indtænke læring i alt, hvad der sker på institutionerne, hvorimod det har været tilfældet i Belgien i mange år. – Derfor er det lærerigt at se hvordan belgierne gør, men selvfølgelig skal det ske i lyset af vores „nordiske børneperspektiv“ – det kompetente barn, siger Vivi Rasmussen.

Odense Kommune har søgt inspiration i Belgien, hvor man i mange år har arbejdet med færdighedsbaserede tests. Her registrerer man, om barnet kan klippe, genkende farver og former, tælle, skrive sit navn, holde styr på begreber som bagved, nær, tæt på, langt

fra, størrelser, kommunikere – tale, lytte, forhandle samt mange andre ting. Odense har oversat et omfattende materiale fra Belgien, som alle interesserede i kommunen kan finde på Institutionsafdelingens interne erfadatabase.

Flere forældre skal involveres

I brugerbestyrelsen i Distrikt Øst i Odense diskuteres det, hvordan man får aktiveret flere forældre, så det ikke hele tiden er Tordenskjolds soldater, der deltager. – Vi er en blanding af et middelklasse villakvarter og Vollsmose, der er et socialt og etnisk blandet kvarter. Det er sværere at få engageret forældrene i Vollsmose, må jeg desværre sige, siger Gitte Svendsen. Hun vil meget gerne have, at brugerbestyrelsen bliver bredere repræsenteret, så det ikke føles som om, det kun er brugerbestyrelsen, men alle forældrene der har godkendt læreplanen. Foreløbig er man ikke nået frem til en løsning på, hvordan det kan ske.

Peter Mikkelsen fra CVU Storkøbenhavn ser generelt et øget forældreengagement. Kommunerne har formuleret deres målsætninger og politikker, men ved at spørge til målene har forældrene mulighed for at præge udviklingen og fastholde politikernes fokus på dagpasningsområdet. – Dette kræver åbenhed fra politikere, forvaltning og pædagogisk personale, men en væsentlig forudsætning er, at der sker en stigende interesse hos forældrene for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene. Og det sker tilsyneladende. Han siger: Forældre er ikke kun interesseret i, om barnet trives eller, om det kommer hjem med „kreative“ produkter. De interesserer sig i stigende grad for pædagogikken og det pædagogiske indhold.

Bikva-metoden

Men hvordan lykkes det så at få flere forældre aktiveret? Her følger nogle eksempler på, hvordan institutioner har fået kontakt til en bredere kreds af forældre:

I Græsted-Gilleleje Kommune har man omsat den såkaldte Bikva-metode (Brugerinddragelse i kvalitetsvurdering) til daginstitutionsområdet. Formålet er at give læring til det dagtilbud, der evalueres. Bikva-metoden sikrer brugerinddragelse – i dette tilfælde forældrene – i evalueringen af den pædagogiske praksis. Det giver grundlag for forældrenes godkendelse af læreplanerne. Processen foregår i en dialog mellem de ansatte og dagtilbuddets brugere. I Græsted-Gilleleje udpegede kommunen et team, der som procesformidlere og bindeled sørgede for at sætte processen i gang og få den gennemført på kommunens dagtilbud.

For at gå i dialog med de ansatte om forældrenes oplevelser af kvaliteten og derigennem stille spørgsmålstejn ved dagtilbuddets selvpåfattelse og tilhørende „løsningsmodeller“, blev forældrene inddraget i formuleringen af evalueringsspørgsmålene. Metoden lægger op til, at brugerne inddrages i kvalitetsvurderingen af det oplevede arbejde i dagtilbuddet. Ifølge børnehaveder Lasse Timmermann fra Gilleleje Børnehave er den god at arbejde med, hvis man ønsker at få nye ideer og tanker til arbejdet med at udvikle mål for dagtilbuddets arbejde. Efter forløbet kan ansatte og forældre i dagtilbuddet svare på spørgsmål som: Hvad fylder mest i forældrenes opfattelse af god kvalitet? Hvilke arbejdsområder skal vi fokusere på i den kommende periode?

Det progressive i at inddrage brugerne beskrives kort således: Den debat, diskussion og argumentation det medfører, udfordrer dagtilbuddets tidligere antagelser. Bikva-metodens stærke side er dens måde at sammenflette forældres og pæda-

gogers synspunkter. Den er derfor særlig anvendelig, hvis man ønsker at udfordre en rent faglig opfattelse af god kvalitet. Ved at gentage Bikva-forløbet nogle gange vil man få et billede af dagtilbuddets udvikling over tid. Bikva-metoden kan ses som en del af et målstyringsforløb og kan fint indgå i udarbejdelsen af pædagogiske læreplaner.

„I Gilleleje Børnehaven er vi efter at have brugt Bikva nogle gange gået over til BTU (Bruger TilfredshedsUndersøgelser), hvor vi udleverer spørgeskemaer til alle forældre og får svar fra ca. 80 procent af forældrene. Det er en god opfølger på Bikva-metoden. BTU når ikke så meget i dybden som Bikva, men til gengæld når den ud til alle i kommunen“, siger Lasse Timmermann.

Bikva-metoden er velegnet til at finde et niveau at godkende læreplanerne ud fra. Samtidig kan den bruges til at inddrage forældre både i forhold til evaluering og godkendelse.

Spørgeskemaer

I Nørre Aaby på Fyn blev to institutioner i 2004 slået sammen. Det betød, at børnehaven Grønært blev lagt sammen med Børnehaven Mikkelsbro i Mikkelsbros lokaler og i sidstnævntes navn. Dette opbrud i begge institutioner var en glimrende anledning til at diskutere værdigrundlaget for den nye samlede institution. – Vi lavede en spørgeskemaundersøgelse blandt forældrene. Blot fire spørgsmål så det ikke blev for tungt et arbejde for forældrene. Vi fik 15 ud af 60 mulige svar, hvilket jeg synes var acceptabelt, siger institutionsleder Aase Nissen.

Spørgsmålene lød:

1. Hvad har dit barn lært af at gå i børnehaven?
2. Hvad vil du gerne have, at dit barn lærer i børnehaven?
3. Hvad er vigtigst for dig som forælder i forbindelse med dit barns ophold i børnehaven?
4. Hvis du spørger dit barn: hvad vil han/hun så helst lære/lege i børnehaven?

Der kom mange gode svar tilbage som efterfølgende blev brugt som input til udarbejdelsen af den pædagogiske læreplan. – Hvis en forælder eksempelvis svarede, at barnet havde lært grimme ord, kunne vi bruge dette til at diskutere, om vi skulle have et punkt i læreplanen, der hed „omgangsformer“. På den måde gjorde vi det hele meget konkret og fik flere forældre involveret, end det ellers var tilfældet.

Video som dokumentation

Spørgeskemaer er en mulighed for at dokumentere om forældrene er tilfredse med den pædagogiske linje i dagtilbuddet. En anden dokumentationsmetode er brugen af video. I vuggestuen Børnehjørnet i Vanløse er der i år fokus på sociale relationer og på naturen. De sociale relationer dokumenteres blandt andet ved hjælp af videooptagelser. – Det kan være i en tegne-male situation, hvor vi har taget en ekstra mand ud for at videofilme, således at der ikke tages noget pædagogtid fra børnene. Vi optager rundt regnet 10 minutter med hvert barn, som vi så viser ved forældresamtalen. Det har forældrene været meget begejstrede for. Faktisk var de imponerede over, hvad de så i videoen, om alle de ting vi går og laver sammen med deres barn, fortæller institutionens leder Helle Dennung. Hun fandt det spændende at se, at forældrene tit ser andre ting på videoen med deres barn, end pædagogerne gør. Det har efterfølgende medført en meget givtig snak mellem forældre og personale og har været et vigtigt element i forældrebestyrelsens diskussioner om de pædagogiske principper. – Vi har også brugt video i forhold til konfliktløsning i et samarbejde mellem tre institutioner i Vanløse. Vi ville registrere hvem det egentlig er der eksempelvis skaber ballade? Og ud fra videoen kunne vi ofte se, at konflikten handler om noget helt andet, end vi troede. Måske er det et barn, der ikke kan få den ønskede kontakt med et andet barn? Eller det er os pædagoger, der skaber en dårlig stemning? Siger vi på denne stue „nej“ 50 procent flere gange end inde på stuen ved siden af? Helle Dennung ser videooptagelser som en god og spændende måde at vise forældre og forældrebestyrelse, at de målsætninger, der står i virksomhedsplanen – og fremover i den pædagogiske læreplan – faktisk føres ud i livet i vuggestuens hverdag.

Videoptagelser skal dog ikke misbruges, så vi skal passe på, hvor meget vi bruger det. Fokus på natur har vi søgt at dokumentere ved beskrivelser af, hvad der sker i hverdagen. Altså ved at skrive ned, hvad vi har oplevet, siger Helle Dennung.

Forældrebestyrelsen i Børnehjørnet har længe været med i udarbejdelsen af årsplaner/virksomhedsplaner. Katrine Kristensen, der indtil for nylig var formand i forældrebestyrelsen, ser videodokumentationen som et fint grundlag for forældrebestyrelsen til at vurdere, om den pædagogiske linje, som forældrebestyrelsen i sidste ende godkender, også i praksis bliver fulgt i hverdagen. Hidtil har videodokumentationen været brugt som et element i virksomhedsplanen, og hun synes, det er oplagt, at det fremover indføres i den pædagogiske læreplan.

I vuggestuen Børnehjørnet er forældrebestyrelsen med i udarbejdelsen af den pædagogiske læreplan på baggrund af et udkast, som pædagogerne har lavet. – Det, synes vi, er fint. Der er jo ingen grund til at skulle starte helt forfra og opfinde den dybe tallerken flere gange, siger Katrine Kristensen. Hun fortæller, at forældrebestyrelsen på linje med mange andre institutioner oplever, at det er de samme forældre, der markerer sig. Mange ønsker tilsyneladende ikke at få aktiv indflydelse på den pædagogiske udvikling i vuggestuen. At en forældrebestyrelse er vigtig, kan hun dog se på sit ældste barns børnehave, hvor der har været rod i økonomien. Her er bestyrelsen med til at rydde op og få styr på tingene.

Hvordan man får involveret forældre fra minoritetsgrupperne

Det er afgørende at få alle slags forældre inddraget i processen. Det gælder ikke mindst, hvis der på institutionen er en stor gruppe minoritetsforældre. Der skal findes veje til også at få involveret dem, da det naturligvis er vigtigt, at minoritetsforældre støtter deres børns videre læring op gennem uddannelsessystemet. – Mit bud er at gøre en masse ud af at opbygge det generelle forældresamarbejde. For eksempel skal man sikre, at forældre allerede ved modta-

gelsen føler sig inviteret til at komme med deres meninger. Der sker jo desværre ofte det, at dagtilbuddet – i god mening – overlægger etniske familier med informationer om, hvad et dansk dagtilbud egentlig er. Men det drukner de i, og derved er der ikke megen invitation til indflydelse i den fremgangsmåde. Måske tværtimod, siger Peter Mikkelsen fra CVU Storkøbenhavn. I folderen „Modtagelse af nye børn fra etniske minoriteter og deres familier“ har Peter Mikkelsen givet nogle gode ideer til, hvordan man kan gribe tingene an.

„Alle de problemer man i en institution kunne have med indvandrerfamilier, bliver lagt ned over hver enkelt indvandrerfamilie. Det er helt forkert. Sådan ville man aldrig behandle ressourcestærke danske familier,“ siger Peter Mikkelsen. Det sker ikke af ond vilje, men derved går det let skævt. Langt fra alle indvandrerfamilier er dog i problemgruppen, og derfor er det forkert, at de ofte placeres i samme gruppe som familier præget af alkoholisme og misbrug. Peter Mikkelsen ser det som et demokratisk problem, hvis ikke minoritetsgrupperne får indflydelse på deres børns liv og læring.

En væsentlig begrundelse for at lave den nye lov om udvikling af pædagogiske læreplaner er netop, at de skal bidrage til at bryde den sociale arv. Her er forældresamarbejdet en vigtig del. Det er vigtigt, at også minoritetsforældre føler ansvar for og godkender læreplanerne.

„Alle de problemer man i en institution kunne have med indvandrerfamilier, bliver lagt ned over hver enkelt indvandrerfamilie.“

Det er helt forkert, siger Peter Mikkelsen, CVU Storkøbenhavn.

Forvaltningens godkendelse

Forvaltningen skal vurdere og godkende læreplanen i henhold til den børnepolitik, der føres i kommunen. Ofte sker det som led i godkendelsen af den samlede virksomhedsplan. I det enkelte dagtilbud er det således både forvaltning og forældrebestyrelse, der skal godkende dagtilbuddets pædagogiske læringsmål. Efterfølgende skal kommunen have dokumentation for, at der i dagtilbuddet er etableret pædagogiske læringsmiljøer og processer, der skaber udvikling hos børnene i retning af de fastsatte pædagogiske læringsmål.

Kommunalbestyrelsens godkendelse

Kommunalbestyrelsen udstikker mål og rammer for, hvordan dagtilbuddene skal arbejde med læreplaner. Normalt uddelegerer den kompetencen til forvaltningen. Det vil i praksis sige til daginstitutionschefen, ledere af dagtilbud og de pædagogiske konsulenter. Kommunalbestyrelsen godkender således ikke hver enkelt læreplan. Forvaltningen sammenfatter en samlet godkendelse, som kommunalpolitikkerne så tager stilling til. De kan bede om yderligere information fra forvaltningen og fra det enkelte dagtilbud, hvis ikke de i første omgang føler sig tilstrækkeligt informeret.

4.4 Faldgruber og problematikker

Man kan frygte, at nogen vil se for snævert på læringsbegrebet, således at læring bliver betragtet som det samme som undervisning. Måler man børns indlæring ud fra en facitliste med faste mål, er man galt afmarcheret, mener Søren Smidt. Det er vigtigt at fokusere på, at læring også foregår ved leg, interaktion mellem børnene og ikke altid måles i, hvem der kan tælle længst, eller i hvilken alder man kan forventes at kunne binde sine snørebånd selv. Også pædagogisk konsulent i Odens Kommune Vivi Rasmussen advarer mod at fokusere alt for meget på færdigheder. Odense Kommune har stor glæde af at lære fra Belgien, hvor der fokuseres meget direkte på læring i børnehaverne. Det understreges af, at de hører under Undervisningsministeriet i modsætning til Danmark, hvor dagtilbuddene hører under Familienministeriet.

Ifølge Søren Smidt ligger hovedproblemet i forholdet mellem læreplan og virkelighed. Vil den blot blive papir på hylden eller bliver den et konkret arbejdsredskab til at arbejde med den praktiske virkelighed? Han kan godt frygte at nogle læreplaner kommer for langt væk fra virkeligheden. For eksempel hvis man som udgangspunkt i dagtilbuddet tager fat i de seks temaer, som bekendtgørelsen kræver, der skal

fokus på. Temaerne hænger jo sammen i hverdagen, og derfor kan man ikke umiddelbart skille dem ad, mener han.

En anden risiko er ifølge Søren Smidt, at læringsforståelsen ikke fastholdes bredt nok som følge af de nye krav om dokumentation af det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene. „Der kan let ske det, at man fokuserer for meget på voksenarrangerede aktiviteter, fordi de er nemmere at gå til, nemmere at beskrive og dokumentere. Man skal passe på ikke at ville styre for meget i hverdagen“, siger han.

Mange dagtilbud har længe haft et velfungerende samarbejde mellem pædagoger og forældre, hvor forældrene er aktivt deltagende i hverdagen på institutionen. Disse dagtilbud får ingen problemer af betydning med at involvere forældrene i udarbejdelsen af læreplanerne. Forældrene vil så også føle et ejerskab af de læreplaner, de godkender. Det mener leder af Dansk Pædagogisk Forum, Kjeld Rasmussen, som har udgivet bøger om forældresamarbejde. Hvis forældresamarbejdet derimod er fjernt, risikerer man at løbe ind i problemer.

4.5. Løsningsforslag og redskaber

Dagtilbud og forældrebestyrelse

Der foregår læring overalt, og derfor foreslår Søren Smidt, at man ikke tænker læringsbegrebet for snævert. Han foreslår, at man i dagtilbuddet tager udgangspunkt i hverdagssituationer så som overgange i garderoben, skiftning af barn, frokost – som alt sammen er læring. Når man udarbejder læreplanen, bør man ikke starte med at tage udgangspunkt i de seks fokuspunkter, men bør i stedet bruge dem til at analysere ud fra. Det vil sige, man holder hverdagssituationerne op mod fokuspunkterne og derudfra ser, hvilke kompetencer børnene egentlig får på baggrund af det pædagogiske arbejde, der foregår i hverdagen. Kjeld Rasmussen er enig, idet han anbefaler, at læreplanen bruges som en slags panorering hen over den daglige praksis – og sætter den i forhold til de seks fokuspunkter.

Det anbefales, at forældrebestyrelsen involveres allerede i starten af processen med at udarbejde læreplaner. Det vil gøre processen nemmere, fordi den jo i sidste ende skal godkende læreplanen. Derved er chancen også størst for, at forældrebestyrelsen føler et medejerskab af læreplanen. På den måde kan den blive et praktisk redskab i hverdagen. Hvis ikke forældrebestyrelsen er med fra starten, er der risiko for, at man ikke får den brede diskussion, som efterlyses i bemærkningerne til den nye lov. Man skal desuden i størst muligt omfang sørge for, at kredsen af forældre uden for forældrebestyrelsen altid er velinformeret. Her har forældrebestyrelsen en meget vigtig opgave i samarbejde med ledelsen af dagtilbuddet. Det kan ikke anbefales, at lederen uden forudgående diskus-

Sådan kan man gå frem:

1. Start med en bred diskussion i forældrebestyrelsen.
2. Lav et spørgeskema med let forståelige spørgsmål til forældrene.
3. Diskutér resultaterne på et forældremøde.
4. Diskutér resultaterne i personalegruppen.
5. Leder/personale udformer læreplanen.
6. Forældrebestyrelsen kommenterer og godkender læreplanen.

sioner om indhold sætter sig ned og skriver læreplanen, hvorefter hun så deler den ud til kommentering i forældrebestyrelsen. Hvis man alligevel vælger den fremgangsmåde, er det afgørende at sørge for, at forældrebestyrelsen kommer med i den evaluering af læreplanen, som leder frem mod dens godkendelse af den næste udgave af læreplanen.

Forvaltning og kommunalbestyrelse

Staten uddelegerer forvaltningen af den nye lov om pædagogiske læreplaner til kommunalbestyrelserne. Disse uddelegerer normalt godkendelseskompetencen til forvaltningerne. Det er derfor forvaltningerne, der er i direkte kontakt med dagtilbuddene omkring godkendelsen af de pædagogiske læreplaner.

Sådan kan man gå frem:

1. Forvaltningen får indsendt læreplaner fra alle dagtilbud.
2. Forvaltningen gennemgår læreplanerne fra alle dagtilbud. Forvaltningen giver hvert dagtilbud en tilbagemelding og godkender læreplanen. Forvaltningen sender en samlet godkendelse af alle dagtilbud til kommunalbestyrelsen.
3. Kommunalpolitikere kan til enhver tid bede forvaltningen om at få yderligere informationer om udviklingen af læreplanerne i de enkelte dagtilbud. Kommunalpolitikere kan også bede forvaltningen om en samlet status samt retningslinjer for godkendelsesproceduren.

4.6 Læs mere

- Andersen, John (2004): Nye øjne på forældresamarbejdet – om kommunikationen mellem forældre og personale. *Børn og Service/Forlage, København.*
- Rasmussen, Kjeld (red.) (2005): Pædagogiske læreplaner – de første erfaringer. Fra tidsskriftet 0-14. *Dansk Pædagogisk Forum.*
- Bertelsen, O (1992): Den kommunale dagpleje – og forældrene. *Socialforskningsinstituttet, København.* Pjece 35.
- Elsborg, S, Robenhagen, O & Rabøl Hansen, V (1995): Kan vi bestemme det? Forældrebestyrelser i daginstitutioner. *Danmarks Pædagogiske institut, København.*
- Grünbaum, L (1979): Forældre og pædagoger. *Dansk Psykologisk Forlag, København.*
- Bruun Hansen, M, Lind, L & Ringmose, C (2004): Velkommen i daginstitution! *Dansk pædagogisk Forum, Aarhus.*
- Kirk, Else (2000): Integration og forældresamarbejde. En undersøgelse af mødet mellem tosprogede børns forældre og pædagogisk personale i tre daginstitutioner i hovedstadsområdet.
- Kjær, Bjørg (2003): Forældre og forældresamarbejde – hvordan omtales forældre og hvordan udtaler de sig. I Smidt m.fl. (2003). *Evaluering af Dagtilbud. Rapport 3. CASA, København.*
- Kjær, Bjørg: Det pædagogiske indhold i dagtilbuddene. I Smidt m.fl. (2002). *Evaluering af dagtilbud. Rapport 1. CASA. København.*
- Lund, U (2002): Pilotundersøgelse om „Nationale anbefalinger“ BUPL. *København.*
- Mikkelsen, Peter (2003): Modtagelse af nye børn fra etniske minoriteter og deres familier. (pjece).
- Mikkelsen, P. (2002): Kommunernes børnepolitik. I Smidt m.fl. (2002). *Evaluering af Dagtilbud. Rapport 1. CASA. København.*
- Mikkelsen, P. (2003): Pædagogernes faglighed. I Smidt m.fl. (2003). *Evaluering af Dagtilbud. Rapport 3. CASA. København.*
- PLS Consult (1998): Erfaringer med forældrebestyrelser i dagtilbud i Københavns Kommune. *Københavns Kommune. København.*
- Smidt, S (1993): Forældrebestyrelsen arbejder. Fortællinger om arbejdet i daginstitutionernes forældrebestyrelser. *Børn og Unge/BUPL København. København.*
- Smidt, S (1994): Evaluering af den første periode med forældrebestyrelser i København kommunes daginstitutioner og dagpleje. *Socialdirektoratet. København.*

EVALUERING

AF INGELISE SKRYDSTRUP

5.1	<i>Hvilke opgaver er knyttet til denne fase?</i>	76
5.2	<i>Hvilke aktører er involveret i opgaven?</i>	77
5.3	<i>Hvilke måder kan opgaven løses på?</i>	79
5.3.1	<i>Lærings- og praksisfortællinger</i>	79
5.3.2	<i>Jens og Ali er ikke trodsige</i>	81
5.3.3	<i>Dagplejere er gode fortællere</i>	83
5.3.4	<i>Børneinterview</i>	85
5.3.5	<i>Børneinterview blev øjenåbner</i>	86
5.3.6	<i>Fotodokumentation</i>	88
5.3.7	<i>Fotodokumentation giver os energi</i>	89
5.4	<i>Faldgruber og problemer</i>	91
5.5	<i>Gode råd og løsningsforslag</i>	95
5.6	<i>Opsummering</i>	97
5.7	<i>Læs mere</i>	100

5.1 Hvilke opgaver er knyttet til denne fase?

Mange har det med evalueringer som med udfyldelse af selvangivelser: Et nødvendigt onde, der sætter punktum for noget, der for længst er overstået.

Men evaluering i forhold til arbejdet med pædagogiske læreplaner skal ikke kun forstås som et spørgsmål om at „sætte punktum“ og afslutte. Overvejelserne om, hvad man efterfølgende vil vurdere/evaluere, hører hjemme i samme fase, som opstilling af de konkrete mål i læreplanen.

- Evaluering er at kigge tilbage på den pædagogiske proces og systematisk vurdere, om man har nået det, man ville. Både når det gælder mål, organisering, gennemførelse og virkning. Evaluering er samtidig en refleksion over, hvilke erfaringer man skal bringe med videre. På den måde betragter man altså evaluering som både bagudskuen og fremadrettethed.

Evaluering skal kunne bruges til noget, hvis den skal give mening for deltagerne.

Det er vigtigt at fastslå, at det ikke er det enkelte barn, der skal evalueres. Men derimod den pædagogiske proces i forhold til at nå de mål, der er beskrevet i læreplanen. Evaluering af det enkelte barns læring foregår som en del af den daglige kontakt mellem barn, forældre og personale eller på særligt tilrettelagte forældrekonversationer, hvor det er et enkelt barn, der er i fokus.

Evaluering af den pædagogiske proces har et andet fokus. Her handler det om at kigge på det fælles liv, som børn og voksne har sammen i hverdagen i dagtilbuddet. Og om måden, det tilrettelægges på, giver mulighed for at nå målene i læreplanen.

Loven og bekendtgørelsen fastslår tre krav med hensyn til evaluering og godkendelse:

- Det skal fremgå af læreplanen, hvordan dagtilbuddet dokumenterer og følger op på, om den pædagogiske læringsproces leder frem imod de opstillede mål.

- Den pædagogiske læreplan skal evalueres årligt af forældrebestyrelsen med henblik på eventuel revision.
- Forældrebestyrelsen og kommunalbestyrelsen skal godkende den pædagogiske læreplan.

Forældrebestyrelsens og kommunalbestyrelsens rolle og opgave er at sikre, at målene i de pædagogiske læreplaner vil og kan blive til virkelighed.

Ved evaluering af arbejdet med pædagogiske læreplaner skelnes der mellem:

- Personalets løbende evaluering af aktiviteter og projekter.
- Forældrebestyrelsens formelle evaluering af arbejdet med læringsmålene i læreplanen.

Personalets løbende evaluering kan foregå på mange måder, men er kendetegnet ved at være systematisk og dokumenteret i form af for eksempel fotos, tegninger, logbog, videoanalyse, interview, iagttagelser, observationer, referater o.s.v. Evalueringen foregår på stuemøder, personalemøder og lignende.

Forældrebestyrelsens ansvar og opgave er at sikre, at personalets arbejde med at nå læringsmålene bliver drøftet og evalueret. Førte de opstillede principper og aktiviteter frem mod målene? Hvad gik godt, og hvad gik mindre godt? Hvad var årsagen? Hvad har virkningerne været? Er der behov for justeringer af læreplanen?

Det bliver særskilt nævnt i bemærkningerne til lovforslaget, at forældrebestyrelsens drøftelse og evaluering med fordel kan ske i et samarbejde med børnene, personalet og/eller kommunen. Og det forudsættes, at hele forældregruppen inddrages i arbejdet.

Forældrebestyrelsens opgave bliver til sidst at vurdere, om der er behov for revision af læreplanen og derefter at godkende en læreplan for det kommende år.

Herefter skal kommunalbestyrelsen godkende læreplanen.

5.2 Hvilke aktører er involveret i opgaven?

Forældrebestyrelsen/bestyrelsen

Forældrebestyrelsen/bestyrelsen er hovedaktør, når det gælder evaluering af arbejdet med at få virkeliggjort målene i læreplanen i dagtilbuddet, samt godkende den nye læreplan.

Forældrebestyrelsen skal derfor på forhånd gøre sig klart, hvordan denne evaluering bedst muligt organiseres. Hvilke oplysninger har man behov for, når man skal vurdere, om de opstillede principper og aktiviteter har ledt frem mod målene? Hvilke metoder skal anvendes? Hvem (børn, forældre, personale, kommune) skal involveres i evalueringen og hvornår? Skal evalueringen sættes på dagsordenen én gang årligt, to gange eller organiseres som en fortløbende proces?

Kommunalbestyrelsen

Kommunalbestyrelsen har til opgave at sikre, at de pædagogiske læreplaner implementeres, og at der følges op på dem.

Kommunalbestyrelsen skal godkende institutionernes læreplaner og skal derfor gøre sig klart, hvad man lægger i ordet „godkende“. Hvordan skal det foregå i praksis? Hvordan vil man vurdere, om der er sammenhæng mellem kommunens børnepolitiske målsætninger/indsatsområder og institutionernes læreplaner? Skal punktet sættes til drøftelse på et årligt temamøde om børnepolitiske målsætninger for kommunalbestyrelsen? Skal dialogen foregå direkte med institutionslederne, via det politiske udvalg og/eller med forvaltningen/de pædagogiske konsulenter?

Børnene

Børnene kan med fordel inddrages i evalueringen. Dette er særskilt præciseret i bemærkningerne til lovforslaget. Overvej derfor, hvordan det skal ske, hvilke metoder der kan anvendes (interview, tegninger, foto, referater), hvornår det skal ske, hvor mange børn der skal involveres, og hvem der skal organisere det – forældre eller personalet?

Ledelse og personale

Bemærk personalets dobbeltrolle i forbindelse med evalueringer. Personalet er hovedaktør, når

det gælder den løbende evaluering af aktiviteter og projekter i dagtilbuddet. Denne evaluering har først og fremmest til formål at skabe læring hos personalet til gavn for børnene.

Når personalet skal inddrages i evalueringen af den pædagogiske proces med at nå målene i læreplanen, bliver rollen for personalet at bidrage med oplysninger, der gør det muligt at vurdere om målene er nået. Derfor er det vigtigt, at man fra starten, i forbindelse med formulering af de konkrete mål, tager stilling til, hvordan man efterfølgende vil evaluere om målene er nået.

Forældregruppen

Det er forudsat, at hele forældregruppen får mulighed for at blive inddraget i både evaluering- og godkendelsesarbejdet. Overvej derfor, hvornår i processen forældrene skal inddrages, og hvordan dialogen skal foregå. Skal punktet være til orientering på et ordinært forældremøde? Skal der holdes en særlig temaaften? Skal forældre tilbydes at deltage i ad hoc-opgaver efter interesser og ressourcer? Vil man benytte spørgeskemaer, interview eller statistiske undersøgelser?

Pædagogisk konsulent

De pædagogiske konsulenter i forvaltningen har fokus på det pædagogiske indhold og varetager kommunens pædagogiske tilsyn med institutionerne. De vil have en særlig opgave i at diskutere, sparre, vejlede og vurdere den pædagogiske proces i arbejdet med læreplanen i dagtilbuddet. Overvej derfor, hvordan læreplanen skal indgå i samarbejdet mellem institutionen/daglejen og den pædagogiske konsulent. Skal læreplanen diskuteres på et årligt tilsynsbesøg i dagtilbuddet? Skal generelle forhold diskuteres på ledermøder fælles for alle dagtilbud? Hvordan kan læreplanerne bruges til at generere fælles viden? Skal læreplanerne lægges frem på forvaltningen, på biblioteker eller offentliggøres på kommunens hjemmeside? Hvilken kompetence og hvilke opgaver skal de pædagogiske konsulenter have i forhold til arbejdet med læreplaner?

Tilsynsførende for dagplejen

De tilsynsførende for dagplejen leder og fører pædagogisk tilsyn med en gruppe af dagplejere. De vil have en særlig opgave i at diskutere, sparre, vejlede og vurdere den pædagogiske proces i arbejdet med læreplanen i dagplejen. Overvej derfor, hvordan læreplanen skal indgå i samarbejdet mellem dagplejerne og den tilsynsføren-

de. Hvornår skal læreplanen vurderes? Hvordan kan læreplanerne bruges til at generere fælles viden? Skal læreplanerne lægges frem på forvaltningen, på biblioteker eller offentliggøres på kommunens hjemmeside? Hvilken kompetence og hvilke opgaver skal den tilsynsførende have i forhold til arbejdet med læreplaner?

5.3 Hvilke måder kan opgaven løses på?

Det skal fremgå af læreplanen, hvordan dagtilbuddet dokumenterer og følger op på, om den pædagogiske læringsproces leder frem imod de opstillede mål. (*Bekendtgørelsens §3, stk.5*).

Dette betyder, som tidligere nævnt, at evaluering i forbindelse med læreplaner kan deles i to:

- Personalets interne, systematiske, dokumenterede og løbende evaluering.
- Den formelle evaluering af læreplanen en gang årligt.

I forbindelse med arbejdet med virksomhedsplaner er der allerede etableret mange forskellige traditioner og samarbejdsformer om det pædagogiske indhold mellem børn, personale, forældre og kommune.

Det nye i forhold til evaluering er, at det er et krav, at personalet skal dokumentere den pædagogiske indsats. Og at det er et krav, at forældrebestyrelsen skal evaluere læreplanen.

Det sidste er der af naturlige grunde endnu ikke de store erfaringer med. Her vil det være naturligt for mange at videreudvikle den praksis, man har etableret i arbejdet med virksomhedsplanen.

Til gengæld har flere institutioner gennem de senere år arbejdet med dokumentation og eva-

luering af den pædagogiske praksis og børnenes læring på vidt forskellige måder. Hirtshals, Gladsaxe og Næstved er ofte blevet fremhævet, men institutioner over hele landet har arbejdet med dokumentation i større eller mindre omfang. Nogle er blevet inspireret af Reggio Emilia, nogle af Marte Meo og nogle hælder mest til Marianne Hedegaards interaktionsbaserede iagttagelsesmetode. Andre foretrækker stjernemodellen, SMTTE-modellen eller Hiim og HIPPes didaktiske relationsmodel.

Der er således ikke én måde, men mange muligheder. Det vigtigste er at kunne lade sig inspirere af andre og så tage udgangspunkt i sin egen praksis. Uanset hvilken metode man forsøger sig med, vil den formodentlig skulle videreudvikles og tilpasses ens egen praksis, temperament og muligheder.

På de efterfølgende sider kan du læse tre forskellige eksempler på, hvordan personalet kan bruge forskellige redskaber til at dokumentere, vurdere og evaluere den pædagogiske praksis, nemlig:

- Lærings- og praksisfortællinger
- Børneinterview
- Fotodokumentation.

5.3.1 Lærings- og praksisfortællinger

Stig Brostrøm, cand.pæd. og lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitet, og cand.psyk. Thorleif Frøkjær har gennemført et KiD-projekt i to daginstitutioner i Ishøj med henblik på at udvikle en dokumentations- og evalueringsmetode, der bygger på det, pædagoger kan fortælle fra hverdagen. Metoden er inspireret af en New Zealandsk og en norsk model, men er tilpasset danske forhold.

Brostrøm og Frøkjær har haft som udgangspunkt, at personalet har lagt mest vægt på gen-

nemførelsen af aktiviteter og væsentlig mindre på planlægning og evaluering. Det svækker efter deres mening muligheden for en systematisk evaluering. Fordi de mener, at man kun kan vurdere den pædagogiske kvalitet og børnenes udbytte, hvis man sætter det i forhold til de mål, indhold og principper, man havde planlagt.

Samtidig påpeger de, at dokumentation er nødvendig for en målrettet evaluering. Ellers bliver evalueringen snarere et udtryk for tilfældige brudstykker af, hvad personalet kan huske.

De mener, at fraværet af systematisk evaluering har tre hovedforklaringer:

- Uvilje over for at planlægge med præcise mål og indholdsbeskrivelser
- Manglende tid
- Manglende færdigheder.

De har ønsket at udvikle en metode, der ikke er standardiseret, men som kan rumme den enkelte institutions helt særlige kendetegn. Deres metode bygger derfor på pædagogernes egne fortællinger fra hverdagen. Fordi de indeholder en mængde nuancer og detaljer og dermed kan beskrive typiske træk ved pædagogikken og børnenes læring. Men for at kunne fortælle disse historier, skal pædagogerne først indsamle dokumentation for, hvad der sker i hverdagen.

Denne dokumentation kan for eksempel være:

- Nedskrevne observationer
- Video- og/eller lydoptagelser
- Fotografier
- Spontane samtaler
- Interview med børn, pædagoger & forældre
- Gruppesamtaler med børnene
- Løbende dagbogsnotater med indtryk fra dagen.

Datamaterialet fra den konkrete observation skal herefter nedskrives, læses og analyseres i forhold til de konkrete mål, der er formuleret for arbejdet med temaerne i læreplanen. Derefter formuleres en fortælling, der dokumenterer pædagogikken (praksisfortælling) og en fortælling, der dokumenterer børnenes læring (læringsfortælling). Fortællingerne skal have fokus på de væsentligste pointer.

Brostrøm og Frøkjær nævner, at en fortælling typisk bygges således op:

- Indledning (hvad handler det om – begrundelse for observationen)
- Orientering (hvem, hvornår, hvad, hvor)
- Handling (hvad sker der)
- Evaluering (og hvad så?)
- Resultat (hvad læres her? Hvad kan jeg som fortæller fortælle?)
- Afslutning (ny begyndelse).

Men de påpeger også, at det er skabende arbejde at konstruere en fortælling ud fra observationsmaterialet. Der er derfor ingen klar og entydig metode. Man må skabe sin egen individuelle og personlige metode. Men det er et krav, at der er en nøje sammenhæng mellem datamaterialet og fortællingen.

Når man har indsamlet tilstrækkeligt mange lærings- og praksisfortællinger, kan man begynde at sortere dem på mindst to forskellige måder:

- En, der beskriver børnenes trivsel, læring og udvikling.
- En, der beskriver dagtilbuddets pædagogiske praksis.

I forhold til at kunne evaluere praksis i forhold til de opstillede mål siger Brostrøm og Frøkjær:

- Den totale mængde af praksisfortællinger, der knytter sig til alle børnene i dagtilbuddet, sorteres i overensstemmelse med de opstillede mål. Herigennem vil det hurtigt blive afsløret, om der er tale om en alsidig pædagogisk praksis. For eksempel vil man hurtigt kunne konstatere, om man som minimum har taget de seks punkter i lov om pædagogiske lærerplaner i betragtning, eller om samtlige udviklingsdimensioner er bragt i bevægelse, eller om dagtilbuddets særlige indsatsområder er velbeskrevet i et stort antal fortællinger. Her vil hurtigt tegne sig et mønster. For eksempel kan det være, at der er rigtig mange fortællinger om social kompetence, hvorimod bunken med kulturudtryk/praktisk-musisk virksomhed er betænkelig lille. Det kunne afspejle, at pædagogerne kun i mindre omfang inspirerer til praktisk-musisk virksomhed.

De to forfattere har beskrevet deres metode mere udførligt i afrapporteringen fra KiD-projektet, samt i artiklen „Lærings- og praksisfortællinger“ i *Guldguiden 2005 (se afsnit 5.6)*, hvor man kan læse mere.

I artiklens sidste afsnit hedder det blandt andet:

- Vi har ikke gennem Ishøj-projektet produceret en færdig dokumentations- og evalueringsmetode. Men vi er overbeviste om, at en fortællende tilgang til at dokumentere og evaluere både pædagogikken og børns læring er den mest frugtbare vej frem.

Dette forklarer Stig Brostrøm med, at forskellen på en fortællende tilgang og fortrykte skemaer ligger i nuancerne. Hvis man bare skal sætte et kryds i et skema, andre har lavet, er der stor fare for, at man ikke kommer til at reflektere, forstå og forklare tingene. Og det er vigtigt – også for forældrene.

Læs mere fra en af institutionerne i Ishøj på næste side.

Brug af praksisfortælling

1. Alle ansatte indsamler datamateriale (observationer) i løbet af ugen.
2. Den enkelte konstruerer sin fortælling ud fra data.
3. Fortællingerne læses op for resten af personalet og tilføjes forfatterens oplevelse.
4. Kollegaer stiller spørgsmål i relation til konkrete mål.
5. Personalet reflekterer over børnenes læring.
6. Personalet evaluerer pædagogikken og overvejer ændringer i læreplanen.
7. Personalet overvejer videre planlægning og næste skridt i forhold til barnet/ børnene.

5.3.2 Jens og Ali er ikke trodsige

Jens har taget sin flotte plasticmotorcykel med i børnehaven. Kammeraten Ali finder en af børnehavens motorcykler, der er magen til, og så racer de to drenge rundt efter hinanden på legepladsen. Efter et stykke tid kører de op på græsplænen og sætter kursen mod buskene længere nede på skråningen. Ali står af sin motorcykel og kaster den ind i buskadset. Jens kigger lidt, så står han også af og kaster sin motorcykel samme vej. Og så går drengene op ad skråningen igen. En af pædagogerne går hen til drengene. „Hvad nu hvis mor kommer, så er motorcyklen væk. I bliver nødt til at få motorcyklerne op igen.“

Drengene vender om og går ned til buskadset igen. De knokler og aser for at få motorcyklerne op, og man kan høre på dem, at det er hårdt. En-

delig lykkes det. De når toppen med motorcyklerne, og er både stolte og tilfredse. Kort tid efter racer de rundt efter hinanden på legepladsen igen.

Episoden stammer fra institutionen Havørnen i Ishøj, hvor to ansatte gennem et år har arbejdet med KiD-projektet. Formålet var at finde en fortællende metode til at dokumentere og evaluere deres praksis. Leder Irene Davidsen fortæller, at metoden har været en aha-oplevelse for de involverede.

– Da vi skrev episoden ned, opdagede vi, at vi havde forventet ballade og trods fra drengene. Men i stedet havde de været samarbejdsvillige og stolte over at leve op til vores forventninger. Forskellen er, at vi på denne måde tvinger os

selv til at se på situationen og på, hvad den indeholder. Og det tvinger os til at se på vores pædagogik. På om vi gør det, vi tror, vi gør. Vi kan have så mange fine ord og intentioner, men her kan vi se, hvad der i virkeligheden sker, siger Irene Davidsen.

Hensigten er, at metoden kan få afsmittende virkning på alle episoder i børnehavens liv, men personalet bruger den foreløbig ved planlagte observationer. Selv om Irene Davidsen ligesom mange andre pædagoger synes, at det er svært at finde tiden til observationsarbejde og evaluering, er hun varm tilhænger af det.

– Vi kan ikke være fleksible, hvis vi arbejder på samme måde hele tiden. For os har der været mange aha-oplevelser forbundet med at bruge denne metode. Vores reaktion var: Hold da op, hvor der sker læring både hos børnene og de voksne. Vi har erfaret, at hvis vi tackler en situation lidt anderledes, sker der måske noget andet, som giver et bedre resultat for barnet. Den voksenlæring der ligger i det, er utrolig vigtig, mener Irene Davidsen.

Sådan bruger Havørnen lærings- og praksisfortællinger:

1. Beslut, hvad der skal observeres hos et barn. For eksempel barnets sproglige kompetencer. Observer barnet. Brug for eksempel video eller observer barnet i små hverdagsagtige situationer. Observer læringen i den givne situation. Omformuler observationerne til en prosafortælling om det enkelte barn.
2. Observationerne skrives ind i et skema. Det tager i begyndelsen omkring en time at skrive en episode ind i skemaet, men efterhånden kan pædagogerne gøre det på ca. 20 minutter.
3. Analyser observationerne og omform dem til historier om, hvad barnet lærer i den givne situation.
4. Sidste punkt er at overveje og skrive ned, hvad barnets næste udviklingskridt skal være, samt hvad personalet kan gøre for at understøtte barnet til at tage det næste skridt.

Institutionerne i Ishøj har haft mange, lange og spændende diskussioner om, hvordan de kunne lave et skema, der både omfattede lov om social service, Ishøj Kommunes værdigrundlag og institutionernes mål og værdier. Bagerst i dette

afsnit kan du se det foreløbige bud på et skema, som institutionerne Havørnen og Tussenelda vil afprøve i praksis.

5.3.3 Dagplejere er gode fortællere

Praksisfortællinger kan være en god metode at bruge i dagplejen. Det mener konsulent Birgitte Møller i Københavns Kommune. Hun har været projektleder på et KID-projekt i dagplejen på Christianshavn. Og de tilsynsførende i dagplejen er enige.

Birgitte Møller er uddannet cand.phil.pæd., og hun har i samarbejde med den tilsynsførende for dagplejen og en dagplejegruppe på Christianshavn arbejdet med børnenes udvikling af sociale færdigheder gennem måltidet.

– Det har været en lang proces, men man kan sige, at den har kørt efter et forløb, der hedder fokuser, gennemfør og evaluer. Vi startede med at drøfte forskellige problemstillinger, og endte med at beslutte, at vi ville sætte fokus på de sociale relationer mellem børnene og mellem børn og voksne. Det skulle handle om følelser og om, hvordan de kommer til udtryk. For eksempel om børnene kan sige ja og nej – eller sige til og fra.

Vi valgte at undersøge det ved måltiderne, men kunne lige så godt have valgt at undersøge det med natur eller teater. Det var bare måltiderne, disse dagplejere havde lyst til at dykke ned i på det tidspunkt. Vi valgte at observere ved måltidet i legestuen, hvor dagplejerne mødes om fredagen. Vi observerede over fire fredage i en fire-måneders periode. Det foregik på den måde, at jeg sad og skrev ned under måltidet. Bagefter spurgte jeg dagplejerne, om nogen havde observeret noget, og så fortalte vi på skift for hinanden. Hver fredag endte vi med at vælge tre historier, som vi synes havde en særlig betydning. Disse historier talte vi om og evaluerede på den måde løbende i processen. Derefter blev historierne skrevet ned.

Efter de fire måneder blev samtlige historier bearbejdet ud fra vores valgte fokus og diskuteret på et aftenmøde.

– Vi lærte blandt andet, at den måde, måltidet hidtil havde været organiseret på, var vigtig at få talt om og diskuteret. Det havde foregået på den måde, at børnene satte sig hvor de ville, og så placerede dagplejerne sig med de mindste,

hvor der var plads. Men det betød, at det var svært for de voksne at være rollemodeller for de store børn. Derfor ændrede vi det undervejs, så to dagplejere spiste med de store børn og resten koncentrerede sig om at made de mindste. På den måde opdagede vi, at de små fik madro og blev mere mætte. Men de store børn fik også masser af kontakt – både med de to voksne og med hinanden. Så moralen er, at vi fik bekræftet, at organiseringen af måltidet har betydning for relationerne, at der bliver mere ro til både de små og de store.

Evaluerer er afgørende

Pædagog Vibeke Bank deltog som tilsynsførende for dagplejen i projektet. Hun fortæller, at organiseringen af projektet på mange måder svarer til den måde, de i snart mange år har arbejdet med evaluering i dagplejen. For de ser evaluering som helt afgørende, når man skal udvikle kvaliteten.

– I princippet evaluerer vi alt, hvad vi kommer i nærheden af. Pjecer, møder, aktiviteter, stemningen – ja alt. Vi skriver det ned, når vi bliver klogere eller undrer os. Og på et tidspunkt vurderer vi så, om noget skal ændres, fortæller Vibeke Bank. Og hendes kollega tilsynsførende, pædagog Susanne Kirk Kristiansen supplerer:

– I forhold til læreplaner ser vi evaluering som et uddannelseselement i forhold til dagplejerne. For det er i diskussioner om målene og i vurdering af indsatsen, at vi bliver klogere på det, vi går og laver, siger Susanne Kirk Kristiansen.

Både Susanne Kirk Kristiansen og Vibeke Bank fortæller, at de har arbejdet med måløvelser i flere år. Hvert år beslutter samarbejdsudvalget og forældrebestyrelsen et overordnet tema, som for 2003 og 2004 var børn og natur, og som i 2005 har fokus på sund mad og måltidspolitik.

– Ud fra det overordnede tema formulerer vi i samarbejde med dagplejerne konkrete mål for, børnene skal have ud af projektet. For hvert mål snakker vi om, hvad begrundelsen er for målet, og hvilke kompetencer det skal styrke hos børnene. I forhold til den pædagogiske læreplan

gennemgår vi så hvert enkelt tema og snakker om, hvad børnene kan lære af det. Det er vigtigt, at diskussionerne og målene er meget konkrete. Når det gælder måltidet kan det for eksempel være at diskutere alt fra hagesmække til stearinlys og bordskik, siger Susanne Kirk Kristiansen.

Hun rejser sig resolut og lader som om hun kommer bagfra og vil give kollegaen en hagesmæk på. Vibeke farer sammen, da hun pludselig får et stykke papir stukket ned foran ansigtet.

– Se! – det er sådan, vi gør. Når man ser det, kan alle forstå, at det må være ubehageligt at blive overrasket på den måde. Det gælder også børn, der skal have hagesmæk på. Derfor skal den voksne komme fra siden med hagesmækken og fortælle, hvad man vil gøre, siger Susanne Kirk Kristiansen.

Eksemplet er bare et af mange om måltidet. Og alle kommer fra de iagttagelser, de to selv har gjort i deres dagplejegrupper eller som dagplejerne selv har taget op. Eksempler, der er blevet snakket om, vurderet og evalueret. Og som nu er baggrund for at kunne opstille nye mål for arbejdet.

– Til den evaluering, forældrebestyrelsen skal gennemføre, laver vi forarbejdet. Som tilsynsførende skriver vi konklusionerne fra den løbende evaluering ned og diskuterer dem med hinanden. Det er så vores generelle opsummering og vurdering af processen, der bliver givet videre til forældrebestyrelsen, fortæller Susanne Kirk Kristiansen.

„Jeg får ny energi af det“

Lene Hansen har været een af tre dagplejere, der har været med i et andet KID-projekt om udvikling af læring og læringsguider. Næmlig i dagplejen i Næstved. Formålet med projektet var her at sætte fokus på, hvordan børn erfarer, erkender og oplever sig selv og verden gennem sproget og kroppen. Og også i Næstved var det erfaringen, at diskussionerne i forbindelse med evalueringen blev en øjenåbner.

Lene Hansen fortæller, at dagplejerne har brugt både videooptagelser og observationsskemaer i arbejdet.

– En gang om ugen mødes flere dagplejere med børn i alderen 15 mdr. til tre år i en fælles legestue. Her har vi videooptaget, hvordan vi er sammen med børnene. Bagefter har vi set videoen sammen på et af vores gruppemøder, hvor vi er otte dagplejere sammen med vores dagplejepædagog. Her har vi koncentreret os om at finde alt det positive, vi kunne se på videoen. Snakket om, hvad det gør ved børnene, og hvad de lærer af det. Vi kunne også se, at de børn, der ikke deltager i legen, lærer ved at se på.

– For eksempel legede vi en leg, hvor både børn og voksne står i rundkreds og holder en stor faldskærm udstrakt. Så smider vi en masse bolde op i faldskærmen – tæller til ti i kor – og kaster så alle boldene op i luften. Og så suser børnene ud, finder boldene og kaster dem op i faldskærmen igen, mens vi voksne holder faldskærmen. Så gentager vi legen. Vi kunne se på videoen, at dem, der ikke ville være med første gang, blev nysgerrige og begyndte at nærme sig legen. Lidt efter kunne vi se, at flere kom med i legen. Det er vigtigt, at vi ikke tvinger børnene i leg, men lokker dem og motiverer dem med vort eget engagement. Børn kan ikke lære noget gennem tvang.

– Vi kunne også se på videoen, hvad der sker, når vi forlader legen. Hvis en af os lige skulle ud at hente et lommestørklæde, løb børnene med, og så fik vi ødelagt legen. Derfor er det vigtigt, at vi bliver i legen.

Lene Hansen fortæller, at der også blev lavet observationsskemaer, som dagplejerne skulle udfylde på børnene.

– Vi skulle sidde for eksempel 10 minutter og observere et barn. Vi skriver ned, hvad barnet foretager sig i det tidsrum. For eksempel om barnet var med i legen eller ej. Der var én af kollegaerne, der fortalte, at hun var blevet meget overrasket. Hun troede, at det var en bestemt dreng, der startede en konflikt, men da hun skrev det hele ned og fik evalueret beskrivelsen,

var det et af de andre børn. I dag evaluerer vi alt det, vi observerer, sammen med vores pædagog på gruppemøderne.

Lene Hansen fortæller også, at det arbejde, de tre dagplejere lagde i projektet, nu danner baggrund for arbejdet med læreplaner for alle dagplejere. Meningen er, at erfaringerne skal sprede sig som ringe i vandet.

5.3.4 Børneinterview

Der er blevet skrevet om, forsket i og eksperimenteret med at bruge samtaler med børn til at afdække, hvad og hvordan børn tænker om det, der foregår i børnehaven. Umiddelbart kan det være svært for mange udenforstående at forestille sig, at børnehalebørn kan inddrages i at evaluere det, der sker i børnehaven. Men de fleste forældre husker alligevel deres egne børns guldkorn, mange kan huske Frode Muldkjærs respektfulde interview med børn i radioen, og det er nok ikke tilfældigt, at bøger med børnecitater har figureret på boghandlernes bestsellerlister.

Det er særlig vigtigt for voksne, der beskæftiger sig med børn, at de kan se tingene fra børnenes perspektiv. Det mener de to svenske forskere Doverborg & Samuelson. De har forsket i børns læring ved Göteborg Universitet og har blandt andet skrevet bogen „At forstå børns tanker. Om børneinterview som pædagogisk redskab.“

I bogen forklarer de to forskere, hvorfor de mener, at der ligger en række udviklende potentialer i at interviewe og samtale med børn – både for børnene og for pædagogen selv. De mener, at den evaluerende samtale under eller efter et gennemført pædagogisk forløb kan være et vigtigt redskab for pædagogen til at vurdere resultaterne af sit arbejde. At børn, der udfordres til at tænke selv og reflektere over deres tanker, stimuleres til at blive endnu bedre tænkere. At pædagogen kan blive mere bevidst om sin egen rolle og om, hvilke muligheder det pædagogiske arbejde rummer. Og endelig at børneinterview kan være et glimrende udgangspunkt for samarbejdet med forældrene.

– Jeg har været utrolig glad for at arbejde med det her. Både i KID-projektet og nu med læreplanerne. Jeg får ny energi af det. Jeg ved godt, at det ikke er alle, der har det sådan, for vi har det alle forskelligt med forandringer. Men det er ikke nok for mig bare at lege sammen med børnene. Jeg vil gerne lære mere og være med i børnenes udvikling, siger Lene Hansen.

Herhjemme har en række kendte og mindre kendte forskere og praktikere brugt børneinterview som metode. I et interview til fagbladet *Journalisten* 2004/5 gav Erik Sigsgaard ni bud om at interviewe børn.

Erik Sigsgaards ni bud:

- Betragt barnet som én, der ved.
- Tag barnet alvorligt.
- Der er altid en mening i det, barnet siger.
- Brug din egen erfaring og evne til indlevelse.
- Spørg om noget, som er vigtigt for barnet.
- Tal ikke ned til barnet.
- Vær dig selv og ikke påtaget barnlig.
- Vær kritisk over for de begreber, du bruger.
- Vær kritisk omkring dit valg af sted for interviewet.

I samme artikel gav Erik Sigsgaard, Frode Muldkjær og journalist Anne Bech-Danielsen blandt andre følgende tip til folk, der skal interviewe børn:

- Brug båndoptager. Du bevarer øjenkontakten og får skabt tillid til barnet, mens I laver stemmeprøver, tester teknikken og så videre.
- Tal med børnene enkeltvis, så opnår du lettere fortrolighed og undgår gentagelser af det, bedstevennen lige har sagt.
- Gentag, hvad barnet lige har sagt: „Du mener altså, at.....?“ Så kommer børnene ofte med eksempler.

(Kilder: Frode Muldkjær, Anne Bech-Danielsen og Erik Sigsgaard, *Journalisten* 5/2004)

5.3.5 Børneinterview blev øjenåbner

I Daginstitutionen Dragen i Gentofte har personalet haft stor glæde af at interviewe børnene. De har både lært noget om børnene og noget om sig selv.

„Jeg er glad, når solen skinner, og jeg er ked af det, når det regner“. Sådan svarede en femårig dreng, da han under et interview blev bedt om at fuldføre sætningerne: „jeg er glad, når...“ og „jeg er ked af det, når...“. Da han senere blev bedt om at fortælle tre ting, han var god til og ikke så god til, svarede han:

– Jeg er rigtig god til at tegne, jeg er god til at lege, og jeg er god til at spise mad. Jeg er ikke så god til at svinge mig. Så er jeg ikke så god til at hoppe højt. Og så ved jeg ikke, hvornår regnen kommer, det er jeg også dårlig til.

Hans interesse for vejret er ikke til at tage fejl af, og personalet i hans børnehave, daginstitutionen Dragen i Gentofte, er da heller ikke i tvivl om, at han kan blive fremtidens Henrik Voldborg.

Personalet har arbejdet bevidst med børneinterview som en del af KiD-projektet de seneste år. Blandt andet fordi de gerne ville finde en metode til at inddrage børnene i evaluering af deres pædagogiske praksis. Leder Pia Smith-Rasmussen fortæller, at børneinterviewene i den grad er blevet en øjenåbner for personalet.

– Vi har fået øje på ting, som vi ellers ikke ville have fået øje på. „Meteorologen“ er et eksempel, men for eksempel kunne vi også se ud af interviewene, hvorfor det var så vigtigt for en af drengene at vinde i fodbold. Det gav os en hel anden forståelse af, hvorfor han ofte kom op at skændes med kammeraterne. Og det gav os mulighed for at støtte ham i at blive bedre til at håndtere de situationer, fortæller Pia Smidt Rasmussen.

Institutionen fik hjælp af psykolog Vibeke Fleischer til at formulere spørgsmålene, som alle var rettet mod børnenes sociale og følelsesmæssige udvikling. Hovedkategorierne var, hvordan barnet ser sig selv, ser på børnehaven og opfatter sine relationer til andre børn. Personalet valgte

ni børn ud til interview. Efter interviewet bad de barnet tegne noget rigtig godt fra børnehaven og noget rigtig dumt. Dette brugte de til at uddybe interviewene med.

– Vi har lært, at det kan være en god ide, at kombinere børneinterviewene med de samme spørgsmål til personalet. For eksempel da et af børnene gav følgende karakteristik af, hvad de voksne er bedst til at lave i børnehaven: Lotte er bedst til at lave mad. Jannie er vist bedst til at servere, AM er god til at dække bord, Jaime er god til at fortælle historier. Det var ikke helt sådan, pædagogerne selv opfattede det. Men det var tankevækkende for alle, at barnet opfattede det på den måde, siger Pia Smith-Rasmussen.

Det har typisk været stuepædagogen, som har interviewet det enkelte barn. Og det har i sig selv været en rigtig god oplevelse for begge parter. Når man så kobler det med den læring, det har givet hele personalegruppen, er Pia Smith-Rasmussen ikke i tvivl om, at det er en rigtig god metode at bruge.

– I princippet kan spørgsmålene jo bruges til interview om de fleste forhold, vi gerne vil blive klogere på. Både om konkrete aktiviteter, ture og projekter og om overordnede temaer som for eksempel mobning og drillerier. Men man skal være opmærksom på, at det tager tid at skrive det hele ud bagefter, siger Pia Smith-Rasmussen, der selv har stået for skrivearbejdet på institutionen.

En anden problemstilling, hun gør opmærksom på, er, at interviewene ikke kan bruges i rå form, som dokumentation over for forældre generelt.

– Vi bruger dem i vore forældrekonsultationer om det enkelte barn. Men da vi orienterede forældrebestyrelsen om resultaterne og viste dem eksempler, blev det tydeligt for os, at de nemt kunne gætte, hvem der havde svaret hvad, selv om børnene var anonymiserede. Derfor skal materialet opsummeres og konkluderes i en anden form, inden det bruges som dokumentation over for forældregruppen, siger Pia Smith-Rasmussen.

Institutionen kombinerer børneinterviewene med spørgeskemaundersøgelser blandt forældre og personale. Forældrene er for eksempel blevet bedt om at forholde sig til indkøring i henholds-

vis vuggestuen og børnehaven. Og personalet er blevet bedt om at forholde sig til, hvordan man oplever, at institutionen lever op til de mål, der er opstillet for den pædagogiske praksis.

Eksempler på spørgsmål til børneinterview fra Dragen:

- Fortæl mig tre ting, du er god til og tre ting, du slet ikke er god til.
- Fortæl mig tre ting, du kan lide ved din børnehave og tre ting, du ikke kan lide ved børnehaven.
- Hvad kan du lide, at de voksne laver i børnehaven?
- Hvem vil du helst ha' hjælper dig, når du er ked af det? Hvorfor?
- Hvem er dine bedste venner? Hvem leger du så med, når de ikke er der?

Eksempler på spørgsmål til medarbejderne i Dragen:

– besvares på skala fra 1-5, hvor uenig er 1 og enig er 5

- Jeg mener, at børnene oplever tryghed og omsorg, når de er i Dragen.
- Vi laver aktiviteter, der er med til at udvikle børnenes sprog.
- Jeg mener, at børnene har mulighed for at opleve sejre og succeser gennem aktiviteterne.
- Der er tid til fordybelse for børn og personale.

5.3.6 Fotodokumentation

Fotos viser mere, end vi husker

Dokumentationscenteret på Østerbro i København underviser pædagoger i, hvordan de kan bruge fotos til at dokumentere deres praksis og selv lære nyt.

Dokumentationscenteret på Østerbro i København har mange ligheder med et galleri. Det er lyst, venligt og æstetisk indrettet, og så er der en mængde smukt arrangerede fotos på væggene. Men så holder ligheden også op. For det er ikke kun æstetikken, der er i højsædet, når der arbejdes med foto i Dokumentationscenteret. Det er nemlig et kursuscenter for pædagoger, der vil bruge fotos til at dokumentere deres pædagogiske praksis.

- Dokumentation er et arbejdsredskab for de voksne. Det handler om at have noget at styre efter, for ellers bliver det vanskeligt at vurdere, hvad børnene har lært sig, siger Karen Vilien, der er uddannet mag.art., pædagog og skolelærer.

Hun har sammen med Tom Krieger, der er uddannet fotograf og skolelærer, oprettet Dokumentationscenteret som kursussted, fordi de begge oplevede et stort behov blandt pædagoger.

- Grunden til at foto er så velegnet som dokumentation er for det første, at pædagogerne alligevel tager en masse billeder og for det andet, at billederne, når de udvælges efter bestemte kriterier, viser mere, end hvad vi husker, at der skete, siger Karen Vilien. Hun har en række eksempler på, hvor svært det er at vænne sig til at bruge foto som dokumentation og ikke udelukkende som en reportage.
- En institution ville dokumentere, hvad ungerne fik ud af en idrætsdag. Men da de kom med billederne, og vi skulle til at gå i gang, var der kun billeder af børn på lange rækker i ens røde t-shirts. For hver gang der skete noget spændende, havde de voksne ikke tid til at fotografere, fortæller Karen Vilien. At bruge foto som dokumentation kræver planlægning og aftaler om, hvad der skal fotograferes, hvorfor og hvem, som gør det.

Dokumentation handler ikke bare om at kunne vise billeder. Det handler om at vise billeder af det, man mener skal dokumenteres. For flere af deltagerne på kurserne har arbejdet med foto givet et par overraskelser.

Der var for eksempel en pædagog, der havde fået en kollega til at tage et billede af, at hun sad foran en børnegruppe og forklarede noget på en planche, hun havde holdt op i venstre hånd. Kollegaen tog billedet bagfra, henover hendes ene skulder. Da billedet blev fremkaldt udbød hun højlydt „hvad fanden er det, jeg laver?“ For billedet viste en pædagog, der var dybt engageret i sin planche. Mens børnene kiggede alle andre steder hen.

Det er den slags eksempler, der gang på gang har overbevist Karen Vilien om, at foto er et godt redskab. Både for de voksnes læring og for børnenes. Og det er et redskab, som både kan bruges til at dokumentere projekter, aktiviteter og dagligdags rutiner. Men det er et håndværk, der skal læres.

Karen Vilien mener ikke, at der behøver være forskel på den billeddokumentation, som forældrene præsenteres for og de billeder, som pædagogerne bruger til deres interne refleksion over arbejdet med børnene.

- Forældrene skal selvfølgelig kun have en essens af det hele. De har ikke ansvar for udvikling af professionelle pædagogiske metoder og metodevalg. Derfor skal de heller ikke beslutte, men nøjes med at komme med ideer. Men de skal have en dokumentation, der gør, at de kan være med til at vurdere, om personalet har gjort det, de har sagt, de ville gøre, siger Karen Vilien.

Hun synes, at det er på tide, at pædagoger arbejder som professionelle, når det gælder pædagogik. Der har efter hendes mening været alt for meget fokus på at servicere forældrene i stedet for på den opgave, pædagoger har med børns læring.

– Det har ligget i tiden, at alle kunne have en mening om hvad som helst. Men forældre har fokus på deres eget barn, hvor pædagogerne har fokus på hele børnegruppen. Derfor kan kravet om dokumentation blive vejen tilbage mod professionalisering. For det er planlægningen af aktiviteterne og den efterfølgende evaluering og

refleksion, der gør hele forskellen. Hvis det kun handler om gennemførelsen, er vi tilbage ved den gammeldags form for emnearbejde, siger Karin Vilien. Dokumentationscenteret anbefaler, at dokumentationen af et pædagogisk forløb – spontant eller tilrettelagt – fylder cirka fire sider ud fra følgende skabelon:

Side 1	Beskrivelse af: <ul style="list-style-type: none"> • Forløb • Deltagere • Dato og tidsrum • Kompetenceområde • Forventning til udbytte • Planer • Børns medbestemmelse • Løbende refleksion
Side 2	Billeder af forløbet og processerne. Udvalgt billederne, så man kan se, hvad børnene lavede.
Side 3	Billeder af det, pædagogerne vurderer børnene lærte, erfarede og erkendte.
Side 4	Evaluering, skriftlig fremstilling af: <ul style="list-style-type: none"> • Baggrund for pædagogernes vurdering af udbytte • Vurdering af børnenes medindflydelse og medbestemmelse • Observationer af, hvordan børnene bruger de nye erfaringer • Generel vurdering af forløb • Næste skridt

5.3.7 Fotodokumentation giver os energi

Daginstitutionen Møllehuset i Gladsaxe har i flere år arbejdet med fotodokumentation. I starten var medarbejderne bekymrede over tidsforbruget, i dag giver arbejdet dem arbejdsglæde og ny energi.

– Mine medarbejdere er ikke anderledes end alle andre. De var arge modstandere af at skulle dokumentere deres arbejde, for de syntes ikke, at de havde tid til det. Men tiden skaffede vi, og i dag er alle medarbejdere glade og stolte over at kunne dokumentere alt det gode, de går og gør, fortæller leder Rita Agerholm fra daginstitutionen Møllehuset i Gladsaxe.

En af måderne, institutionen skaffede tiden på, var at omorganisere mødevirksomheden. Væk med ineffektive aftenmøder fælles for hele institutionen og ind med mindre arbejdsmøder om konkrete ting i dagtimerne.

– Før vi startede, var problemet tit, at vi godt vidste, hvor gode vi var. Men det var svært at forklare andre. Det problem har vi ikke mere. Til gengæld er vi en række benhårde erfaringer rigere, og dem kan andre måske få glæde af, siger Rita Agerholm.

For det første har institutionen valgt at arbejde med papirbilleder. Nogen vil sikkert indvende, at vi lever i digitalkameraets tid, og sådan et har institutionen da også. Men problemet var, at de fik gemt billederne alle mulige mærkelige steder på computeren, hvor de ikke kunne finde dem igen.

For det andet har de købt et kamera til hver stue, for det nytter ikke noget, at man skal gå rundt at lede efter kameraet, når der opstår en særlig situation.

– Men det allervigtigste, vi har lært, er nok, at det er vigtigt at arbejde efter en fast systematik. At man forbereder sig og på forhånd overvejer, hvad man vil dokumentere, og hvem der skal gøre det. Vi havde for eksempel en gruppe, der havde taget en række billeder af børn i klapvogne. De skulle illustrere en tur, hvor vuggestuen var henne og kigge på høns. Men det kunne man bare ikke se på billederne, at de var. I det hele taget er det vigtigt, når man bruger foto over for vuggestuebørn, at man planlægger, hvem der skal fotografere. For børnene følger de voksne, også når de voksne stiller sig afslået for at fotografere, siger Rita Agerholm.

Hun understreger, at fotodokumentationen først og fremmest er for de voksnes skyld. De har brug for den for at se alt det, de ikke selv får øje på i situationen. Både blandt børn og voksne. Her giver Rita Agerholm et eksempel på en koloni, hvor der var en ny pige med. På de første billeder gik hun lidt alene rundt, men som ugen gik fik hun flere og flere kammerater. Det blev dokumenteret med fotos.

Et andet eksempel, institutionen er blevet opmærksom på, er, at billederne også viser noget om de voksnes forskellighed.

– Vi kunne se af billederne, at en medarbejder altid var med børnene. Hun deltog altid selv i aktiviteterne sammen med børnene. Mens en anden medarbejder altid var ved børnene. Hun sad ved siden af og iagttog det, børnene var i gang med, fortæller Rita Agerholm. Institutionen bærer tydeligt præg af, at man arbejder med fotodokumentation. Overalt i institutionen hænger der billeder og collager fra det mangfoldige liv i både børne- og voksenhøjde.

I 2005 skal alle stuer dokumentere tre fastlagte projektperioder. Og som noget nyt har bestyrelsen besluttet, at børnene hver skal have en kopi af fotodokumentationen, når den er færdig.

– Selv om det først og fremmest er et redskab for os voksne, så er forældrene vildt begejstrede for det. Vi har tænkt os, at forældrene skal have fotos kombineret med vores forklaringer, når læreplanen skal evalueres. Men vi synes også, at børnene skal have glæde af det. De er jo helt afhængige af, at vi hjælper dem med at samle spor fra deres liv. Så fremover får hvert barn en kopi af fotodokumentationen fra projekterne, som så bliver lagt ind i deres mapper, siger Rita Agerholm.

For at personalet ikke skal bruge en masse ressourcer på at gå og bekymre sig om, om de nu har husket det hele, har Rita Agerholm lavet et forslag til, hvad de skal overveje under planlægningen, og hvad de skal have med i evalueringen.

Eksempler på spørgsmål, personalet skal overveje i planlægningsfasen:

- Hvad ved du om de børn, der skal være med?
- Hvilke kompetencer, vælger du, skal være i fokus?
- Hvilke læringsmål vil du opstille for børnene?
- Hvilke læringsmål vil du opstille for dig selv?
- Hvordan forestiller du dig at dokumentere forløbet, når perioden er slut?

Kravene til evalueringen følger Dokumentationscenterets anbefalinger – se forrige side.

5.4 Faldgruber og problemer

I dette afsnit kommer en række forskellige nøglepersoner med hver deres bud på, hvad de ser af mulige faldgruber og problemer. De har hver sit udgangspunkt for at udtale sig, men tilsammen skulle deres kommentarer gerne være en nuanceret kilde til inspiration og videre overvejelse.

Formand for Børne- og Kulturchefforeningen, Per B. Christensen:

En faldgrube kan være, at evalueringen bliver foretaget som en ren måling/optælling uden et fremadrettet udviklingsperspektiv. At der kun bliver målt på, hvorvidt institutionerne har udarbejdet læreplanerne, men ikke hvordan forvaltningen har støttet op om dem i processen, og hvordan det videre forløb planlægges.

Herudover:

- At forældrebestyrelsen begynder at evaluere på børnenes formåen.
- At forældrebestyrelsen begynder at evaluere på de enkelte ansattes formåen på baggrund af ovenstående.
- At det fører frem til udefrakommende kontrol på indholdet og effekten på børnene.
- At nogle tror, at man ureflekteret kan overføre metoder til evaluering fra mere hårde områder til daginstitutionsområdet.
- At der er meget lidt forskning og erfaring omkring evaluering, når det gælder pædagogisk arbejde.
- At der opstår en falsk modsætning mellem processer og systematik i forhold til at vurdere og evaluere processer.

En af de store barrierer for evaluering er måske den manglende evalueringskultur i daginstitutioner. Opstilling af mål og efterfølgende evaluering fordrer en systematisk metode at arbejde med det på. Denne systematik vil være fremmed for mange, og dermed vil det være vanskeligt at gribe fat om. Der er mange fordomme og fantasier om, hvad det kan føre til. Først og fremmest er det væsentligt at afklare forholdet mellem kontrol eller udvikling. Kontrol kan være udmærket, så længe den foretages af dem, som skal udføre og skabe udviklingen, med andre ord en selvkontrol. Her er det væsentligt at

lægge fokus på det fremadrettede og dermed have et udviklingsperspektiv i kontrollen og evalueringen. Det er relativt nyt for mange overhovedet at opstille mål for arbejdet og også beskrive, hvilke midler og metoder, der arbejdes med for at nå målene.

En anden barriere kan være, at der er meget der evalueres, og at evalueringen går i selvsving. At der kan være en mistænksomhed i forhold til hvem, der vil bruge evalueringen, og hvad den skal bruges til. Skal den f.eks. bruges til at sammenligne institutionerne med hinanden eller kommunerne med hinanden, hvorved nogle vil komme til at fremstå mindre udviklingsorienterede og „dygtige“ end andre.

Og en tredje barriere er, at det jo netop er meget vanskeligt at evaluere et enkelt område. Lad os tage sproglig udvikling f.eks. Hvis vi forestiller os en dreng på 2^{1/2} år, som ikke har noget særlig godt sprog. Her kan der være grund til bekymring, hvis drengen er i et sprogfattigt miljø, hvis han er sløv eller hvis han er meget omkringfaren. Men hvis han i øvrigt er aktiv og god på andre områder, vil vi oftest se, at lige pludselig har han et fuldstændigt sprog. Kompetencegab bør imellem kan være meget stort og helt uden betydning for en vurdering af barnets formåen. Det vil med andre ord være mere end ulykkeligt, hvis barnet blev genstand for en udefrakommende (læs forældrebestyrelse) evaluering, men fornuftigt nok vil det være, at personalet er observante på det enkelte barns udvikling og hvilke tiltag, der skal til.

Det er et problem, at der er lang vej fra lovgivning til virkelighed på sådan et område. Tingene sker ikke bare, fordi der bliver lovgivet om det. Den enkelte kommune må overveje, hvad der skal til for, at medarbejderne faktisk:

1. Forstår opgaven.
2. Synes, den er vigtig.
3. Føler, at de kan magte den.

Der er med andre ord en lang proces forud for, at vi kan se nogle kvalificerede læreplaner, som kan evalueres. Udvikling og forskning omkring

evalueringsmetoder er noget, det pædagogiske område har talt om i årevis, og jeg mener, det vil være en meget kedelig situation, hvis det fører til udefrakommende kontrol på indhold og resultater.

Institutionsleder Dorthe Filtenborg Sørensen, Børnehaven Engle i Vanløse:

– Et problem er, at man sætter „politiet til at evaluere sig selv“. Det vil i praksis sige, at man som pædagog skal evaluere på egen praksis. Faldgruben er, at man risikerer at blive subjektivt evaluerende og ikke objektivt reflekterende i sin evaluering. Altså, man kan blive mere eller mindre bevidst blind på egne „fejl“ og „mangler“. Faldgruben er ligeledes, at man selv formulerer sine nøglespørgsmål, som man evaluerer ud fra, og i den sammenhæng kan man jo risikere, at man „får det svar, man spørger efter“. Sagt på en anden måde, at man får et unuanceret svar.

– Et problem er ledelsesmæssigt, at man skal evaluere både over for/med sine medarbejdere/kolleger samt over for/med sine forældre/forældrebestyrelsesmedlemmer. Da de nævnte personer er de samme, kan der opstå en faldgrube omkring „interessekonflikter“. Altså, hvem har brug for at evaluere på hvad – og hvilken kasket har de på under evalueringen. Lederen er bindeleddet og den ansvarlige i evalueringsprocessen. I mit tilfælde er jeg både leder/pædagog/medarbejder/sekretær samt ansvarsperson over forvaltningen/lokalcentret). Dette kan skabe en forvirring i evalueringsprocessen. Så det kræver, at man er meget skarp og klar på sin opgave og rolle i evalueringen.

– Et problem er, at man ikke altid er enige om udgangspunktet eller værdigrundlaget for evalueringen. Sagt på en anden måde, man er nødt til i personalegruppen at have en klar fælles definitionsramme at evaluere ud fra. Man skal i princippet kun evaluere ud fra den praksis, der er sket eller sker ud fra institutionens værdigrundlag og pædagogiske målsætning, og har man ikke en klar definition af disse, så er en faldgrube, at man kan sidde og evaluere på et forkert grundlag.

Kirsten Poulsgaard, leder af Udviklings- og Videnscenteret på CVU Jelling

har i artiklen „Pædagogiske læreplaner i dansk design“ sagt følgende om mulige faldgruber:

„Læreplanstænkning er af natur forførende. I relation til tilrettelæggelsen af den pædagogiske praksis gælder det derfor om at undgå en række faldgruber. Det handler bl.a. om:

- At sige nej tak til letkøbte manualer, så metoderne fortsat udvikles og afstemmes i den pædagogiske praksis.
- At undgå skemalagte aktiviteter, for projekter tager den tid, de tager.
- At afvise træning af isolerede funktioner eller temaundervisning, så der holdes fast ved en bred definition på indholdet i de pædagogiske kontekster.
- At glemme alt om overstrukturerede voksenplaner, fordi børnenes interesser, engagementer og erfaringsverden er det vigtigste omdrejningspunkt og derfor skal være tænkt ind i de pædagogiske aktiviteter.“

Kirsten Poulsgaard forklarer sine synspunkter således:

- Det er vigtigt at være opmærksom på, at når man siger „læreplaner“, så kommer man nærmest pr. automatik til at tænke på mål og noget undervisningspræget. Derfor skal man passe på, at den opfattelse ikke får negative konsekvenser for hverdagslivet i dagtilbuddet.
- Man skal sige nej til at sætte de enkelte indholdstemaer ind i fastlagte skemaer. For det giver en illusion om, at hvert tema skal „trænes“ for sig. De skal de ikke – de skal tænkes sammen i en helhed. Jeg har set det ske flere steder, blandt andet i institutioner, hvor man arbejder med Howard Gardners teori om de syv intelligenser.
- Det handler ikke om at indføre tidligere tiders strukturerede pædagogik, hvor man skemalægger hele ugen med træning indenfor forskellige temaer.
- Det handler om at tage udgangspunkt i hverdagen. Og så skal pædagogerne tage læringsbrillerne på og vurdere den læring, der sker, i forhold til de forskellige indholdstemaer.

- Den pædagogiske praksis er kendetegnet af det børnesyn, man har og det samvær, der dagligt foregår mellem børn og voksne. Man kan sige, at der er tre forskellige måder børn og voksne kan være sammen på. Den voksne kan stå bag barnet og kigge på uden at blande sig (store lege, hvor børnene selv udvikler legen over flere dage). Den voksne står ved siden af barnet (deltager aktivt i at være med til at udvikle børnenes leg). Den voksne står foran barnet (den voksne viser, hvilken adfærd man værdsætter, for eksempel ved spisning).
- Den pædagogiske praksis i danske daginstitutioner er kendetegnet ved, at det er børnenes interesser og erfaringer, vi tager udgangspunkt i. Det skal vi værne om.

Niels Erslev, pædagogisk konsulent i Gladsaxe Kommune:

Jeg mener, at politikerne skal have tillid til, at pædagogerne og institutionerne klarer opgaven. Det er urealistisk at forestille sig, at kommunalbestyrelsen skulle sidde og godkende hver enkelt institutions læreplan.

Hos os har politikerne vedtaget en kommunal læreplan, der beskriver mål og rammer for, hvordan institutionerne skal arbejde med læreplaner. Derefter har kommunalbestyrelsen delegeret kompetencen til forvaltningen, og det vil i praksis sige daginstitutionschefen og de pædagogiske konsulenter. Samtidig har kommunalbestyrelsen besluttet, at man vil have bruger- og tilfredshedsundersøgelser hvert andet eller tredje år for at få en pejling af, hvad forældrene mener.

Det kan godt være, at kommunalbestyrelsen på et tidspunkt beder om at få en rapport eller en opsummering af, hvordan det går med særlige indsatsområder. Men det løbende arbejde er delegeret til forvaltningen.

Vi skelner mellem to forskellige former for evaluering. Den ene kan kaldes procesevaluering og den kan sammenlignes med kokken, som smager på suppen, før han serverer den. I dette tilfælde er der tale om, at pædagogerne i det daglige dokumenterer deres pædagogiske praksis i

forhold til det, de har planlagt. Den anden kan kaldes resultatevaluering, og den kan sammenlignes med, at vi andre sidder inde i restauranten og smager på suppen. I forhold til læreplaner handler det om, at forældrebestyrelsen skal vurdere om den pædagogiske praksis lever op til målene i læreplanen. Og forvaltningen skal vurdere, om dagtilbuddet lever op til de mål og rammer, kommunalbestyrelsen har udstukket.

Konsulent cand.phil.pæd. Birgitte Møller, Familie-og arbejdsmarkedsforvaltningen, Københavns Kommune:

I dagplejen kan det være en faldgrube, at man er bange for hinanden og sidder og vogter på hinanden. Jeg har selv oplevet et eksempel på, at en dagplejer stak en lillebitte seddel i hånden på mig og havde skrevet en sætning med bitte små bogstaver. „Er den god nok“, hviskede hun til mig. Jeg kunne kun svare „ja, den er fantastisk“, for det var en rigtig god historie. Men dagplejerne er ikke vant til at få fokus på sig. De er vant til at gå i deres eget hjem og forestiller sig ikke, at de har nogen særlig betydning. Derfor er det vigtigt at få skabt et trygt rum.

En anden faldgrube er, at man ikke klart nok får indkredset, hvad man vil fokusere på. Så bliver det hele for diffust og uoverskueligt.

Daniela Cecchin, cand. psych. Pædagogisk udviklingskonsulent i BUPL:

Jeg hører både pædagoger og pædagogiske konsulenter efterlyse relevante evalueringsredskaber. Vi er i øjeblikket nødt til at importere metoder fra andre fagområder eller fra lande med andre pædagogiske intentioner og traditioner.

Det kan betyde en fare for, at evaluering bliver til et spørgsmål om bevisførelse og kontrol. Og at man dermed glemmer at se på betydningen af evaluering som et internt udviklingsredskab i forhold til at kvalificere den pædagogiske praksis.

Når det drejer sig om at evaluere pædagogiske processer, er opgaven nemlig ikke så enkel. Fordi pædagogisk praksis er en kompleks, flertydig og sammensat størrelse. Når man vil have resultater, der kan evalueres, er der stor risiko for, at

man kommer til at reducere pædagogiske processer og relationer til noget, der kan tælles og vejes. Det vil være forkert. En pædagogisk evaluering skal kunne rumme og afspejle den helhed og kompleksitet, som det pædagogiske hverdagsliv er udtryk for.

Cand.psyk. John Andersen, UdviklingsForum:

Der er ingen tvivl om, at der er en stribe faldgruber i forbindelse med evaluering, som man skal være opmærksom på:

- Man kan komme til at definere indholdet så snævert, at der bliver tale om en form for „træningspædagogik“.
- Man kan komme til at have mere fokus på at træne bestemte færdigheder end på at give børnene udfoldelsesmuligheder.
- Man kan komme til at definere læring som undervisning og glemme at legen er et læringsrum, hvor børnene kan udfolde sig frit.

Børn kan ikke deles som en lagkage. Og derfor skal de enkelte temaer i læreplanen også ses

som et samlet hele. En af grundene til, at man kan ryge ind i faldgruberne, er, at tingene skal være lette at evaluere. For eksempel at nu har børnene lært fire sanglege – hvor målet i sig selv er at lære dem sanglegene. Men på den måde glemmer man nemt at se på, hvad der var særlig energi i. Hvordan var glæden, lysten og motivationen? Noget af fidusen med læring er jo, at børn får lyst til at opleve glæden ved at lære noget.

Det er vigtigt, at man formulerer sig i et sprog, der svarer til det børnesyn, man har. Der er forskel på indsatsen afhængig af, om man vil:

- gøre børnene parate til at sidde stille og lytte, eller
- lære børnene at være motiverede og nysgerrige.

Endelig skal man huske, at det er arbejdet med læreplanen, der skal evalueres – og ikke det enkelte barns kompetencer.

5.5 Gode råd og løsningsforslag

I dette afsnit er en række nøglepersoner blevet bedt om at formulere tre gode råd til arbejdet med evaluering.

Formanden for Børne- og Kulturchefforeringen, Per B. Christiansen:

Jeg synes, at der er mange gode råd at give og vil helst ikke nøjes med tre, for jeg synes, at tingene hænger sammen:

1. Den enkelte kommune må tage ansvar for processen og sikre, at alle faser bliver gennemarbejdet. Det er efter min mening for stor en opgave at lade den enkelte institution stå alene med.
2. At institutionerne giver mulighed for, at der kan arbejdes i netværksgrupper på tværs af institutionerne.
3. At lederne i institutionerne udvikler i fællesskab og lærer af hinandens erfaringer.
4. At der skelnes mellem den årlige evaluering af læreplanen og evaluering af de forskellige detailplaner, som nødvendigvis må udarbejdes, hvis børnenes perspektiv skal fastholdes.
5. At den årlige evaluering af læreplanen i bestyrelsen kommer til at handle om:
 - Har de udmeldte temaer været en del af virkeligheden?
 - Er arbejdet blevet udført, som det var beskrevet i læreplanen?
 - Hvordan har det været at arbejde efter læreplanen?
 - Har den været operationel?
 - Hvad var virkelig godt?
 - Hvad kunne vi gøre bedre?
 - Hvad skal vi tage højde for i næste planlægning?
6. At evalueringen foretages som en proces.
7. At den bruges til at støtte op om den fortsatte udvikling på området.
8. At formålet med den er kendt.

Kirsten Poulsgaard, leder af Udviklings- og Videnscenteret på CVU Jelling:

Evaluering af læreplaner handler om mere end at „synes“. Det handler om at vurdere udviklingsprocesser, om at kende sine mål og vide, hvordan man vil vurdere, og hvornår man vil gøre det.

Derfor vil mine råd til personalet være:

1. Overvej, hvilke tegn, der kan fortælle, at I er på vej mod målet.
2. Overvej, hvordan I vil dokumentere/synliggøre disse tegn.
3. Sæt tid på, hvornår I vil gøre status og vurdere de fundne tegn (midtvejs/slut).

For eksempel var der en institution, der gerne ville forbedre deres samtaler med børnene. De havde en støjmåler, som lyste rødt, hver gang lydniveauet blev for højt. Deres tegn blev, at måleren højst tre gange om dagen måtte lyse rødt.

Et andet eksempel handler om en institution, der arbejdede med børns venskaber. Deres tegn blev, at hvert barn skulle have mindst en lege-kammerat at lege med hver dag.

Niels Erslev, Pædagogisk Konsulent i Gladsaxe Kommune:

1. Personalet skal først og fremmest blive enige om sine værdier med hensyn til syn på børn, og på hvordan børn lærer. For det er disse værdier, der skal afspejles i praksis.
2. Der skal igangsættes kompetenceudvikling, så personalet kan lære forskellige dokumentationsmetoder og samtidig lære at forholde sig kritisk til dem.
3. Det her er en kæmpe udfordring. 140 års daginstitutionsvirke skal brydes op og konstrueres på en ny måde. Det tager tid. Den tid skal bruges til refleksion.

Konsulent cand.phil.pæd. Birgitte Møller, Familie-og arbejdsmarkedsforvaltningen, Københavns Kommune:

Det er vigtigt at tage udgangspunkt i det særlige, som kendetegner dagplejen. Det, der er gode til som for eksempel at fortælle.

Det gode råd er at forenkle i stedet for at komplicere. At man vælger fra i stedet for at vælge til. Det er lidt ligesom sømanden, der sætter kikkerten for det ene øje og zoomer ind. Ved hjælp af sin kikkert og søkortet kan han navigere på havet, og horisonten åbner sig for ham.

Det er angstfremkaldende, at man ikke ved, hvor man skal ende, og hvor man skal begynde. Derfor skal man tage udgangspunkt i det, man plejer. Pointen er også, at man skal øve sig i det her i praksis og få noget erfaring. Man lærer jo heller ikke at køre bil af at læse teoribogen.

Daniela Cecchin, cand. psych. Pædagogisk udviklingskonsulent i BUPL:

1. Erfaringen siger mig, at det er godt at indtænke evaluering fra starten som en løbende proces indbygget i planlægning og handling. Så kan man altid lave passende opsamlinger og sammenfatninger til brug for forældrebestyrelsen eller til kommunen. Altså både en procesevaluering og en afsluttende og perspektiverende evaluering.
2. Hold hovedet koldt i forhold til de mange tilbud, der kommer udefra med „metoden“ og „løsningen“ på evaluering. Overvej lige en ekstra gang, om det er det, der er brug for. Eller om man selv – eventuelt i samarbejdet med den pædagogiske konsulent kan gå i gang med noget.
3. Det er vigtigt, at det „nye“ kobles til det „gamle“. Har man gode erfaringer med noget, kan man med fordel starte der og udvikle videre på det, frem for at kaste sig over noget helt nyt og fremmed.

Cand. psyk. John Andersen, UdviklingForum:

1. Der skal være fokus på det, der er vigtigt og meningsfuldt for de voksne, og som opleves meningsfuldt af børnene. Og ikke på det, der er let at måle.
2. Det skal give bestyrelsen indsigt i dagtilbudets hverdagsliv.
3. Læring skal forstås bredt og foregår hele tiden i dagtilbuddet.

Søren B. Thomsen, formand for FOLA:

De fleste forældre i forældrebestyrelserne ved endnu ikke, hvad alt det her går ud på. Personalet er længere fremme, men de fleste forældre mangler at blive opdateret. Jeg håber, at det bliver sådan, at arbejdet med læreplanen er noget, man klarer i fællesskab. Som jeg ser det, så handler det om at skrive det ned, man har gjort. For når man først ser det på skrift, så er man også i stand til at vurdere det.

Mine råd til forældrene er:

1. Spørg, hvis der er noget, du ikke forstår.
2. Få fat på alt det skriftlige materiale du kan, så du opnår viden.
3. Brug hinanden, der er ingen grund til at alle opfinder den dybe tallerken.

FOLAs forslag er, at der bliver oprettet forældre-nævn, der kan stå for kontakten til kommunerne. Det er aktuelt i forhold til godkendelse af læreplanerne, og det bliver endnu vigtigere, når vi får større kommuner. Der er alt for lang afstand mellem forældrene og kommunalbestyrelsen. Men et fælles forældrenævn kunne formidle kontakten.

5.6 Opsummering

- Evaluering er at kigge tilbage på den pædagogiske proces og systematisk vurdere, om man har nået det, man ville. Både når det gælder mål, organisering, gennemførelse og virkning. Evaluering er samtidig en refleksion over, hvilke erfaringer man skal bringe med videre. På den måde betragter man altså evaluering som både bagudskuen og fremadrettethed.
- Det skal fremgå af læreplanen, hvordan dagtilbuddet dokumenterer og følger op på, om den pædagogiske læringsproces leder frem imod de opstillede mål.
- Den pædagogiske læreplan skal evalueres årligt af forældrebestyrelsen med henblik på eventuel revision.
- Forældrebestyrelsen og kommunalbestyrelsen skal godkende den pædagogiske læreplan.
- Ved evaluering af arbejdet med pædagogiske læreplaner skelnes der mellem personalets løbende evaluering af aktiviteter/projekter og forældrebestyrelsens formelle evaluering af arbejdet med læringsmålene i læreplanen.
- Der er ikke én måde, men mange muligheder for dokumentation og evaluering. Mange påpeger, at det vigtigste er at kunne lade sig inspirere af andre og så tage udgangspunkt i sin egen praksis. Uanset hvilken metode man forsøger sig med, vil den formodentlig skulle videreudvikles og tilpasses ens egen praksis, temperament og muligheder.
- Der kan være en række barrierer, problemer og mulige faldgruber, når arbejdet med læreplanen skal evalueres.
- Nogle har mere erfaring med evaluering end andre. Lyt til andre, inspirer hinanden og del jeres viden.

Skema til fortællinger om børn

Værdier og mål	Observation/ beskrivelse	Analyse/forklaring/ markering af indhold	Praksisfortælling/ lærehistorie
Sproglig kompetence Sproglig forståelse, sproglige udtryk, ordforråd, kunne kommunikere			
Personlig kompetence Selvstændighed selvtillid, selvværd, identitet, indlevelse, kunne vælge, motivation, nysgerrig, tage initiativ, involvare sig, problemløs			
Social kompetence Kunne skabe kontakt, lyst til at indgå i relation, forpligtende fællesskab, samhørighed, tolke andres følelser, løse problemer sammen			
Trivsel Finde sig tilpas mellem mestring og udfordring			
Analyse: Hvad skete der her?			Hvad kan det næste blive?

Institutionerne i Ishøj har haft mange, lange og spændende diskussioner om, hvordan de kunne lave et skema, der både omfattede lov om social service, Ishøj Kommunes værdigrundlag og de to institutioners

mål og værdier. Ovenstående er det foreløbige bud på et skema, som institutionerne Havørnen og Tusseelda vil afprøve i praksis.

Evalueringsplan ud fra børns spor

Børnehaven Engle

Emne/spor: _____

Periode: fra: _____ til: _____

Hvordan blev den praktiske pædagogik ud fra børnenes (oprindelige) spor? Blev sporene ændret undervejs? Hvad kom forløbet til at handle om?	
Hvilke temaer i pædagogiske læreplaner blev der arbejdet med og hvordan? Hvordan blev der arbejdet med idekataloget? Hvordan blev Børnehaven Engles værdigrundlag og pædagogiske målsætning anvendt?	
Hvad har fungeret i forløbet?	
Hvad har ikke fungeret i forløbet (benævn grunden)?	
Hvordan har børnenes engagement og motivation været? Hvordan fungerede kernegruppen af børn i praksis?	
Hvordan har det pædagogiske personales engagement og motivation været? Blev kompetencerne anvendt optimalt?	
Blev rummene (den tredje pædagog) anvendt optimalt?	
Blev midlerne (materialer, redskaber, vikartimer, økonomi) anvendt fornuftigt?	
Hvordan blev der arbejdet med dokumentation (mundtligt, skriftligt, visuelt)? Hvilken respons kom der på dokumentationen fra henholdsvis børn, forældre, kolleger, øvrige? Beskriv selvrefleksion (stikord) omkring dokumentationen	
Ansvarlig pædagogisk medarbejder	

5.7 Læs mere

- Birkeland (1998). *Pedagogiske erobringer*. Oslo: *Pedagogisk Forum*.
- Brostrøm & Frøkjær (2004). *Lærings- og praksisfortællinger. En pædagogisk dokumentations- og evalueringsmetode*. København: *DPU*.
- Carr (2001). *Assessment in early Childhood Settings. Learningstories*, London: *Paul Chapman Publishing*.
- Doverborg & Samuelsson. *At forstå børns tanker. Børneinterview som pædagogisk redskab*. København: *Hans Reitzels forlag*.
- Filtenborg Sørensen. Antologien „Læreplaner i praksis“, *DAFOLO*, januar 2005.
- Filtenborg Sørensen, *DOKUMENTATION – Læreplaner og synliggørelse af det pædagogiske arbejde*, *DAFOLO Forlag*, september 2004.
- Hedegaard, Marianne. *Beskrivelse af småbørn*, *Århus Universitetsforlag*.
- Hilde Hiim og Else Hippe. *Undervisningsplanlægning for faglærere*. Gyldendal 1999.
- Poulsgaard. *Pædagogiske læreplaner i dansk design*. www.minff.dk/ministeriet/familie/laereplaner/paedagogiske-laereplaner-artikelsamling/
- Roug, Pernille. *Marte Meo i praksis. Bedre samspil ved egen kraft*, København: *Gyldendal Uddannelse*, 2002.
- Smidt & Kopart (1998): *Iagttagelse og fortælling*, København: *Pædagogisk Bogklub*.
- Aarts, Maria. *Marte Meo: Grundbog*.

REVISION

AF JESPER OLESEN & BJØRG KJÆR

6.1	<i>Hvilke opgaver er knyttet til denne fase?</i>	102
6.2	<i>Hvilke aktører er knyttet til denne fase?</i>	102
6.3	<i>Hvilke måder kan opgaven forstås og løses på?</i>	103
6.4	<i>Faldgruber og gode råd</i>	105
6.5	<i>Læs mere</i>	105

6.1 Hvilke opgaver er knyttet til denne fase?

Ifølge loven om pædagogiske læreplaner skal forældrebestyrelsen en gang om året evaluere den pædagogiske læreplan med henblik på eventuel revision. Forældrebestyrelsen er altså med til at vurdere, om der er brug for at revidere dagtilbuddets læreplan, ligesom personalet og ledelsen kan tage initiativ til en revision. Denne revision kan eventuelt foregå i løbet af året.

At revidere læreplanen betyder, at man overvejer, hvad erfaringerne fra det forløbne år kan bidrage med i en ny læreplan. Disse overvejelser er tæt knyttet til evalueringen af læreplanen. De kan forme sig som en dialog mellem det pædagogiske personales faglighed på den ene side og på den anden side de forventninger og værdier, som kommer fra dagtilbuddets helt nære samarbejdspartner forældre og børn samt fra forvaltning og politisk niveau.

Revisionen af den pædagogiske læreplan er en konkret udmøntning af denne dialog. Det at ændre og justere i den pædagogiske læreplan skaber mulighed for, at det pædagogiske personale kommer i tæt dialog med forældrebestyrelsen

om læreplanen. I fællesskab kan parterne arbejde med, hvad læreplanen betyder for hverdagen i dagtilbuddet og forholdet mellem forældre og personale.

At revidere den pædagogiske læreplan handler om at tage konsekvensen af erfaringerne med den foregående læreplan.

Nogle grundlæggende spørgsmål kan overvejes:

- Er der brug for at revidere den måde, læring opfattes på i dagtilbuddet?
- Er der brug for at justere dagtilbuddets målsætninger for børnenes læring?
- Er der brug for at dokumentere arbejdet med læring på andre, mere hensigtsmæssige måder?
- Er der brug for at ændre dagtilbuddets pædagogiske linje, metoder eller måder at organisere hverdagen på?
- Er der brug for nye fokuspunkter i arbejdet med læring?
- Er der brug for at justere læreplanen i forhold til loven eller den lokale børnepolitik?

6.2 Hvilke aktører er involveret i at løse denne opgave?

Forældrebestyrelsen kan pege på, at der er behov for en revision af den pædagogiske læreplan. Dagtilbuddets ledelse udfører revisionen i samarbejde med det pædagogiske personale.

Forældrebestyrelsen kan være mere eller mindre involveret i dette revisionsarbejde.

6.3 Hvilke måder kan opgaven forstås og løses på?

Revision med udgangspunkt i pædagogernes faglighed

I Sølvguiden omtaler Peter Mikkelsen et projekt, der gik ud på at undersøge kontakten mellem børn og voksne i en institution. Metoden gik ud på at karakterisere den kontakt, der på et givet tidspunkt fandtes mellem det enkelte barn og institutionens forskellige voksne ved hjælp af tal eller farver. Rød kunne for eksempel betegne en god og varm kontakt, grøn en rimelig kontakt og blå en mere kølig, distanceret eller måske endda en ringe kontakt. De voksne karakteriserer deres kontakt til det enkelte barn, og de tildelte farver skrives ind i et skema. Skemaet er nemt at bruge og giver et hurtigt overblik over, om nogle børn gennemgående har et dårligt forhold til de voksne. Det vil fremgå tydeligt, hvis et barn over en periode slet ikke har nogle røde markeringer i skemaet. Skemaet kan give nogle vigtige informationer, der kan indgå i revisionen af den pædagogiske læreplan. Det kan for eksempel give anledning til at beslutte at yde visse børn særlig opmærksomhed i den kommende periode. Skemaet kan bruges med jævne mellemrum for at tage temperaturen på, hvordan det går med kontakten mellem børn og voksne.

Det vigtigste er naturligvis de diskussioner, brugen af skemaet giver anledning til og de pædagogiske konsekvenser, disse diskussioner afføder:

- Hvad er det, der karakteriserer en god, en mindre god og en dårlig kontakt?
- Hvilke forskellige måder kan man være voksen på i forhold til børnene?
- Hvordan er de voksnes relationer til forskellige grupper af børn?

Disse diskussioner kan indgå som en del af grundlaget for en revision af læreplanen. Kan vi som personale arrangere os anderledes for at alle børn oplever at have en god kontakt til de voksne? En afdækning af børn/voksen-kontakten er central i forhold til såvel børns almene personlige udvikling som udvikling af sociale kompetencer. Man kan samlet set sige, at et skema af denne type bidrager til at styrke personalets faglige dømmekraft og sætte dem i

stand til at foretage kvalitativt forankrede revisioner af en pædagogisk læreplan.

Kilde: Peter Mikkelsen: *Hvad og hvordan lærer børn og voksne i børnehaver?* Sølvguiden 2003.

Revision med udgangspunkt i dialogen mellem forældre og personale

I Informationshåndbogens kapitel om Forankring og organisering omtales et pilotprojekt, der kører i 24 daginstitutioner i Birkerød Kommune samtidig. Projektet fokuserer på den læring, der finder sted i garderoben. Alle medarbejdere er blevet bedt om at beskrive, hvordan de arbejder med læreprocesser i dette særlige rum og bruge læreplanstemaerne som analyseredskab. De skal altså for eksempel spørge, hvilke kulturelle processer, der finder sted, og hvilke sociale kompetencer, der er i spil i forbindelse med ankomsten om morgenen. Garderoben er blevet valgt af to grunde:

1. Det tydeliggør, at arbejdet med læring skal tage udgangspunkt i hverdagslivet i institutionen.
2. Det er et rum, som forældrene kender godt. Det er derfor et godt udgangspunkt for en dialog med forældrebestyrelsen om læreplansarbejdet.

Garderobeprojektet retter sig altså i første omgang mod at udarbejde den allerførste læreplan. Men i anden omgang lægger projektet også op til eventuelt at revidere den pædagogiske anvendelse af dette rum. Det kan være i forbindelse med morgenens og eftermiddagens ankomst- og afgangsrutiner. Eller det kan være i forbindelse med den måde, arealet bruges på i løbet af dagen.

Modellens styrke er, at personalet kan fokusere på en begrænset del af deres praksis ad gangen og over en periode kan arbejde sig igennem hele institutionen og kortlægge læringspotentialerne. Den systematiske undersøgelse af hvert enkelt rum vil givetvis give anledning til diskussioner af den pædagogiske anvendelse af institutionernes forskellige rum og eventuelt føre til ændringer i praksis.

Det er bemærkelsesværdigt, at det er tænkt ind fra starten, at dialogen med forældrebestyrelsen vil have de bedste betingelser ved at starte med garderoben, fordi netop dette rum udgør det fysiske mødested mellem forældre og institution.

Se mere om dette projekt i 7.3.2: Garderoben forankrer læreplaner.

Forvaltningsstøttet revision af den pædagogiske læreplan

I Københavns Kommune har man fra centralt hold udgivet nogle vejledende retningslinjer for

udarbejdelse af årsplaner til at støtte de enkelte institutioners opgave med at udarbejde pædagogiske læreplaner. Vejledningen lægger op til, at hver institution beskriver nogle principper og værdier for arbejdet med læring og vælger et fokuspunkt for årets læreplansarbejde. Arbejdet dokumenteres, analyseres og evalueres med henblik på en revision af den pædagogiske læreplan. Som en hjælp til at evaluere og revidere rummer vejledningen et skema med nogle støttespørgsmål. De forsøger at indfange både de voksnes og børnenes perspektiver i evalueringen.

	Personalet	Børnene
1	Hvad ville vi?	Børneperspektivet?
2	Hvad gjorde vi?	Hvad gjorde børnene?
3	Hvad lærte vi af børnene?	Hvad lærte børnene?
4	Hvordan kunne vi se det?	
5	Hvor er vi nu?	Hvad optager børnene nu?

Evalueringen af fokuspunktet sættes herefter i relation til de fastsatte mål med fokuspunktet. Det vil sige, at man holder det gennemførte arbejde med fokuspunktet op mod principdelens værdier og overordnede mål, og man spørger om arbejdet med fokuspunktet kom omkring alle læreplanens temaer. Det hele foregår lokalt på den enkelte institution. Det er kun processen, der er understøttet af den kommunale forvaltning. Personalets evaluering fremlægges herefter for forældrebestyrelsen og indeholder blandt andet overvejelser om læreplanen skal ændres, justeres eller fortsætte uforandret.

Vejledningen peger på følgende punkter i relation til revisionsprocessen:

- Blev institutionens mål for fokuspunktet indfriet?
- Hvilke erfaringer fik personalet?

- Er der overensstemmelse mellem evaluering af fokuspunktet og årsplanens principdel/værdier?
- Hvad vil personalet gøre anderledes næste gang?
- Er der nye fokuspunkter for næste år?
- Skal der ændres ved de anvendte dokumentations- og evalueringsmetoder?

På baggrund af ledelsens evaluering og fremstilling tager forældrebestyrelsen stilling til:

- Godkendelse af årsplanen.
- En eventuel revision eller justering af dele eller ændring af hele årsplanen.
- Forslag til et eller flere fokuspunkter, plan for arbejdet og for dokumentations- og evalueringsmetoder til det næste års arbejde.

Kilde: *Vejledende retningslinier for udarbejdelse af årsplaner, Københavns Kommune 2004.*

6.4 *Faldgruber og gode råd*

Den pædagogiske læreplan skal være med til at udvikle det pædagogiske arbejde i dagtilbuddet og give forældre, personale og politikere dybere indsigt i og forståelse for børns liv og læring i dagtilbud. Den er ikke kun et redskab til at indkredse problemer og mangler – den er også en mulighed for at pejle sig tættere ind på det, som er godt og trænge dybere ind i, hvorfor det er godt, og hvordan det kan blive bedre.

At revidere en pædagogisk læreplan er ikke udtryk for, at den var dårlig, måske tværtimod. Husk at den pædagogiske læreplan er et arbejdsredskab, som godt må ændre sig – ligesom livet i dagtilbuddet.

6.5 *Læs mere*

- Københavns Kommunes vejledende retningslinjer for udarbejdelse af årsplaner, herunder pædagogiske læreplaner, i kommunens dagtilbud kan downloades fra:

www.kbhbase.kk.dk

FORANKRING OG ORGANISERING

AF DORTHE OLANDER PEDERSEN

7.1	Opgaverne	108
7.2	Aktører – læreplaner ændrer roller og ansvar	109
7.2.1	Pædagogiske konsulenter kan bistå med læreplaner.....	110
7.3	Læreplan trin for trin. Sådan gjorde tre kommuner	112
7.3.1	Særlig Kolding-udgave af læreplaner	113
7.3.2	Garderoben forankrer læreplaner.....	115
7.3.3	Én ramme, 100 måder at udfylde den på	117
7.3.4	Solidt samarbejde er et godt fundament for læreplaner	118
7.4	Faldgruber og problemstillinger	120
7.4.1	Tid, organisering og ejerskab	120
7.4.2	Forvaltningen skal undgå for snæver fortolkning af læringsbegrebet	121
7.4.3	Om organisering af læreplaner kommunalt	123
7.5	Redskaber og metoder	125
7.5.1	SMTTE modellen	125
7.5.2	Matrixmetoden – et godt redskab også til dagplejen	126
7.5.3	Pædagogiske læreplaner – et værktøj til forandring	126
7.6	Læs mere	129

7.1 Indledning

Med kravet om læreplaner i dagtilbud ændrer en række roller og ansvarsområder sig på dagtilbudsområdet. Aktørerne i arbejdet med læreplaner og deres nye roller bliver gennemgået i afsnit 7.2, hvor der også gives et bud på, hvad de pædagogiske konsulenter kan bruges til i processen.

Allerede i dag er arbejdet med læreplaner i fuld gang flere steder i landet. De konkrete erfaringer er mange og kan være nyttige for dem, der skal i gang og andre, der har brug for inspiration til at komme videre. I afsnit 7.3 er samlet en række konkrete sådan gjorde vi-historier. I Kolding Kommune arbejder man på en særlig Kolding-udgave af læreplanerne, som bygger bro til politikernes ønske om mangfoldighed. I Birkerød Kommune forankrer man læreplanerne ved et pilotprojekt, der giver viden om læring i garderoben. Endelig videregiver Næstved Kommune sin erfaring med projektarbejdsformen. En af de kommuner, der i mere end 10 år har arbejdet med læring, Hirtshals Kommune, fortæller om gode erfaringer og resultater og giver gode råd til læreplansprocessen.

Selv om de positive erfaringer er mange, så er der også problemstillinger og faldgruber. De vigtigste erfaringer videregives i afsnit 7.4. Kort fortalt kan læreplansarbejdet snuble, hvis ikke institutionerne føler et ejerskab til projekter og målsætninger. En snubletråd er også knaphed på tid og ressourcer, ligesom det kræver en ny måde at organisere arbejdet på, hvis chancen for succes skal være til stede. Organisering af læreplaner kommunalt, giver Susan Klausen fra Næstved Kommune et bud på.

En af de konsulenter, der hjælper flere kommuner med læreplansarbejdet, forsker og cand.psych. Søren Smidt, advarer også mod, at kommunerne opfatter de seks centrale temaer i loven om læreplaner for snævert.

Både til at styre projekter og til dokumentation og evaluering eksisterer en række metoder, der kan være velegnede til læreplansarbejdet. SMTTE-modellen og matrixmetoden beskrives og Gladsaxe Kommunes erfaringer med at se læreplaner som et værktøj til forandringsprocesser gennemgås kort i afsnit 7.5.

Endelig er der tip og ideer til videre læsning i afsnit 7.6.

7.2 Aktører – læreplaner ændrer roller og ansvar

Læring og læreplaner vil kræve et skift i den måde arbejdet er organiseret på både i daginstitutionerne og i forvaltningen. Den erkendelse og erfaring er høstet i kommuner, der har arbejdet med læring i en række år, f.eks. Hirtshals, Næstved og Gladsaxe Kommuner. Erfaringer derfra og andre steder, hvor man har arbejdet med læring og/eller kvalitet i daginstitutionsinstitutionerne (KiD-projekter) danner baggrund for de bud, der er samlet på denne side.

„Læreplaner vil gøre dagpasningsområdet til en mere integreret del af den kommunale forvaltning. Det kan være nyttigt, at det pædagogiske personale skal forklare sig over for nogen udenforstående, og forvaltningen kan være en fremmed læser, som stiller spørgsmål og er med til at holde institutionerne fast på den pædagogiske diskussion“.

Søren Smidt, institutionsforsker og videncenterkonsulent, Center for Institutionsforskning under CVU Storkøbenhavn.

Forvaltningens ansvar er overordnet at sikre, at der bliver sat en proces i gang, der kan sikre at læreplanerne bliver indført. Det er også et kommunalt ansvar at sikre, at personalet både i forvaltningen og i institutioner/dagpleje bliver klædt på til at kunne indgå i de nye roller, de får, og klæde dem på til at kunne håndtere læringsbegrebet.

Ansvarer indebærer også at holde processen i gang, dvs. forny og inspirere. Erfaringen fra flere fagfolk og kommuner er at lade arbejdet med læreplaner blive en naturlig del af de projekter og den viden, der allerede er i kommunen. Også det er forvaltningens ansvar.

Pædagogiske konsulenter er meget værdsat af personalet i institutionerne. Konsulenter kan kaste lys på processer og detaljer, som ellers

ikke ville være kommet frem. I flere KiD-projekter nævnes konsulenternes rolle som en stor styrke, fordi de både kan observere og efterfølgende sætte en refleksion i gang hos personalet (se f.eks. *Herlev Kommunes rapport om KiD-projektet* s. 39-42). De pædagogiske konsulenter kan også hjælpe med at sikre, at aktuelle behov for efter- og videreuddannelse bliver fulgt op med særlige kurser, netværk eller andet.

Lederen skal fremover være den, der underviser, vejleder, coacher og tænker nyt (innovativt). Lederen skal skabe tid og plads, så personalet får mulighed for at arbejde med lærling. En måde at sikre det er ved at overlade administrativt arbejde til f.eks. HK-ansatte. En anden måde er, at forvaltningen hele tiden tilbyder efteruddannelse, netværkssamarbejde m.m., som kan hjælpe lederen med at udfylde denne nye rolle. Bistand fra pædagogiske konsulenter er også en mulighed.

Pædagogen får en ny rolle som faglig leder, der skal give sig selv, kollegaer og børn udfordringer. Det kræver blandt andet en vilje og evne til at holde egen pædagogiske praksis ud i strakt arm og se på den med nye øjne. For den enkelte pædagog er der en vedvarende læreproces i at se sin rolle og funktion som pædagog i lyset af den kontinuerlige dialog med børn, kollegaer, ledelse og forældre om implementering af læreplans-tænkningen. Et vigtigt element i den forbindelse er at identificere børnenes ønsker og interesser og sikre dem deltagelse og indflydelse på deres eget institutionsliv. I dialog med børn er man som pædagog og personalegruppe tvunget til at holde diskussionen levende gennem en kontinuerlig drøftelse af opgaven og hvad man kan gøre for at løse den. (*Herlev-rapporten*, side 23-25).

Dagplejen er omfattet af loven om læreplaner, og dagplejere skal derfor også arbejde med læring og metodik. Det er vigtigt for dagplejen at have en tovholder i forvaltningen og personale, der kan møde dagplejen der, hvor den er i processen og sikre en udvikling mod læreplaner.

Eksempler på initiativer, der fokuserer på ændrede roller:

- **Uddannelsesforløb** over to år inden for f.eks. musik, kunst, natur og tosprogede børn skal være med til at udvikle det anerkendende børnesyn hos pædagoger og medhjælpere i Køge Kommune. Uddannelserne er frivillige, men lederne opfordres af forvaltningen til at sende ansatte af sted.
- **Netværksgrupper** også i Køge Kommune med „forskningsassistenter“, som arbejder med at samle eksempler på læring fra børnenes hverdag, dokumentere dem, diskutere refleksion, evaluering af læringsplaner m.m. Forskningsassistenter er 1-2 ansatte fra hver institution, som skal forske i den konkrete dagligdag og omsætte det til viden for en større gruppe. Netværksgrupperne får hjælp fra en ekstern konsulent.
- **Netværksledelse** i Søllerød Kommune, hvor alle institutionsledere skal deltage i netværksledelse og bliver organiseret i grupper a 5-8 institutionsledere. De mødes til månedlige møder, og der er mødepligt. Lederen af netværket skal desuden mødes med forvaltningschefen 10 gange om året. Netværksgrupperne skal blandt andet bruges til at drøfte læreplaner og give hinanden gode ideer og råd.
- **Lederuddannelse** om læring for ledere og medarbejdere i Hirtshals Kommune med fokus på læring.
- Et team af **pædagogiske konsulenter** i Gladsaxe Kommune arbejder tæt sammen med de enkelte daginstitutioner for at møde dem der, hvor de er og dermed give plads til forskelligt tempo.

7.2.1 Pædagogiske konsulenter kan bistå med læreplaner

For de pædagogiske konsulenter i Søllerød Kommune handler arbejdet med læreplaner om at drøfte dem med institutionerne og inspirere til, hvordan nogle planer kan udbygges og forbedres, så de bliver mere fyldestgørende og et brugbart værktøj i det daglige arbejde.

Af Anne Mette Ahlgreen

Da Søllerød Kommune i sin tid skrev kommunens indholdsplan gik der mange dage, hvor den amerikanske psykolog Howard Gardners intelligensbegreber blev diskuteret, og hvor der blev talt meget om, hvordan teorien kunne bruges i dagligdagen.

Med indholdsplanen i hånden var personalet i institutionerne derfor godt klædt på til at arbejde med de pædagogiske læreplaner, og kommunen har indtil videre begrænset sin rolle til et inspirationsmøde i august 2004 med foredrag om dokumentation, børn og læring.

„Vores indholdsplan er en slags læreplan, som mange af vores daginstitutioner tager udgangspunkt i,“ siger pædagogisk konsulent i Søllerød Kommune, Hanne Leergaard Pedersen, der indtil for nylig var leder i en af kommunens daginstitutioner. De første læreplaner fra kommunens 39 institutioner er derfor ikke lavet over en fast skabelon, for kommunen har overladt til institutionerne selv at finde ud af, hvordan de vil opbygge deres læreplaner.

Den 1. januar 2005 blev de første læreplaner efter den nye lov afleveret, og de er blevet læst af de pædagogiske konsulenter. Næste trin er at besøge de 39 institutioner og drøfte med dem, hvordan de vil bruge læreplanerne i dagligdagen. „Nogle af læreplanerne er store og fyldige, og andre kun på tre sider. Men hvis vi synes, der mangler noget, kan vi som pædagogiske konsulenter gå ind og tage en dialog om, hvorvidt der er noget, der kan forandres. Vi kan give eksempler på, hvad den gode læreplan kan indeholde.

Vi kan coache institutionerne og inspirere til, hvordan den også kan laves," forklarer Hanne Leergaard Pedersen.

Søllerød Kommune har institutioner af meget varierende størrelse med mellem 20 og 100 børn. Derfor vil læreplanerne naturligt nok også se forskellige ud i indhold og omfang.

Skriftlig dokumentation vil få mere plads

Det nye, efter loven er vedtaget, er, at de pædagogiske læreplaner skal evalueres i institutionen og af forældrebestyrelsen, og at de skal dokumenteres. At dokumentere det pædagogiske arbejde vil sige, at man med historier, billeder og konkrete ting viser, hvad børnene har foretaget sig.

En del af ledelsen i Søllerød Kommune har været på ekskursion til Norditalien, hvor man arbejder meget med dokumentation. „Hvis man for eksempel har været på tur i skoven, kan man snakke om, hvad det er man ser, samle blade og andre ting fra skoven og tage dem med hjem og skrive små historier om børnenes oplevelser og historier, som børnene har fortalt hinanden undervejs," siger Hanne Leergaard Pedersen.

Dokumentationen kan dels bruges i forhold til de andre pædagoger i huset, som kan blive inspireret af kollegernes oplevelser, og dels i forhold til forældrene, så de kan tage del i barnets dagligdag og snakke med barnet om, hvad det har oplevet. For eksempel: „Har du set et egeblad i dag? Nej, hvor spændende. Hvordan kan man vide, at det er et egeblad?" På den måde lærer børn mere, end hvis man „bare" går en tur, forklarer Hanne Leergaard Pedersen. Hun peger på, at der bliver meget mere skriftlighed over dokumentationen, end nogle af pædagogerne har været vant til før.

Ledere mødes i netværk

Søllerød Kommune har i flere år haft ledernetværk, hvor lederne kunne mødes og drøfte deres hverdag. Der har ikke hidtil været mødepligt til disse møder. Men fra i år indføres netværksledelse, hvor fem til otte institutionsledere mødes til månedlige møder, og der er mødepligt. Lederen af netværket mødes desuden med forvaltningschefen 10 gange om året. Kommunen har netop vedtaget, at alle institutionsledere i Søllerød Kommune skal deltage i netværksledelse. „Man kan føle tryghed og kollegialt fællesskab i de grupper. Man kan få lov at lufte svære personale- eller børnesager, og man kan blive inspireret til løsninger af kollegerne. Netværkene vil også kunne bruges til at drøfte læreplaner og give hinanden gode ideer og råd," siger Hanne Leergaard Pedersen. Hun mener, det er en fordel, at den kommunale forvaltning og institutionerne rykker tættere sammen omkring arbejdet med de pædagogiske læreplaner.

„Det er dejligt at få mulighed for at få indsigt i daginstitutionernes dagligdag og se institutionernes dokumentation. Jeg tror, at beskrivelserne i læreplanerne vil afspejle sig i institutionen i form af billeder på væggene, små opstillinger fra ture i skoven, collager og historier, siger hun og tilføjer, at det også er en fordel for alle, at institutionerne skal dokumentere deres hverdag." På den måde kan man som kommune sikre, at der udføres et fornuftigt stykke pædagogisk arbejde.

Tiden til det er måske det største problem, for der følger ikke timer med ud i den enkelte institution. Men generelt er pædagoger glade for de pædagogiske læreplaner, for de elsker at beskrive deres arbejde og vil gerne diskutere pædagogik, fortæller Hanne Leergaard Pedersen.

Indholdsplan for vuggestuer, dagpleje og børnehaver i Søllerød Kommune

I september 1998 nedsatte Børne- og Kulturforvaltningen i Søllerød Kommune en arbejdsgruppe af pædagoger fra vuggestue, dagpleje, børnehaver og pædagogiske konsulenter, som fik til opgave at udarbejde indholdsplaner for dagpasningsområdet i kommunen. Gruppen tog i arbejdet udgangspunkt i den i forvejen vedtagne „Målsætning for daginstitutioner i Søllerød Kommune“ fra 1998. Den tog også udgangspunkt i psyko-

logen Howard Gardners intelligensbegreb, da det rummer menneskets mange forskellige virkemåder, udtryksformer, færdigheder og kompetencer og bidrager til en helhedsforståelse af barnet.

Søllerød Kommunes indholdsplaner for vuggestuer, dagpleje og børnehaver – og institutionernes pædagogiske læreplaner kan findes på kommunens hjemmeside www.sollerod.dk

7.3 Læreplan trin for trin. Sådan gjorde tre kommuner

Mange kommuner er i færd med strukturændringer og kvalitetsprojekter. Nedenstående er tre typiske eksempler på, hvor kommunerne befinder sig i deres udvikling. I forbindelse med indførelse af læreplaner gælder det i alle tilfælde for kommunen om at få overvejet grundigt, hvordan læreplanerne skal hænge sammen med de øvrige elementer.

1. En kommune har kvalitetsudviklingsprojekter på samtlige områder; skoleområdet, teknisk forvaltning, skatteforvaltningen, daginstitutionsområdet m.v. Alle skal foretage en kvalitetsvurdering af deres område. På daginstitutionsområdet betyder det, at medarbejdere og forvaltning skal overveje, hvordan kvalitetsvurderingen hænger sammen med kravet om læreplaner.
2. En kommune er i færd med at indføre kontraktstyring. Det vil sige, at alle de kommunale områder inklusive daginstitutionsområdet skal aftale med forvaltningen, hvad de har planer om at gøre i en given periode. Læreplanerne er et nyt element, som det drejer sig om at få arbejdet med ind i afrapporteringen.
3. En kommune er i gang med at indføre områdedeledelse, hvilket er en generel tendens i øjeblikket. Det går ud på, at ledelsen fra fem-seks institutioner bliver lagt sammen under en fælles ledelse, så institutionen bliver meget større. I dette tilfælde skal kommunen have den nye struktur arbejdet sammen med læreplanerne.

7.3.1 Særlig Kolding-udgave af læreplaner

Bevar mangfoldigheden, lød det fra politikerne. Giv os et år til forberedelse, lød det fra forvaltningen. Begge dele blev accepteret, og Kolding Kommune er nu i gang med at sikre, at de pædagogiske læreplaner får en solid lokal forankring uden at stresse lederne og uden at ødelægge den brede vifte af forskellige tilbud og mangeartede pædagogik der findes på daginstitutionsområdet.

I Kolding Kommune var pædagogisk udviklingschef Suzan Werther Andersen sikker på, at det var vigtigt at få personalet i institutionerne med fra start, hvis processen mod læreplaner skulle blive en succes. Ud over en fælles tur til Sverige, så ledte Suzan Werther Andersen også efter en ekstern konsulent, der havde en solid viden om forskellige lærings syn og evalueringsmetoder – elementer, som ikke hidtil er blevet brugt systematisk på daginstitutionsområdet. Den eksterne konsulent skulle også hjælpe med at finde en proces, der kunne forankre læreplanerne lokalt ude i daginstitutionerne.

Valget faldt på Institut for Serviceudvikling A/S. „Vi prioriterede højt at få personalet ude i institutionerne med i processen fra start. Hvis ikke de forstod og var med til at udvikle grundlaget for den nye tankegang, der ligger i læringsplanerne, så risikerede vi, at processen mandede ud i et papir, der blot røg i skrivebordsskuffen,“ siger Suzan Werther Andersen, pædagogisk udviklingschef, Kolding Kommune.

Ud over at sikre lokal forankring blev et andet hovedmål i processen at bevare mangfoldigheden i de tilbud, forældre har, når de skal vælge dagtilbud i Kolding. Kommunen har efter politikernes ønske et stort udvalg af små og store institutioner og med forskellig fokus. F.eks. idrætsbørnehave og økologisk børnehave. „Vi skulle altså ikke vælge en bestemt retning eller teori for vores pædagogik, men i stedet finde en fælles vision og et fælles værdigrundlag for læring i dagtilbud i kommunen. En særlig Kolding-udgave af læreplanerne, om du vil,“ siger Suzan Werther Andersen.

Den gode start

Alle ledere i dagtilbud blev i sommeren 2004 inviteret på en fælles tur til Landskrona i Sverige. Turen var starten på „projekt læreplaner i dagtilbud“ i Kolding Kommune, og i løbet af to dage besøgte de 36 institutionsledere sammen med folk fra forvaltningen en række svenske daginstitutioner og seminarier for at høre om gode erfaringer og faldgruber i deres arbejde med læreplaner for børn.

Landskronaturen var en succes. De svenske kolleger fortalte blandt andet, at det faglige niveau var blevet løftet, og at der var kommet mere prestige i at arbejde som pædagog. „Det gav en utrolig positiv start både at være sammen og at høre om gode erfaringer“, siger pædagogisk udviklingschef Suzan Werther Andersen, Kolding Kommune.

Filosofien om at forankre lokalt krævede tid og politikerne sagde ja til Suzan Werther Andersens ønske om at få et år, der kunne bruges til forberedelse og ikke på at skrive konkrete læreplaner. Siden sommeren 2004 har forvaltning og ansatte derfor arbejdet sammen på at udvikle en ramme for læreplanerne.

Begyndelsen blev fire temadage i løbet af efteråret 2004, hvor ledere og personale fik oplæg om læring og diskuterede indhold og erfaringer. I december mandede det ud i et papir, der beskriver rammerne for pædagogiske læreplaner i dagtilbud i Kolding Kommune.

„Lederne er ret stolte af det værdigrundlag. Samtidig er de også meget glade for, at de ikke har skullet sidde og knokle med det selv ude i institutionerne,“ siger Suzan Werther Andersen. Hun tror, at den første del af processen, hvor ingen blev ladet alene med den nye tankegang, har været med til at give en rigtig god start på forløbet.

I papiret om „ramme for pædagogiske læreplaner i dagtilbud i Kolding Kommune“ kan personalet finde:

- Kommunens fælles vision og værdigrundlag.
- Et eksempel på en konkret handleplan.
- To konkrete modeller til at opstille og måle læringsmål (matrixmodellen og SMTTE-modellen).
- Eksempler på praksis i dagligdagen .
- Eksempler på hvordan et konkret tema i læreplanen kan tilrettelægges efter SMTTE-modellen.

I Kolding er der 44 institutioner og 350 dagplejere. Matrix-modellen er blandt andet valgt, fordi

den er kendt i en del daginstitutioner og vurderes at være velegnet til dagplejeområdet, fordi den giver mulighed for at tage udgangspunkt i praksis.

Efter den fælles undervisning og det fælles værdigrundlag går de enkelte institutioner nu i 2005 i gang med at arbejde med at udvikle de konkrete læreplaner. Samtidig skal personalet på de tredages kurser, som Ministeriet for familie- og forbrugeranliggender via de lokale CVU-afdelinger tilbyder.

Koldings læreplaner i hovedtræk:

- Ekstern konsulent hjælper med at definere mål og procesforløb.
- Efteråret 2004 bød på fire temadage med oplæg og diskussioner for institutionsledere og repræsentanter for dagplejen. Undervisningen blev tilrettelagt af den eksterne konsulent.
- Temadagene mundede i december 2004 ud i et papir, der beskriver rammen for de pædagogiske læreplaner i dagtilbud i Kolding Kommune.
- Sideløbende er den eksisterende skabelon for handleplaner blevet revideret, og der er lavet en ny vejledning.

- Vejledning og den nye skabelon har været diskuteret i det politiske udvalg.
- Efteruddannelse af ledere og pædagogisk personale sker i løbet af foråret 2005.
- Første årsplaner afleveres 1. december 2005.

Personalet skal begynde at koble teori og praksis sammen i det daglige arbejde f.eks. ved at bruge **SMTTE-modellen** eller **matrix-modellen** (se under 7.5).

Kilde: Suzan Werther Andersen og „Ramme for pædagogiske læreplaner i dagtilbud i Kolding Kommune“, december 2004.

7.3.2 Garderoben forankrer læreplaner

Et pilotprojekt i Birkerød Kommune skal sikre en konkret kobling mellem den eksisterende pædagogik i daginstitutionerne og de nye pædagogiske læreplaner.

Hvad kan vi lære om læring ved at kigge på, hvad børn og voksne gør i garderoben?

Det forholdsvis simple spørgsmål er grundstenen i et pilotprojekt, som Birkerød Kommune har valgt som sin måde at få sat gang i tankerne om læring og læreplaner i daginstitutionerne.

Processen begyndte med, at forvaltningen hyrede en ekstern konsulent, der hjalp med at lave et overskueligt projekt om læreplaner. Et projekt, der samtidig skulle sætte gang i en proces, der satte fokus på pædagogiske læreplaner. Konsulenten følger projektet hele vejen igennem og skal blandt andet hjælpe med at holde processen i gang og sikre, at fokus ikke glider, når arbejdet går i gang.

Det udadvendte arbejde med læreplaner begyndte med to fyraftensmøder i efteråret 2004, hvor alle medarbejdere også i dagplejen blev introduceret til de seks temaer i læreplanerne.

Næste skridt i processen var et konkret pilotprojekt, der blev introduceret i begyndelsen af december 2004. Her blev alle pædagoger i kommunen sat grundigt ind i projektet, og alle fik en manual, hvor der konkret stod, hvad hver institution skulle gøre i løbet af den næste måneds tid. Med sig fik pædagogerne også råd og vejledning om, hvordan de kunne begynde projektet ude i de enkelte institutioner.

Pilotprojektet hedder læring i **garderoben** og kører samtidig i Birkerød Kommunes 24 daginstitutioner .

Garderoben er valgt af især to grunde:

- Det understreger, at læreprocesser er tæt knyttet til hverdagslivet i institutionerne og at læring skal forstås i bred forstand.

Læring i garderoben

Det betyder meget, hvordan du organiserer situationen med at tage tøj på. Skal de store børn hjælpe de små? Skal børnene selv tage tøj på? Og hvad skal de voksne gøre? Garderoben er også et godt lege-rum, og der foregår væsentlige læreprocesser i samspillet mellem børnene. Alle medarbejdere skal beskrive, hvordan de arbejder med læreprocesser og de skal bruge de seks temaer som analyse-redskabet i læreplanen.

Søren Smidt, cand. psych og forsker. Center for Institutionsforskning, CVU Storkøbenhavn. Ekstern konsulent på Birkerød Kommunes projekt om læreplaner.

- Det er nemmere at inddrage forældre og forældrebestyrelse, fordi det er det rum, de kender bedst og derfor nemmere kan følge de grundlæggende tanker om læring og dokumentation.

Pilotprojektet sætter fokus på to ting:

1. Børnenes læreprocesser.
2. De ansattes/voksnes dokumentation af læreprocesserne.

Ideen med pilotprojektet er at indsamle foto og/eller fortællinger (dvs. data) om børnenes læreprocesser. Data skal fortolkes og samles i en kort rapport fra hver institution. Rapporten skal dokumentere både børnenes læreprocesser og den måde, det pædagogiske personale arbejder med at dokumentere læreprocesserne. (For detaljer om og forslag til metode/modeller, se *Birkerød Kommunes pilotprojektmanual*).

Analysen af læreprocesserne sker i første omgang på personalemøder i institutionen. Hver enkelt medarbejder læser sin fortælling op eller præsenterer sit foto. Hun/han begrundet sit valg og redegør for de tanker, der har ligget bag valget af fortællingen/fotoet. Datamaterialet analyseres i fællesskab ud fra en analysemodel, så det kan gøre rede for nogle almene træk ved institutionens læringsforståelse. Analysemodellen har blandt andet emner som voksenperspektivet, børneperspektivet, medlæring og selvrefleksion.

Institutionerne vælger 6-8 fortællinger eller fotos som samles i en pilotprojektrapport. Formålet med eksemplerne er at vise, hvordan børnene lærer/hvilke læreprocesser, der er i garderoben og hvordan de hænger sammen med institutionens målsætning. Pilotprojektrapporten fylder 5-10 sider og følger en skitseret disposition.

Forvaltningen samler rapporterne sammen, og resultatet af pilotprojektet om børns læring i garderoben vises på et forårsmøde i 2005 for politikere og forældrebestyrelser.

Fra april 2005 – november 2005 samles erfaringerne op og der udarbejdes i samarbejde med den eksterne konsulent en vejledning for institutionernes arbejde med læreplaner. Vejledningen skal sikre, at arbejdet med læreplanerne kobles sammen med andre initiativer og beslutninger på børneområdet. Samtidig skal vejledningen sikre, at arbejdet med læreplaner bliver ved med at være et pædagogisk udviklingsprojekt, som skal være med til at udvikle kvaliteten af det pædagogiske arbejde i Birkerød Kommune.

Pilotprojektet og de mange erfaringer derfra vil være bestemmende for, hvordan det konkrete efteruddannelsesforløb kommer til at se ud. Kommunen har ønsket, at de tredages standardkurser Socialministeriet har bevilliget skal omformes til målrettet undervisning i netop de behov, der udspringer af pilotprojektet.

To hovedkræfter i projektet er Hanne Larsen, pædagogisk udviklingskonsulent, Birkerød Kommune og ekstern konsulent forsker Søren Smidt, Center for Institutionsforskning, CVU Storkøbenhavn.

Proces i tre faser giver læreplaner i Birkerød Kommune

- Læreplaner bliver indført i en proces med tre faser.
- Første fase er pilotprojektet beskrevet ovenfor.
- Anden del er at tilrettelægge og efteruddanne personalet.
- Tredje fase er at skrive de konkrete læreplaner, så de er klar 1. marts 2006.

Sigtet med processen er, at „der efterhånden skabes et fælles grundlag om læring, læreprocesser og læreplaner for børn i dagtilbud i Birkerød Kommune“.

Kilde: „Implementering af pædagogiske læreplaner“, Birkerød Kommune.

7.3.3 Én ramme, 100 måder at udfylde den på

Pædagogiske læreplaner bliver i Næstved Kommune en naturlig forlængelse af en proces, der allerede er i gang. Forvaltningen har fået en central rolle som bindeled mellem det politiske niveau og institutionerne. Det betyder blandt andet, at politikerne er klar over, at de pædagogiske læreplaner kræver tid og penge.

Næstved Kommune har i 6-7 år arbejdet med at sætte mål, evaluere og finde fælles værdier for arbejdet med kommunens børn. I dag har kommunen én fælles ramme og ét fælles koncept for virksomhedsplaner. Der vil derfor ikke være den store forskel på, hvordan arbejdet bliver tilrettelagt nu, og hvordan det fremover skal foregå med de pædagogiske læreplaner.

Den fælles ramme – det fælles læringssyn – for det pædagogiske arbejde er **anerkendende kommunikation**. Det vil sige at møde det enkelte barn dér, hvor det er. Samtidig er det vigtigt, at alle véd, at børn lærer på forskellige måder. Rammen er blevet til i et tæt samarbejde mellem forvaltningen og personalet i institutionerne.

Kommunen forventer derfor, at det pædagogiske personale har den viden, der skal til for at kunne arbejde inden for den ramme. Det vil sige, at de følger med i faglig litteratur om pædagogik og f.eks. har læst eller på anden måde kender teorierne om hjerneforskning, forskelle på drenge og pigers måde at lære på osv.

Eksempel på anerkendende kommunikation:

Hvis et barn suser frem og tilbage på gangen, så skal det ikke mødes med bemærkningen:

„Har jeg ikke sagt 20 gange, at du ikke må løbe på denne her gang!“

I stedet sætter den voksne sig på knæ, giver barnet et knus og siger:

„Du har en masse energi, kan jeg se.

Kom nu finder vi dit overtøj, så du kan komme udenfor og løbe.“

Rammen er ikke udtryk for ensretning

„Meningen er ikke at gøre institutionerne ens, men at sikre, at alle børn får mulighed for at lære det samme – og det kan gøres på 100 forskellige måder,“ siger Susan Klausen, der er kvalitetskonsulent i Næstved Kommune. Hun mener, det er vigtigt, at den fælles ramme er udarbejdet i samarbejde med de faggrupper, der bliver berørt af arbejdet. Det har været med til at skabe en fælles forståelse for at få opgaven løst og har sikret en fælles indsigt i læring og udvikling. „Et papir, der kommer ind i postkassen og som man som medarbejder ikke har haft indflydelse på, bliver svært at gøre til et grundlag, som kommer ind under huden hos den enkelte“, siger Susan Klausen.

Hun har som forvaltningsperson en central rolle i processen om læreplaner. Det er hende, der sikrer, at de ansatte får ny viden, bliver inspireret og får nye redskaber, hvis de går i stå. Til at sikre et fortsat arbejde med læring danner Susan Klausen projektgrupper om emner, som personalet i daginstitutionerne selv kommer og siger, de mangler viden om. Størst udbytte af projektarbejdsformen får man ved at organisere et typisk projekt sådan:

- 10 institutioner.
- 2 personer fra hver institution melder sig.
- Grundkursus i 3-5 dage om det tema, projektet indeholder.
- Møder med udviklingskonsulent ca. hver 4. uge i 3-4 timer ad gangen.
- Hjemmeopgaver, der skal løses i dagligdagen i institutionerne.
- Tilbage melding og vurdering af fælles behov for f.eks. teoretisk oplæg.

Projekterne sikrer, ifølge Susan Klausen, at der politisk er en forståelse for, at ting ikke sker af sig selv. I Næstved har politikerne f.eks. netop bevilliget 3 millioner kroner over de næste år til at sikre, at 15 % af alt personale, der arbejder med børn mellem 0-18 år, får gratis kursus med fuld vikardækning.

Læs mere i „Lærings- og udviklingsguiden for arbejdet med de 0-6-årige“, Næstved Kommune.

7.3.4 Solidt samarbejde er et godt fundament for læreplaner

Netværk på kryds og tværs af personalegrupper har sikret, at pædagogiske læreplaner i Hirtshals Kommune er en succes. Samtidig er et mere stolt personale gået ind i nye roller på deres arbejde.

Af Tine Bjerre Larsen

Hirtshals Kommune har ry for at være et sted, pædagoger rejser langt til for at få lov at arbejde. Én af forklaringerne er, at kommunen i flere år har arbejdet med læring og læreplaner. Og på stort set alle niveauer og områder i kommunen har man oplevet en markant forandring til det bedre. De pædagogiske læreplaner har været en fælles opgave i Hirtshals Kommune, og arbejdet involverer alle faggrupper lige fra pædagogmedhjælpere til politikere.

„Samarbejde er noget, der bygges op over år, så man ikke føler, at man repræsenterer to forskellige verdener og står over for hinanden. Vi har kørt parløb med politikerne i årevis og haft en tæt kontakt med alle niveauer i kommunen“, siger pædagogisk konsulent og leder af småbørnsområdet i kommunen Laila Vang Andersen. Hun mener, at den løbende dialog og samarbejdet betyder, at ting nemmere kommer igennem.

Resultater af læreplaner i Hirtshals Kommune:

- Mere koncentrerede skolebørn.
- Færre støttetimer i børnehaverne.
- Ny pædagogrolle med større overblik og viden om børns leg og læring.
- Større faglig bevidsthed og stolthed hos personalet – også i forhold til andre faggrupper.
- Ny lederrolle med fokus på ledelse og læringsmiljø.

Kilde: Laila Vang Andersen, Hirtshals Kommune.

„I stedet for påbud fra politikerne om, hvad vi skal gøre, har vi været enige om vejen og de nødvendige indsatsler“, siger Laila Vang Andersen.

Den uddannede folkeskolelærer og mangeårige konsulent i kommunen har været en vigtig person i processen. Helt tilbage i 1992 fik hun et samarbejde i stand med de italienske ophavsmænd til den pædagogiske dokumentationsmetode og knyttede kontakter til blandt andet en svensk professor i pædagogik.

Medarbejdernetværk spreder erfaring over hele kommunen

Samarbejdet har blandt andet være formaliseret i de medarbejdernetværk, kommunen har haft i mere end 10 år, hvor ansatte på kryds og tværs af faggrupper mødes og deler ud af deres erfaringer. Ifølge Laila Vang Andersen har netværkene den effekt, at gode ideer hurtigt spredes fra institution til institution. Medarbejdernetværket består af to repræsentanter for hver institution, dvs. dagpleje, vuggestue, børnehave, SFO og specialskoler – i alt 40 personer.

„I netværket udveksler de ansatte erfaringer og giver hinanden feedback. De evaluerer også løbende arbejdet med de pædagogiske planer, og derfor er medarbejdernetværket fundamentet for vores arbejde. Vi kan nå at rette ind og ændre på vores linje og planer,“ siger Laila Vang Andersen.

Ud over medarbejder- og ledernetværk bliver der løbende oprettet ad hoc-netværk. Sidste år arbejdede institutionerne med billedmateriale om 3-6 åriges sprog og begrebsudvikling og diskuterede, hvad læring er for de 0-3-årige. På kulturudvalgsmøder inviteres ledere med for gennem foto og anden dokumentation at fortælle om deres arbejde og resultater.

„Det handler hele tiden om at synliggøre det pædagogiske arbejde og drøfte det med andre. Det giver vitaminer i processen og er med til at dække alle de seks områder af børns læring, som står i loven,“ siger Laila Vang Andersen. Ny indretning med læringsmiljø støtter børns læring.

Fordi man havde fokus på „det naturvidenskabelige,“ satte man fuglebræt op udenfor og indrettede med bøger og kikkerter indenfor.

Hurtigt opstod der blandt børnene en fantastisk interesse for fugle. Andre steder lavede man små købmandsbutikker med kasseapparater og varer. De ældste børn arbejdede med skriftsprøget, og der var lavet en krog, hvor børnene havde kuverter, postkasser og trykkesæt.

De voksne havde tænkt i materialer for at støtte læringen, men ellers var der tale om uformelle læreprocesser, hvor børn selv gik hen og udførte ting.

Kilde: Laila Vang Andersen, Hirtshals Kommune.

En anden måde at synliggøre arbejdet er kommunens intranet, hvor der er et fælles bibliotek med blandt andet beskrivelser af alle de projekter, der er i gang, så der kan gives feedback.

Nye roller

Alle steder er den pædagogiske læreplan blevet positivt modtaget, og kort tid efter, at den var implementeret, viste den sig at gøre en forskel, fortæller Laila Vang Andersen. I en traditionel børnehave leger de voksne med børnene, men det går man væk fra, når fokus er på læring.

„Nu træder de voksne et skridt tilbage og får et helt andet overblik. De støtter i stedet for børnenes læreproces,“ siger Laila Vang Andersen.

Som et eksempel på, at børn støttes i deres læreprocesser nævner hun, at institutionerne f.eks. indretter læringsmiljøer, hvor der er ting og materialer, børnene har brug for (se boks).

„De voksne i institutioner og netværk forholder sig mere professionelt til børns leg og læring. I stedet for at have en tilfældig pædagogisk mening om, hvad der er rigtigt at gøre, har man drøftet fælles mål og holdninger til måden, børn lærer på, og det har betydet meget,“ siger Laila Vang Andersen. Ikke mindst for pædagogernes selvforståelse. De føler sig i øjenhøjde med f.eks. folkeskolelærere og tør gå ind og diskutere faglige ting. Med projekt læreplaner har vi i høj grad fået aktiveret pædagogers „tavse viden“, siger Laila Vang Andersen.

På lederside begyndte lederne at flytte det administrative arbejde over til f.eks. HK'ere og i stedet koncentrere sig om at få det pædagogiske personale til at flytte sig.

„Det kom til at dreje sig om at lede personalet og få dem til at flytte sig i forhold til deres tidligere måder at arbejde på og f.eks. sikre, at der kom en refleksion i personalegruppen“, siger Laila Vang Andersen.

Gode råd om læreplansprocessen

Til de institutioner, der står og skal i gang med at lave pædagogiske læreplaner, har Laila Vang Andersen nogle gode råd:

- Gør ikke læreplaner til formel læring, som skal måles og vejes bagefter. Vi skal ikke om et år have forskoler og krav om at arbejde med bogstaver og tal. I Sverige er udviklingen nogle steder gået den vej, og det skal man undgå.
- Tag initiativer, der forstyrrer ens hverdagstænkning. Hiv f.eks. fagfolk ind, når I skal arbejde med de forskellige områder. Vi har haft besøg af billedkunstnere og en matematiklærer, som bidrager med nye vinkler og måder at arbejde på.
- Pas på jer selv. Arbejdet med læreplaner skal ikke fylde alt, for så risikerer pæagoger stress og udbændthed. Men det er svært, fordi man bliver så begejstret, når man kan se, hvad der sker af gode forandringer.

7.4 Faldgruber og problemstillinger

7.4.1 Tid, organisering og ejerskab

Læreplaner kan være en stor mundfuld, og der er især tre ting, der går igen i erfaringerne fra KiD-projekterne (Kvalitetsudvikling i Dagtilbud) som mulige faldgruber. Erfaringerne er samlet i Guldguiden, der udkom marts 2005, og som præsenterer en række fællestræk.

De tre mest iøjnefaldende faldgruber/problemstillinger er:

- 1) at dagtilbuddene ikke har/føler ejerskab til projekter og målsætninger.
- 2) at personalet og/eller forvaltningen organiserer sig uhensigtsmæssigt.
- 3) at der er knaphed på tid og ressourcer.

Fælles for dem er, at der er en risiko for, at personalet vender sig mod læreplanerne som ide, hvis de oplever de tre problemstillinger – uden at det for så vidt er indholdet eller selve arbejdet med pædagogikken, ideen eller en ny praksis, der er årsagen.

Guldguiden – og dermed KiD-projekterne – giver langt fra noget fuldstændigt svar på, hvordan den første faldgrube kan undgås. En række erfaringer og gode eksempler fra virkeligheden (læs f.eks. 7.3), giver imidlertid sammen med Guldguiden nogle ideer til, hvordan dagtilbud får ejerskab til centralt forankrede projektideer og målsætninger. Et fælles træk er imidlertid, at når det lykkes at skabe medansvar for udviklingen, og når personalet oplever reel medbestemmelse, så mindskes risikoen for, at personalet oplever projektet negativt.

Faldgrube nummer 2 og 3 – eller især en mulig løsning på dem – kan hænge sammen. Ifølge Guldguiden opfattes projektet med kvalitetsudvikling i daginstitutioner flere steder som ekstraarbejde. Mange har derfor begrænset projektet tidsmæssigt og temamæssigt for at sikre, at der er både tid og overskud til de daglige opgaver. Et dagtilbud oplevede f.eks., at værkstedsopdelingen i perioder fungerede dårligt og valgte derfor at holde et vågent og kritisk øje med den pædagogiske praksis dér for at kunne forbedre den.

Et andet sted satte man fokus på måltidet og koncentrerede sig om at observere, hvad der skete mellem børn og voksne, og hvad de to grupper lærte under et måltid i dagtilbuddet. Ved at vælge konkrete og afgrænsede projekter, kunne tiden „udenom“ helliges den sædvanlige praksis.

Temavalg og projektomfang er således ofte pragmatisk i udgangspunktet, men synes at være hensigtsmæssigt for dagtilbuddenes arbejde med læring, hedder det i Guldguiden. Den praktiske eller pragmatiske tilgang sikrer en vis overskuelighed og en forankring af projektet fra start til slut i dagtilbuddets daglige arbejde. På den måde undgår man, at der bliver holdt møder og skrives papirer, som lever sit eget liv, løst fra livet med børnene.

Det er også vigtigt at have fokus på den første faldgrube og dermed den måde arbejdet organiseres på både i forvaltningen og i dagtilbuddene. I institutionerne nytter det ikke, at det kun er ildsjælene eller de uddannede pædagoger der tager tæten. Risikoen er, at personalegruppen brækker over på midten, så der skabes et 1. og 2. hold.

I Herlev Kommune har man kørt et KiD-projekt, og her er erfaringen, at ildsjæle sætter en udvikling i gang, men en gennemgribende og langtidsholdbar praksisudvikling stiller udfordringer til hele institutionen. Her har institutionen og ikke mindst ledelsens evne til at afstemme ambitionerne mellem vision og forudsætninger en afgørende betydning, hedder det i rapporten fra Herlev.

Som personalegruppe og ledelse er man nødt til at sammenholde de intentioner, der ligger i nye pædagogiske strømninger og kommunale projekter og mål med de konkrete forudsætninger på stuen eller i institutionen. Hvad er det for nogle børn (alder, antal og udviklingstrin), vi har? Hvilke udfordringer? Og hvilke kompetencer råder personalegruppen over? Hvilke fysiske og organisatoriske rammer arbejder vi indenfor.

Det kan blive en sovepude, hedder det i rapporten om KiD-projektet i Herlev Kommune, fordi man som regel kan finde en grund til, at et eller andet udviklingsfelt netop ikke kan realiseres i vores institution. Men i de fleste tilfælde betyder det imidlertid, at man netop ikke benytter sig af den mulighed for at lægge projektet lidt på hylden, men i stedet for får afgrænset et nyt initiativ og får præciseret, hvad man gerne vil opnå, og det kan nogen gange være en af de vigtigste forudsætninger for, at man går en succesoplevelse i møde.

Den tredje faldgrube er knaphed på tid. Oplevelsen af tidspres kan betyde, at projektet falder til jorden, hedder det i *Guldguiden*.

En af de tilbagevendende faktorer i forbindelse med oplevelse af ejerskab til projekterne er tid, dvs. en sammenhæng mellem 1. og 3. faldgrube. Et af KiD-projekterne skriver f.eks. i deres afrapportering: „Men, men. Det at lave læreplaner sammen med det daglige arbejde i børnehaven

er en stor opgave. Vi vil stadig ønske en bedre normering, så vi kan have tiden til at udvikle vore pædagogiske evner/tiltag og få nærheden i højsædet.“

Vanskeligheder både med hensyn til ejerskab og arbejdsvilkår peger på, at der er behov for at skabe større åbenhed og accept af, at institutionelle forandringsprocesser ofte indebærer mange uforudsete situationer, som kan virke både håbløse, angstprovokerende og desuden skabe splid i en gruppe, der tidligere har oplevet, at de var meget enige og kollektivt forandringsparate. (s. 205 i *Guldguiden*).

De processer, institutioner gennemgår i forandrings- og udviklingsprojekter, har så mange fællestræk, at det kunne være nyttigt mere bevidst, f.eks. fra kommunal side at forholde sig til, hvordan grupper arbejder med læring i organisationer – samt overveje, hvordan de kan understøtte en sådan proces.

7.4.2 Forvaltningen skal undgå for snæver fortolkning af læringsbegrebet

Hvis læreplanerne skal blive gode og nyttige, skal institutionerne bygge videre på den praksis, de har fra hverdagen, lyder rådet fra en ekspert til kommuner og institutionspersonale.

Af Anne Mette Ahlgreen

Kommuner og personale på dagpasningsområdet bør tage udgangspunkt i børnenes lyst til at tage initiativer og lyst til at lære og bruge den erfaring personalet i forvejen har med at understøtte børns læring. Det råd kommer fra institutionsforsker og videnscenterkonsulent Søren Smidt fra Center for Institutionsforskning under CVU Storkøbenhavn. Han har beskæftiget sig indgående med, hvordan kommunerne organiserer arbejdet med at indføre læreplaner, og han er selv hyret til at hjælpe tre kommuner med at udarbejde læreplaner.

Søren Smidt mener, at kommuner og daginstitutioner skal undgå at opfatte de seks centrale temaer i loven om læreplaner alt for snævert og på linje med skolefag. I loven står der, at læreplanen skal behandle barnets alsidige personlige udvikling, sociale kompetencer, sprog, krop og bevægelse, naturen og naturfænomener samt kulturelle udtryksformer og værdier.

„Hvis kommunen melder for stramt ud om de seks temaer og lader dem være for styrende, vil det give problemer for institutionerne. I hverdagen er de integreret, og det giver ikke mening at skille udvikling i sprog og krop fra de andre temaer. Opgaven er derfor at finde en løsning på, hvordan man undgår at vurdere læring på en alt for skemaagtig og firkantet måde, når det hænger sammen ude i institutionerne“, siger Søren Smidt.

Han peger på, at der i lovgivningen lægges op til en bred forståelse af læring – og det skal ikke sidestilles med undervisning.

„De kommunale forvaltninger skal støtte daginstitutionerne i at holde fast i den brede forståelse af læring“, siger Søren Smidt. Han foreslår, at kommunerne for eksempel gør læreplaner til et udviklingsprojekt, hvor kommunen tilknytter undervisning af institutionspersonalet og følger institutionernes arbejde tæt. Eller at kommunen f.eks. nøjes med at udarbejde et papir med hovedlinjerne i loven og overlader det til institutionerne at agere inden for loven.

Fra snak til skrift

I loven stilles der krav om, at læreplanerne skal dokumenteres. Også her er initiativet lagt ud til kommunerne, som kan vælge, om de blot vil godkende de læreplaner, institutionerne udarbejder. Eller om de vil forsøge at inspirere institutionerne til, hvordan de kan gå ind i opgaven med at definere, hvad man forstår ved dokumentation.

„Blandt pædagogisk personale er der stor lyst til at gå i gang med arbejdet, men også stor usikkerhed. Daginstitutionsområdet er en talende kultur og ikke en skrivende kultur. Og når man begynder at skrive noget ned, som der lægges op til med indførelse af læreplaner, kan man være bange for, at det bliver for firkantet. Det kan umiddelbart være nemmere at dokumentere, at der ligger læring i et projekt om fugle og natur end i, hvad der foregår i garderoben, når børn tager tøj på. Men der foregår også læring i garderoben, når børnene spiser eller opholder sig på legepladsen“, understreger Søren Smidt.

Planer kan skaffe tid

Det er hans erfaring, at det pædagogiske personale nok er interesseret, men i øjeblikket mest bekymret for, hvordan det skal få tid til arbejdet med læreplaner.

„Hvis man bliver bedre til at se, hvad der foregår blandt børn, kan læreplaner bruges til at skaffe en noget tid. Det er vigtigt, at læreplaner kommer til at hænge sammen med det øvrige arbejde, og at det ikke bliver en plan, man skal lave for andre“, understreger han.

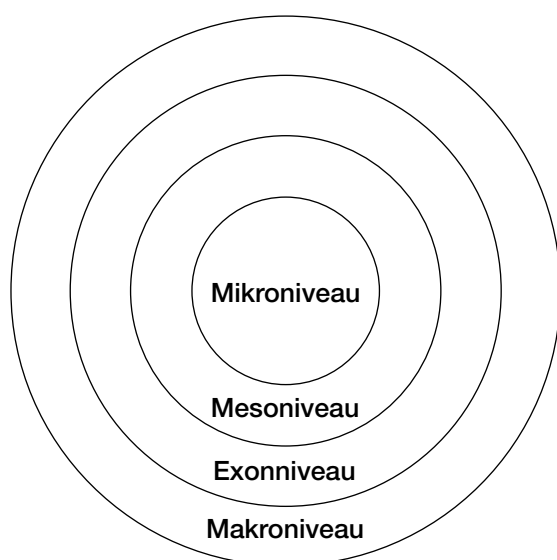
Der hvor Søren Smidt er med til at lave læreplaner, skal institutionerne på baggrund af iagttagelser af det daglige arbejde beskrive, hvor der foregår læreprocesser og beskrive deres egen opfattelse af læring. For eksempel den læring, der foregår i forbindelse med spisning, ved brug af legeplads, i spontane eller planlagte aktiviteter. Søren Smidts råd til andre er at undersøge, hvordan institutionerne i forvejen arbejder med læreprocesser og lade det være udgangspunktet for de pædagogiske læreplaner.

„Hvis læreplanerne skal blive nyttige og gode, skal man bygge videre på de erfaringer og den praksis, man har fra hverdagen. Der ligger masser af kvalitet i det, der allerede er, men der er også mulighed for, at det kan udvikles“, siger Søren Smidt.

7.4.3 Om organisering af læreplaner kommunalt

Af Susan Klausen, kvalitetskonsulent,
Næstved Kommune

For at forstå den kommunale organisation for eksempel i forhold til implementering af læreplaner kunne man forsøge at anvende den amerikanske forsker Urie Bronfenbrenners model for udvikling.

Makroniveau

(f.eks. hvilken politisk indstilling, der er til børns opvækst)

Exonniveau

(f.eks. den politiske strategi, den enkelte kommune har valgt)

Mesoniveau

(f.eks. de relationer, der er mellem forvaltning og institutionernes personale)

Mikroniveau

(f.eks. relationer mellem forældre/barn, voksne/børn i institutionen og mellem børnene indbyrdes).

Urie Bronfenbrenner er især kendt for sin teori om udviklingsøkologi, hvor begrebet knytter sig til det samspil, der er mellem individ og det omgivende miljø. Tankegangen kan bruges til at se på den kommunale organisation, når læreplanerne skal implementeres, og når der skal skabes udviklings- og læringsbetingelser for det enkelte barn.

Hvis vi ser på makroniveauet, så har det stor betydning – om end indirekte – på barnet, hvilke samfundsmæssige vilkår, det vokser op under. Det kan være politiske, økonomiske, kulturelle såvel som ideologiske. Med andre ord hvilken politisk indstilling er der fra samfundsmæssig plan til børns opvækst. Er der f.eks. tale om perioder med mange nedskæringer? Hvordan påvirker det indirekte børn og personale, at børnetilbudsområdet er flyttet fra Socialministeriet til et nyt Familienministerium? Hvilken samfundsmæssig betydning har børn og holdningen til børnefamilier for eksempel, når der indgås aftaler på arbejdsmarkedet – og så barselsorlov, omsorgsdage m.m.

Ser vi på **exonniveauet** handler det om forhold, som ligger uden for barnets nærmiljø, men som alligevel påvirker de vilkår, som tilbydes det enkelte barn. Her kunne man tænke på den politiske strategi, den enkelte kommune har valgt. For eksempel hvilke styringsredskaber kommunen vælger for at kunne implementere de mål og rammer, man har. I denne sammenhæng i forhold til læreplaner i den pædagogiske verden. Det er her værdierne og strategierne, også for samarbejde mellem forskellige pædagogiske instanser som dagpleje, daginstitution og skole og fritid, påvirker barnets og personalets vilkår. Man kan også sige, at det er på dette niveau, man udformer vilkår for de opgaver, som skal løses. Ofte er vilkårene forhandlet gennem aftaler og ved at have inddraget medarbejdere.

Mesoniveauet er det niveau, som påvirker barnet via de relationer, der er i barnets miljø. Her kan der tænkes på personale og forældre og på, hvordan det tværfaglige samarbejde fungerer, f.eks. når børn skifter fra en institutionsform til en anden. Et andet eksempel på mesoniveau kunne være den måde, personalet oplever kommunen, når der skal indføres læreplaner. Føler personalet sig understøttet, motiveret og hjulpet af kommunen eller får de lov til at sejle deres egen sø. Lytter forvaltningen til institutionens personale – og omvendt? I arbejdet med læreplaner er vi inde i et område, som i høj grad fokuserer på den enkelte medarbejders egen opfattelse af sit fag. Det kan være provokerende for

medarbejdere at skulle se sin opgave som det at være med til at skabe et spændende læringsmiljø, hvor man skal evaluere om børnene nu også udvikler sig og lærer. På det niveau spiller lederen af daginstitutionen en stor rolle. Her må der arbejdes begge veje i netværk og projekter.

Det inderste niveau, **mikroniveauet**, er dér, hvor relationerne mellem barnets nære miljø spiller en stor rolle. Det kan være relationerne mellem forældre og barn, mellem de voksne på institutionen og det enkelte barn og mellem børnene indbyrdes. I pædagogisk arbejde er relationerne af altoverskyggende betydning. Den voksnes humør, bevidsthed om egen rolle, metoder og kommunikation, evne til være i relationer er afgørende for, hvordan barnet oplever sit liv i institutionen. Hertil kommer den pædagogiske holdning, den enkelte institution har og lederens evne til at understøtte medarbejderne i arbejdet med børnene.

Hvis man er inderligt imod læreplaner, påvirker det negativt. Hvis man indfører læreplaner uden at reflektere over, hvad læring betyder for det 0-6-årige barn og for eksempel kommer til at udøve skolificering, er det lige så galt.

Her er vi med andre ord også på et meget personligt niveau hos den enkelte medarbejder. Den enkeltes evne til at reflektere over egen praksis, men også lederens rolle i retning af at indføre metoder og muligheder for, at denne refleksion kan foregå.

Som det fremgår af Urie Bronfenbrenners model er niveauerne gensidigt afhængige af hinanden. Populært kan man sige, at politikerne er helt afhængige af, at medarbejderne i yderste led (dvs. tættest på forældre og børn) har en indre loyalitet mod opgaven og en ydre loyalitet i forhold til omverdenen og bakker op om de beslutninger, der er truffet. Omvendt er medarbejderne ligeså afhængige af, at politikere og forvaltning indadtil er loyale i forhold til medarbejdernes muligheder for at løse opgaven og udadtil bakker op i forhold til børn, forældre og andre interesserede borgere.

Der er i nutidens kommunale styringsform ikke noget, der klart adskiller det rigtige fra det urigtige, og det giver en helt ny opgave at kunne vurdere fagligt og politisk, hvad der vil være rigtigt i en given situation. Det kræver modenhed, overblik, organisationsforståelse og gensidig respekt på alle niveauer i organisationen. For eksempel vil det være ulykkeligt, hvis politikere og forvaltning i en kommune sætter på rummelighed og stiller krav til medarbejderne om at være rummelige i deres arbejde, og så samtidig giver efter for pres fra f.eks. forældre, der ønsker at få fjernet et barn fra institutionen eller klassen i skolen. Eller hvis man ureflekteret udmelder sparekrav samtidig med, at man opfordrer til rummelighed.

Man skal med andre ord være meget opmærksom på, hvordan de enkelte niveauer hænger sammen, når beslutninger, der er taget på politisk niveau, skal omsættes til praksis. Og være klar over, at udmeldinger og beslutninger skal hænge sammen.

Styringsredskaber i den kommunale organisation

For at implementere mål og for at skabe rammer, som fremmer de hensigter, der er formuleret, er det hensigtsmæssigt at udarbejde styringsredskaber, som en del af en strategi. Her er det væsentligt at være opmærksom på, at kvaliteten af et arbejde hænger sammen med den kvalitet, der er i selve arbejdet. Kvalitative forandringer i indholdet af en fagopgave skabes ganske enkelt ikke ved en beslutning eller ved at udarbejde mål og rammer alene. Hvis medarbejderne skal udvikle sig på det personlige og faglige plan, må de opleve, at kvaliteten i deres arbejdsliv og respekten for dem som medarbejdere også er til stede. Der er tale om en gensidighed mellem arbejdsgiver og arbejdstager.

Derfor er det så vigtigt at finde den rette balance, når man taler om styringsredskaber i en kommunal organisation.

7.5 Redskaber og metoder

7.5.1 SMTTE-modellen

SMTTE er et redskab til at planlægge, udvikle og evaluere et forløb. Når man bruger SMTTE, skal man konkretisere sine mål og fokusere på, hvad det er, man skal sanse (dvs. se, høre, føle, mærke) og altså holde øje med på vejen mod målet. Tegnene bliver både en hjælp i planlægningsarbejdet og undervejs i forløbet, hvor man kan justere, hvis man ikke ser, hører og mærker det ønskede. SMTTE skal opfattes som et dynamisk redskab, hvor man springer frem og tilbage mellem de 5 elementer. Modellen kan bruges både til mindre pædagogiske forløb og til større projekter:

- S – Sammenhæng**
- M – Mål**
- T – Tiltag**
- T – Tegn**
- E – Evaluering**

Sammenhæng – Hvad kan vi, hvad gør vi, og hvad er vi gode til, inden vi går i gang med projektet?

Her ses på den institutionelle kontekst, projektet arbejder i, dvs. overvejelser hos deltagerne i og omkring projektet.

Mål – Hvad vil vi gerne opnå med projektet?

Her beskrives de mål, personalet (og en evt. konsulent) formulerede for projektet. Målet tager afsæt i fokusområder, institutionens værdigrundlag eller etablering af samme, eller det bygger videre på igangværende aktiviteter.

Tiltag – Hvilke konkrete handlinger sætter vi i gang?

Dette afsnit beskriver, hvilke overvejelser deltagerne har om metoder og de konkrete handlinger, der udsprang af projektet. Det kan også være tiltag, der udviklede sig som „sidegevinst“, da man satte fokus på særlige områder af praksis. På grund af evalueringsmetodens dynamiske

karakter er det ikke altid muligt at skelne præcist mellem tiltag og tegn. Tegn – for eksempel observeret som nye handlinger – er ofte også bevidst planlagte og spontant opståede tiltag. Ændringer i den måde processen er tilrettelagt er lige så vel eksempler på nye tiltag som tegn på, at „der sker noget“.

Tegn – Hvilke tegn kan undervejs give os ide om, at vi er på rette spor?

Her forsøger man at indfange hvilke effekter, der er af tiltagene. Der varieres mellem beskrivelser af pædagogisk hverdagspraksis og udviklinger i didaktik og sammenhænge mellem dokumentation og børn og personales læring.

Evaluering – hvordan vil vi evaluere?

Hvad kan vi, hvad er vi gode til nu, og hvad gør vi, som vi ikke kunne eller gjorde før projektets start? Hvordan vil projektet sætte sig spor i vores daglige praksis i fremtiden? Her beskrives både personalets og konsulenternes egen evaluering af effekt og proces for delprojekterne.

Kilde: Blandt andre „Pædagogiske læreplaner i dagtilbud – et undervisningsmateriale til efter- og videreuddannelse af ansatte i dagtilbud“, november 2004, Styrelsen for Social Service.

Kolding Kommunes eksempel på, hvordan SMTTE-modellen kan bruges.

<http://www.koldingkom.dk/pdf/20050104135128.pdf>

7.5.2 Matrixmetoden – et godt redskab også til dagplejen

Matrixmodellen kan bruges til at opsamle konkret viden om praksis og til at evaluere en praksis. Kommuner med relativt mange dagplejere, som f.eks. Kolding Kommune, vurderer, at matrixmodellen er velegnet til dagplejere, fordi den netop tager udgangspunkt i praksis.

Dagtilbuddet kan arbejde mere konkret med det pædagogiske arbejde gennem matrixmodeller, som er et internt pædagogisk arbejdsredskab. I et projekt om børns sprog og begrebsudvikling i Køge Kommune blev det f.eks. synligt, hvor mange børn og hvilke børn, der fik læst historie i løbet af en periode. Skemaet viste, at nogle børn ikke selv tog initiativ til at få læst historie, mens andre børn ofte bad om det. Fordelen ved denne arbejds metode var, at pædagogerne hurtigt kunne sætte mere fokus på oplæsning for de børn, som ikke af sig selv bad om en historie.

Dagtilbuddet kan også konkretisere arbejdet med relationerne mellem børn og voksne eller mellem børnene. Pædagogerne kan forsøge at karakterisere ved hjælp af tal eller farver. F.eks. kan:

- Rød betegne en god og varm kontakt
- Grøn betegne en rimelig god kontakt
- Blå betegne en kølig, distanceret eller måske ringe kontakt.

I et skema kan personalet notere, hvordan børnene indbyrdes har kontakt med hinanden ved hjælp af farverne. Samme metode kan også bruges til børnenes relationer med de voksne. Fordelen ved at arbejde med relationer på denne konkrete måde er, at skemaet hurtigt giver overblik over, hvorvidt der er nogle børn i gruppen, som slet ikke har nogen rød kontakt til andre børn og tilsvarende om der er nogle børn, der ikke har rød kontakt med de voksne.

Kolding Kommunes eksempel på matrixmodellen (troldeeksempel s. 11-13)

<http://www.koldingkom.dk/pdf/20050104135128.pdf>

Køge Kommunes eksempel på, hvordan matrixmodellen kan bruges (bilag B)

Gå ind på www.koegekom.dk og søg efter pædagogiske læreplaner.

7.5.3 Pædagogiske læreplaner – et værktøj til forandring

Gladsaxe Kommune har siden begyndelsen af 1990'erne arbejdet med læring og den form for pædagogik, det kræver. I 2000 afleverede institutionerne de første læreplaner, og kommunen har derfor en række gode erfaringer at give videre. Blandt andre, at pædagogiske læreplaner er et værktøj, der skaber forandringer og sikrer, at kvalitet bliver tænkt ind i dagtilbuddene på en ny måde.

Indførelsen af de pædagogiske læreplaner står og falder med den måde, kommunen griber det an på, mener Niels Erslev, pædagogisk konsulent i Gladsaxe Kommune.

„Man kan sagtens få institutionerne til at skrive en læreplan, men hvis det ikke skal ende med, at vi skriver „hvad vi vil, og gør som vi plejer“, så kræver det, at kommunen laver en strategi og styrer processen“, siger Niels Erslev. At styre processen er langt fra det samme som at bestemme det hele på forvaltningen. Det er, siger Niels Erslev, umuligt at lave forandringer, hvis ikke institutionerne inddrages direkte i processen hele vejen.

En af de mange erfaringer, Gladsaxe Kommune kan give videre, er at se på arbejdet med læreplaner som en forandringsproces. Forudsæt-

ningen for forandringsprocessen er, at man er nogenlunde enige om sine værdier.

En forandringsproces kræver også fra alle parter en positiv tilgang til og en accept af:

- At alle går på arbejde for at yde deres bedste ud fra egne præmisser.
- At det kræver passende forstyrrelser af vaner, normer og rutiner.
- At forandringer tager tid og at den tid bliver brugt til refleksion.

Udgangspunktet for enhver forandring er en respekt for det, der er foregået hidtil. Et godt råd er derfor at tage udgangspunkt i det arbejde og de tanker, der allerede er. Gøre status og f.eks. se hvad institutionernes lære- og handleplaner allerede siger om pædagogik. Hvad er godt, hvad kunne gøres bedre? Næste skridt er at acceptere, at ansatte har arbejdet og fortsat arbejder seriøst med børnene. Og måske har de gjort det i 15-20 år. Pædagogerne kan lide deres arbejde og er vant til at tænke en hverdag i institutionen på en bestemt måde. Det ændres ikke på en dag, et år eller to.

Så den første forudsætning for positiv forandring er at tage udgangspunkt i det arbejde, der allerede foregår og de vilkår det foregår under. Det hele naturligvis ved at drage institutionerne med ind i arbejdet. Læring og en tydelig voksenpædagogisk praksis vil være en grundforudsætning for at kunne håndtere en børnepædagogisk praksis med baggrund i en pædagogisk læreplan.

Erfaringer fra Gladsaxe Kommune viser også, at det kræver „passende forstyrrelser“, hvis processen skal holdes i gang. I Gladsaxe er det et team af pædagogiske konsulenter, der forstyrrer vaner, normer og rutiner og som dermed er med til at holde forandringsprocessen i gang. Ideen til forstyrrelser udspringer ofte af ideer eller ønsker fra personalet i daginstitutionerne, og de pædagogiske konsulenter kan f.eks. sikre, at der bliver tilbudt relevant efteruddannelse, etableret daginstitutionsteam eller skabt mulighed for at se hverdagen på en anden måde.

Et konkret eksempel kunne være tidsanalyser, der blev lavet i forbindelse med arbejdet med at gøre pædagogiske valg og metoder synlige. Et af resultaterne viste, at omkring 70 % af tiden i morgentimerne blev brugt på at vinke med børnene.

„Det kom som en overraskelse – også for institutionen. Ingen havde nemlig besluttet, at tiden skulle bruges på det, og det satte nogle diskussioner i gang om, hvad børnene samlet fik ud af, at der blev brugt så meget tid på at vinke og om de f.eks. hellere skulle lære at sige farvel til deres forældre i garderoben og selv gå ind på stuen“, siger Niels Erslev.

Tre gode råd til kommuner, der skal i gang med en forandringsproces:

- 1) Tag udgangspunkt i det, der er. Gør status over den målsætning og praksis, der allerede er i dagtilbuddene.
- 2) Tilrettelæg proces og strategi i tæt samarbejde med institutionerne.
- 3) Sikr at de fornødne ressourcer – dvs. både tid og penge er til stede. F.eks. ved at prioritere anderledes end i dag.

Kilde: Niels Erslev, pædagogisk konsulent, Gladsaxe Kommune

Andre „passende forstyrrelser“ har været at arbejde specifikt med lederne og deres nye rolle. Med de pædagogiske læreplaner går lederne fra at have administrativt arbejde og i traditionel forstand lede personalet og til at have ansvar for at skabe rum og tid til personalet, så processen kan holdes i gang.

Det kan f.eks. være ved at ændre den måde, arbejdet er organiseret på i institutionen. Måske skal personalemøder ikke længere ligge efter arbejdstid, men være en integreret del af arbejdet. Et eksempel er, at en afdeling (det hedder ikke længere stuer i Gladsaxe) holder afdelingsmøde fra 7-9 om morgenen. Lederens job kan også

være at sikre, at det personale, der arbejder med nærvær og kontinuitet får tid samme dag til at reflektere over og måske dokumentere sin pædagogiske praksis. Mængden af „passende forstyrrelser“ skal være målrettet de enkelte institutioner og igangsættes i samarbejde med institutionerne. At arbejde udviklingsorienteret kræver blandt andet også en målrettet kompetenceudvikling. Og processen tager tid.

I Gladsaxe Kommune har man arbejdet med læreplanstankegangen siden begyndelsen af 1990'erne. Det er en uendelighedsproces, mener Niels Erslev.

Gladsaxe Kommune har udgivet en række små hæfter, der fungerer som hjælpeværktøjer for institutionernes arbejde med at indføre læreplaner. Tre af de mere populære er „Tanker bag en plan – en læreplan“, „Fra plan til praksis“ og den seneste „Pædagogisk arbejde på vej i en anerkendende retning“. Hæfterne kan købes ved at henvende sig til Center for Udvikling og dokumentation i Gladsaxe Kommune, telefon 39 57 53 52.

„Vores forståelse af daginstitutioner bygger på en 140-årig tradition. Med læreplanerne skal vi til at dekonstruere hele daginstitutionsområdet og bygge en ny metode og tankegang op. Det tager tid. Måske 10-15 år.“

Niels Erslev, pædagogisk konsulent,
Gladsaxe Kommune.

Tiden og de passende forstyrrelser har man også erfaringer med i Herlev Kommune. Her viste evalueringen af et KiD-projekt (Kvalitetsudvikling i daginstitutioner), at „plejer“ er en svær størrelse at ændre og at det tager tid. I rapporten fra projektet står der:

„Hvis man ønsker at ændre den pædagogiske praksis – altså det, man plejer at gøre – skal man være klar til at arbejde over lang tid for vitterligt at finde frem til og indarbejde en ny praksis. Vi vil vove det ene øje og sige, at der skal en ny „plejer“ til at udkonkurrere en gammel „plejer“!“

(side 36 i „Børns spor ind i pædagogisk praksis“ Erfaringer med kvalitetsudvikling i daginstitutioner (KID) i Herlev Kommune, KLEO, august 2004).

7.6 Læs mere

- Pædagogiske læreplaner i dagtilbud – et undervisningsmateriale til efter- og videreuddannelse af ansatte i dagtilbud, november 2004.
<http://laereplan.info/filer/undervisning.pdf>
- Næstved Kommune „Lærings- og udviklingsguiden for arbejdet med de 0-6 årige“.
<http://www.naestved.dk>
- Kolding Kommunes „Ramme for pædagogiske læreplaner i dagtilbud i Kolding Kommune“, december 2004.
<http://www.koldingkom.dk/pdf/20050104135128.pdf>
- Køge Kommune „Pædagogiske læreplaner i Køge Kommune“, oktober 2004.
<http://www.koegekom.dk>
- Gladsaxe Kommune, „Målsætning for daginstitution og dagpleje“, 2000.
<http://www.gladsaxe.dk>
- Hirtshals Kommune „Læringsplan for 0-6 års området – bevidst tilrettelæggelse af uformelle læringsmiljøer for børn“.
<http://www.hirtshals.dk>
- Birkerød Kommunes papir „Implementering af pædagogiske læreplaner“ og „Læring i garderoben, pilotprojektmanual“, december 2004 (er endnu ikke på nettet eller offentligt tilgængeligt).
- „Børns spor ind i pædagogisk praksis, erfaringer med kvalitetsudvikling i daginstitutioner (KID) i Herlev Kommune“, KLEO, august 2004.
www.kleo.dk
- Helle Hagemann: Dagtilbudenes organisering og styring.
http://www.social.dk/netpublikationer/2002/p1dagtilbud191202/Artikel_3.html
- Pædagogiske læreplaner: at arbejde med didaktik i børnehaven / redigeret af Stig Broström, ekstern redaktion: Kurt Alling Nielsen. – 1. udgave – Århus: Systime Academic, [Haslev] : [eksp. NBC], 2004. – 236 sider.
- Læreplaner i børnehaven: Baggrund og perspektiver / redigeret af Tomas Ellegaard & Anja Hvidtfeldt Stanek, [forfattere]: Peter Østergaard Andersen ... [et al.]. – 1. udgave – Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2004. – 222 sider.
- Hansted, Michael Engell: Pædagogiske læreplaner i praksis – en håndbog for daginstitutioner / Michael Engell Hansted; redaktionskomite: Stig Broström ... [et al.]. – 1. udgave – Kbh.: Daginstitutionernes Lands-Organisation, 2004. – 93 sider.

- Broström, Stig: Signalement af den danske daginstitution – undersøgelser, resultater og refleksioner / Stig Broström. – [Kbh.] : Danmarks Pædagogiske Universitet, 2004. – Ca. 190 sider.
- Sølvguiden, Socialministeriet, 2003, 96 sider – kan også ses på www.kidlld.dk
- Guldguiden, Ministeriet for Familie-og Forbrugeranliggender, 2005. 217 sider. – kan også ses på www.kidlld.dk
- www.cvustork.dk/fagligbaeredygt.asp

DOKUMENTATION

AF RIKKE VIEMOSE & LARS BØGESKOV

8.1	<i>Hvilke opgaver knytter sig til dokumentationen?</i>	132
8.2	<i>Hvad skal dokumenteres?</i>	133
8.3	<i>Hvem har ansvaret for dokumentationen?</i>	133
8.4	<i>Hvilke metoder kan man bruge?</i>	134
8.5	<i>Hvordan gennemfører man projektet?</i>	139
8.6	<i>Faldgruber i arbejdet med dokumentation</i>	142
8.7	<i>Læs mere</i>	150

Af den nye lovbekendtgørelse om læreplaner fremgår det, at dagtilbudet skal dokumentere, hvordan man arbejder hen imod de mål, man har sat sig. Det skal også fremgå, hvordan man har tænkt sig at dokumentere det.

Dette kapitel gør rede for:

- Hvilke opgaver, der knytter sig til dokumentationsarbejdet.
- Hvad, der skal dokumenteres.
- Hvem, der har ansvaret for dokumentationen.
- Hvilke forskellige metoder, man kan vælge at bruge.
- Hvordan man kan gennemføre dokumentationen.
- Faldgruber i arbejdet med dokumentation.

8.1 Hvilke opgaver knytter sig til dokumentationen?

Der findes grundlæggende to forskellige formål med dokumentation:

- At vise over for andre, hvad man gør – for eksempel over for forældre og kommunen.
- At undersøge, analysere og problematisere det, man gør, internt i institutionen eller dagplejen for at blive bedre.

Hvis det skal give mening for et dagtilbud at bruge tid og kræfter på dokumentation, så er det vigtigt, at man fokuserer på begge dele og eventuelt bruger dokumentationen som led i den løbende evaluering.

En god dokumentation behøver ikke nødvendigvis være en meget omfattende og krævende dokumentation. Men den omfatter altid alle tre følgende faser:

1. Indsamling (af dokumentationsmateriale)
2. Vurdering (af materialet)
3. Konsekvenser for praksis.

Før man går i gang med at dokumentere, er det fantastisk vigtigt, at man gør sig helt klart, hvad man vil fokusere på, hvordan man vil gøre det og ikke mindst hvem, der har ansvaret for det.

8.2 Hvad skal dokumenteres?

I princippet kan man fokusere på hvad som helst i dagtilbudets hverdag. Men det er vigtigt, at man vælger et bestemt fokus for sin dokumentation, som giver mening i forhold til de pædagogiske mål, som man har sat sig.

Ved at fokusere på én del af hverdagen, gøres projektet mere overskueligt. Et bestemt fokus udelukker ikke, at man kommer ind på alle læreplanstemaerne i en evaluering. Børnenes spontane leg – for nu at tage det eksempel – vil man kunne reflektere over i forbindelse med alle seks læreplanstemaer.

I hvor høj grad hvert enkelt tema dominerer, afhænger meget af, hvad dokumentationen viser. Måske viser dokumentationsmaterialet, at læreplanstemaet „naturen og naturfænomener“ er svært at få øje på i børnenes spontane leg. En

sådan observation kan være værdifuld. Den kan give anledning til en refleksion over, hvorfor det er sådan. Måske finder man i institutionen eller dagplejen frem til, at nogle nye rammer for den frie leg i institutionen kan give mere plads til netop naturaspektet i legen.

Fokusér

- Fokusér på en bestemt del af dagtilbudets hverdag. Det gør dokumentationen overskuelig.

I stedet for at vælge ét større dokumentationsprojekt, kan det være en god idé i stedet at gennemføre flere mindre – men ikke på én gang.

8.3 Hvem har ansvaret for dokumentationen?

- **Institutionslederen** har ansvaret for, at dokumentationen bliver udført. Lederen skal sikre, at institutionens læreplan indeholder et afsnit om, hvordan institutionen vil dokumentere, og hun skal sørge for at skabe rammer for og tid til dokumentationen. Muligvis dokumenterer lederen ikke selv. Hun er også ansvarlig for, at forældrebestyrelsen hvert år godkender læreplanen.
- **Dagplejelederen** har samme ansvar som institutionslederen.
- **Det pædagogiske personale** skal gennemføre dokumentationens tre faser: indsamling af materiale, evaluering og ændring af praksis. Det er pædagogerne opgave gennem dokumentationen at fortælle forældrene om deres barns udvikling. Det pædagogiske personale skal endvidere sammen med bestyrelsen definere tavshedspligten. Altså hvor meget skal institutionen dokumentere over for bestyrelsen, og hvordan skal dokumentationen bearbejdes, inden den afleveres til bestyrelsen.
- **Dagplejepædagogen** har ansvar for at aflevere en skriftlig dokumentation til dagplejelederen.
- **Dagplejeren** har ansvar for at sætte dagplejepædagogen i stand til at aflevere skriftlig dokumentation til dagplejelederen.
- **Den pædagogiske konsulent** skal vejlede institutionen eller dagplejen om dokumentationsformer og være sparringspartner i processen med at udføre dokumentationen.
- **Bestyrelsen** skal holde øje med dokumentationsdelen af læreplanen og på et principielt plan spørge, om institutionens praksis er god i forhold til, hvad bestyrelse og institution vil opnå.

8.4 Hvilke metoder kan man bruge?

Der findes mange forskellige dokumentationsmetoder, og de har hver deres fordele og ulemper. Nogle metoder egner sig bedst til at bruge udadtil, andre fungerer bedst som et internt redskab. I mange tilfælde vil det være en fordel at kombinere forskellige metoder i det enkelte dagtilbud.

Metoderne deler sig i følgende hovedgrupper:

1. Børnenes egne produkter og spor
2. Foto
3. Video
4. Lyd
5. Skrift

1. Børnenes egne produkter og spor

I mange tilfælde kan det være oplagt at bruge børnenes egne frembringelser til at dokumentere den læreproces, der er foregået. Det kan være:

- Tegning
- Maleri
- Musik
- Dans
- Foto
- Teater/drama.

Disse kan suppleres med de spor, læreprocessen har efterladt sig. Det kan for eksempel være:

- Overraskelser i legerummet (f.eks. statuer)
- Ændringer af legerummet
- Plantede blomster
- Udsmykkede vinduer
- Billeder på væggen
- Tableauer.

Fokuseringen på børnenes spor er blevet meget almindelig i takt med udbredelsen af den pædagogiske metode Reggio Emilia. Hermed har mange genopdaget den nordiske tradition for at vise børns produkter frem i institutionen eller dagplejen.

Ved at bruge børnenes egne produkter og andre spor giver personalet forældre og andre uden for institutionen og dagplejen mulighed for at følge med i barnets hverdag, hvilket også kan blive en vigtig del i barnets læreproces.

Det er og bliver dog kun meningsfuldt at bruge denne metode, hvis de voksne er bevidste om,

hvad de vil bruge det til. Man skal ikke sætte barnet til at male et maleri bare for at kunne hænge det op. Barnet skal opleve en mening med processen, og dokumentationen skal føre til samtale og refleksion mellem børn og voksne.

2. Foto

Fotografier som dokumentation er også meget almindeligt. Det kan være:

- Billeder af bestemte aktiviteter
- Billeder af situationer i hverdagen.

Ligesom med børnenes egne frembringelser giver billederne forældre og andre uden for dagtilbudet en mulighed for at følge med i barnets hverdag. Billederne kan også bruges som afsæt for samtaler med barnet, der kan udvikle dets sprog og bevidsthed.

Internt i en personalegruppe kan fotos være et konkret afsæt for pædagogiske diskussioner. Billeder gør det let at diskutere pædagogik på en konkret måde. Men det er vigtigt at huske, at fotos ikke kan indfange alle situationer, og at de udelader både lyd og bevægelse.

3. Video

Videoklip har den fordel, at de kan dokumentere billede, lyd og bevægelse på én gang. Til gengæld er det både teknisk og tidsmæssigt krævende, og det kan hurtigt blive uoverskueligt, hvis ikke man fokuserer klart på bestemte temaer.

Videoklip kan foretages af:

- Pædagogerne eller dagplejerne selv.
- En udenforstående (evt. en Marte Meo-terapeut).

Metoden bruges fortrinsvis internt som et analyseredskab pædagogerne/dagplejerne imellem. Her kan man gå tilbage til forskellige situationer og se, hvad der rent faktisk sker – under måltidet for eksempel.

Videoklip er en almindelig metode i Marte Meo-pædagogikken, hvor terapeuten fokuserer på vellykkede situationer. Netop dét kan være en fordel, fordi både voksne og børn kan have svært ved at blive „kigget over skulderen“ på denne måde.

Opslagstavlen

Opslagstavler med tegninger, fotografier, læselapper og børnenes egne historier er en del af dokumentationen i børnehaven Mælkevejen i Herlev. Hver opslagstavle dækker over en gruppe på 12-13 børn, og opslagstavlen skal dokumentere det, som sker i gruppen. Hvad bliver der sagt, og arbejder børnene med et tema – f.eks. venskaber? Personalet har arbejdet med dokumentationsmetoden, som er en del af den pædagogiske retning Reggio Emilia i ni år. På opslagstavlen er der skemaer, som afkrydses for at sikre, at alle børnenes udsagn og synspunkter er blevet hørt. Alle børnene skal have lov til at sige, hvad de gerne vil. Personalet bruger også opslagstavlerne og dokumentationen til at diskutere, om pædagogikken er på rette vej, og om grupperne fungerer godt.

Personalet bruger skemaerne og opslagstavlerne på personalemøder en gang om måneden og på orienteringsmøder en gang om

ugen. Dermed sikrer de sig, at de når hele vejen rundt, og at alle børnene bliver hørt. Opslagstavlerne er dog også for børnenes og forældrenes skyld.

„Opslagstavlerne følger barnets interesser og barnets spor. Det styrker deres nysgerrighed og interesser. Vi står bag dem som voksne og bakker op om deres tanker“, fortæller leder Hanne Grif.

Hvis man skal i gang med at arbejde med denne dokumentationsmetode, kræver det, at man er fokuseret, mener lederen. Man bliver nødt til at vælge noget andet fra, for at få tid til det. „Det kan være, du f.eks. skal vælge en tur til Danmarks Akvarium fra, fordi du skal holde fokus på børnene og projektet“, siger lederen. Hun har været på studietur i Italien og Sverige, men mindre kan også gøre det for at komme i gang. Mælkevejen har f.eks. haft andre institutioner på besøg for at se, hvordan pædagogerne i Herlev gør det.

4. Lyd

Nogle institutioner har også gode erfaringer med at optage situationer med børnene på en diktafon. Det kan være en fordel, fordi det ikke er så teknisk krævende. Børnene bliver måske heller ikke så optaget af at „være på“, som de kan blive med foto- eller videooptagelser. Til gengæld kan det være tidskrævende at aflytte de forskellige situationer, hvis ikke personalet er meget fokuseret på, hvilke situationer, der skal optages.

5. Skrift

Skriftlig dokumentation kan antage mange forskellige former og er nok den mest udbredte metode. Det kan blandt andet gennemføres ved hjælp af:

- Skemaer
- Feltdagbøger/logbøger
- Barnets bog/portefølje
- Interview med børn.

KiD-projektet førte til mange forskellige forgreninger inden for den skriftlige dokumentation, og det er selvfølgelig op til personalet i det enkelte dagtilbud at vælge en form, der giver mening netop dér. Den skriftlige dokumentation kan grundlæggende gennemføres på to måder:

- Som deltagerobservation – hvor den, der registrerer, samtidig er deltager.
- Som observation ved en udenforstående – enten pædagog eller konsulent.

I mange kommuner har man centralt besluttet sig for at bruge én eller flere bestemte metoder i samtlige dagtilbud.

Skemaer

Flere steder i landet har kommunens pædagogiske konsulenter udviklet særlige registrerings- eller observationsskemaer, som institutionerne og dagplejerne kan eller skal bruge til at dokumentere den pædagogiske praksis. Andre steder udarbejder det pædagogiske personale selv eller i samarbejde med en pædagogisk konsulent et skema, der giver mening i forhold til deres konkrete læreplan.

Skemaerne kan være udgangspunkt for systematiske optællinger, hvor det handler om at få dokumentation for en bestemt praksis – det kan for eksempel være, hvor mange gange pædagogerne siger „nej“ til børnene i løbet af en dag.

Nogle institutioner arbejder samtidig med at fokusere på hvert enkelt barns læring i bestemte situationer og har derfor et skema per barn. I andre tilfælde er skemaerne mere åbne og lægger i deres form blot op til, at personalet observerer og registrerer børnene i bestemte situationer.

Under alle omstændigheder har skemaer den fordel, at de holder personalet fast på, hvad det er, der skal dokumenteres. Samtidig kan de som regel være mere enkle at gå til end andre metoder. Men det forudsætter, at man har afklaret hvilken information, skemaet frembringer, og især hvad der ikke kommer med.

Eksempel på observationer på legeplads

Hvad skete der?	Hvad tolker jeg børnene har brug for	Hvad kan vi gøre som voksne
<p>Jeg sad under halvtaget, Kasper og Matthias kom med en spand med græs – de har længe gået rundt og søgt efter noget.</p> <p>Jeg: „Hvad laver I?“</p> <p>Drengene: „Vi leder efter dyr.“</p> <p>Jeg: „Er det nogle bestemte dyr?“</p> <p>Drengene: „Bænkebidere og sådan noget.“</p> <p>Jeg: „Hvor tror I at I skal lede efter bænkebidere?“</p> <p>Drengene: „I det der grønne.“</p>	<p>Jeg tolker, at børnene har brug for en voksen, der er nysgerrig sammen med dem. Jeg går med drengene på opdagelse.</p> <p>Pludselig siger en af drengene. Jeg har engang fundet bænkebidere derovre under træstammen. Vi går derover og løfter lidt på træstammen, og ganske heldigt finder vi en bænkebidere.</p> <p>Drengene bliver interesseret i, hvad de spiser og vi finder en naturbog, som vi læser sammen.</p>	<p>Sørge for at være opmærksom på, hvad der optager børnene.</p> <p>Anerkende de initiativer, de tager.</p> <p>Være medforskende.</p> <p>Stille materialer til rådighed, som er relevante for børnene.</p>
<p>Peter og Jakob kører på mooncar. De kører om kap fra huset og ned til lågen. Den ene dreng siger pludselig. „Jeg tror, min er punkteret. Jeg må have den repareret.“</p> <p>De pusler med at finde „noget værktøj“.</p> <p>„Vi skal også have benzin på“ – finder en pind og fylder på. De kører igen.</p> <p>Jeg begynder at lave en bane af mælkekasser og bildæk. En anden dreng kommer til og spørger, om jeg har husket at lave et pitstop – Vi taler om, hvordan det skal se ud og laver det sammen. Inden længe er der kø ved banen, og så fik jeg ikke tid til at skrive mere.</p>	<p>Jeg følger drengenes interesse op ved at lave bilbanen og se, om den fænger, og det gør den i dette tilfælde. Jeg har i den sidste tid oplevet mange lignende lege, og jeg tænker, om det vil være en ide at lave en benzinstander og nogle mobile vejskilte, de kan bruge i deres leg.</p>	<p>Tage initiativ til at udbygge børnenes leg.</p> <p>Huske ideen om benzinstander og skilte til p-mødet, hvor vi har punktet legeplads på igen.</p>

Eksempel på observationer på legeplads

Beskrivelse af aktivitet/område	Hvordan kan området bruges	Vurdering ud fra observationer af, hvordan børnene bruger området	Hvad skal den voksne gøre for at støtte op om barnets initiativer og læring	Er der noget vi i den forbindelse skal have anskaffet/lavet
Halvtag med „garagegavl“ og „legehusgavl“. I legehusenden er der en åbning og et vindue mod legepladsen. Klappbord etableres i garageende, som kan bruges af en lille grp. der f.eks skal arbejde med ler.	Familielege, rollelege. Lege med cykler/ mooncar. Mulighed for „indendørs aktiviteter ude“, så som ler og papmache.	De leger meget familielege i legehusenden. De flytter meget rundt med tingene, så der bør nok ikke etableres faste borde, stole, der kan f.eks laves mobile borde/stole af træstammer. Det er vigtigt, at de har adgang til vand, da de ofte laver mad. I garageenden viser de initiativ til at parkere og reparere.	Observere børnenes leg og supplere med nogle af de redskaber, materialer, de har brug for. Huske at indtænke „klappbordet“, som et ekstra rum i.f.t. projekter. Der skal etableres parkeringsbåse + 2 benzinstandere, samt mulighed for en slags „pitstop“.	Lave borde, stole ud af træstammer. Vandtønden renoveres og der indkøbes ny hane. Indkøbe materialer, og etablere fornævnte.
Halvtag bygges på den anden side af skuret med gennem-sigtigt tag. Skal størrelsmæssigt kunne rumme borde/bænke. 3 staffelie monteres på væg i gavl. Der kan markeres grænse på eksisterende asfalt med f.eks. maling. Rummet laves åbent med kroge, så der evt. kan hænges stof op i.f.m. optræden eller for at „lukke“ rummet.	Mulighed for f.eks sang, musik, dans, optræden og læse historie. Mulighed for at spise i ly og læ både i hverdagen og til bådage. Mulighed for at male og tegne.	Børnene bruger meget borde og bænke til at tegne, læse. Dansekrogen virker som en magnet på mange af børnene – interessen „breder sig hurtigt“. Staffelieerne vækker interesse.	Det er godt, hvis en voksen opholder sig i dette område, når vi er ude, da det inspirerer til mange ting. Vær opmærksom på, at det kræver en voksen at „gøre klar til dansekrog“. Husk også at bruge området, når der øves til sommerfest, så de lærer, at det er et „danseområde“. Sørg for at tegne- og malematerialer gøres mere tilgængelige.	Etablere nogle malematerialer i værkstedsskur.

I Næstved kan man på kommunens hjemmeside finde et eksempel på et observationsskema, der lægger op til, at personalet registrerer, vurderer og reflekterer over børnenes aktiviteter på legepladsen.

I Skovgruppen Toftegårdens børnehave i Faaborg ville pædagogerne beskrive den verbale og nonverbale kommunikation, der foregår mellem børn og voksne i skoven. I samarbejde med projektkonsulenter udviklede de et skema til registrering af den kommunikation, der fandt sted med de enkelte børn i løbet af en dag. For at registre-

ringerne ikke skulle forstyrre det daglige arbejde, blev skemaet først udfyldt ved dagens afslutning. Selvom nogle situationer derved blev glemt, vurderede pædagogerne metoden som overraskende brugbar. De blev mere bevidste om, hvordan de kommunikerede med børnene i skoven.

Feltdagbøger/logbøger

Dagbøger og logbøger i forskellige former er en mere åben måde at registrere forskellige situationer på. Heri skriver personalet om store og små situationer med fokus på dét, man har sat sig for at observere. Her taler man ofte om fortællinger eller læringshistorier, der kan bruges som udgangspunkt for diskussioner på personalemøder og som oplæg til forældresamtaler.

I logbøger er der ofte et særligt fokus på, at pædagogen eller dagplejeren dokumenterer og evaluerer sin egen læring, hvorimod feltdagbøgers fokus er på børnenes læring.

Dag- og logbøger kan bruges på forskellige måder. Personalet kan beslutte sig for at føre dem dagligt i en bestemt periode i bestemte børnegrupper. Man kan også beslutte sig for at fokusere på bestemte læringssituationer eller at fokusere på det enkelte barn og dets læring.

Hvis observationerne skal bruges til at sige noget generelt om dagtilbudets praksis, kræver det et datamateriale af en vis størrelse bredt ud over en bestemt periode. Og selvom små historier kan fortælle meget, kræver det, at alle er indstillede på at bruge den tid, det kræver at føre dagbøgerne.

KiD-projektet viser, at mange dagtilbud har haft rigtig gode erfaringer med både dag- og logbøger. Selv meget små observationer kan give anledning til givende pædagogiske diskussioner og refleksioner over praksis.

Mange har gennem sådanne observationer opdaget, at den daglige praksis ikke altid stemmer overens med det, „vi troede, vi gjorde“. Måske virker tingene bedre i praksis, end man gik og troede. Måske gør de ikke, og så kan dokumentationen give anledning til ændringer. Under alle omstændigheder kan sådanne observationer føre til, at personalet bliver mere bevidst om det, de gør.

Barnets bog/portefølje

I forbindelse med blandt andet udbredelsen af Reggio Emilia-pædagogikken er det blevet almindeligt at arbejde med porteføljer eller „barnets bog“ på mange institutioner. Barnets bog dokumenterer det enkelte barns udvikling og læring gennem en samling af barnets spor: fotos, tegninger, små historier osv.

8.5 Hvordan gennemfører man projektet?

Når man i en institution eller dagpleje sætter sig for at arbejde med dokumentation, er det vigtigt, man holder fast i de tre faser, man skal igennem: Indsamling (af dokumentationsmateriale), vurdering (af materialet) og til sidst: ændring af praksis.

Hvordan kommer man i gang?

I mange kommuner har man i dag en eller flere pædagogiske konsulenter, der kan hjælpe personalet med at komme i gang. Nogle steder har man ligefrem besluttet, at alle kommunens institutioner og dagplejer skal arbejde med en bestemt form for dokumentation. I de tilfælde er der som regel også hjælp at hente i form af konsulenter, der arbejder med den pågældende metode.

I dagplejen er det dagplejelederens opgave at få projektet i gang. I andre dagtilbud er det den enkelte institution. Hvis ikke kommunen tilbyder særlig assistance til dokumentationsprojektet, så må personalet i den enkelte institution – for eksempel på nogle personalemøder – diskutere sig frem til, hvad man vil dokumentere. Her kan man tage udgangspunkt i de mål, man har besluttet sig for i læreplanen. Hvis ét af de overordnede mål er at udvikle børnenes sproglige kompetencer gennem den frie leg, så kan man vælge at lade dét være overskriften for dokumentationsprojektet.

Derfra må personalet så tage stilling til hvilke metoder, der egner sig bedst til at dokumentere det, og om de metoder er realistiske at bruge: Er personalet i stand til at bruge de metoder? Hvad vil metoderne kræve af ressourcer? Er alle indstillet på det? Måske bruger personalet allerede i dag forskellige dokumentationsmetoder, som kan bruges?

Mange arbejder i forvejen med digitale billeder – måske kan man arbejde videre med det? Hvis målet er at dokumentere, hvordan børnenes sproglige kompetencer udvikles i den frie leg, skal man nok overveje at bruge andet end billeder. Det behøver ikke være teknisk krævende metoder. Observationer af forskellige situationer mellem børnene – for eksempel i dagbøger – kan vise sig at være meget givende.

Når man har besluttet sig for en eller flere metoder er det vigtigt også at beslutte sig for, hvor omfattende dokumentation man vil foretage. Skal personalet notere situationer hver dag? I hvor lang tid? De fleste projekter vil skulle køre over nogle måneder for at give mening. Men en vigtig del af projektet er også løbende at diskutere og analysere det materiale eller de observationer, man får noteret og registreret.

Huskeliste: Når I skal i gang

- Vælg en projektansvarlig
- Kontakt kommunens pædagogiske konsulenter og find ud af, om jeres kommune stiller bestemte krav til dokumentationen. Måske er der hjælp at hente i form af konsulentbistand.
- Beslut jer for, hvad I vil dokumentere. Lad jer inspirere af jeres læreplan.
- Beslut jer for, hvilken slags dokumentation, I vil bruge.
- Tag stilling til, hvor ofte I vil indsamle dokumentation og over hvor lang en periode (i første omgang)?
- Bestem, hvem der skal stå for dokumentationen og hvem, der har ansvar for at få materialet samlet og formidlet. Aftal formidlingsform, tid og sted.

Hvordan analyserer man materialet?

At analysere det materiale, man indsamler, handler grundlæggende om at diskutere det, materialet viser. For at skabe rum for givende diskussioner er det vigtigt, at man giver plads og tid til dem på personalemøder eller pædagogiske dage.

Det optimale er at få assistance fra en udefra kommende konsulent, der kan styre diskussionen og uddrage de generelle konklusioner eller problemstillinger, der viser sig. Alternativet er, at projektlederen styrer diskussionerne.

Mange institutioner har opdaget, at det godt kan betale sig at sætte tid af til disse diskussioner på alle personalemøder. På den måde får personalegruppen efterhånden en „bestemt måde“ at diskutere på, og alle vil opleve, at nogle af deres oplevelser med børnene bliver diskuteret. Sådan kan man komme megen sårbarhed

til livs. I netop den forbindelse er det vigtigt at huske på, at det ikke handler om at give hinanden kritik. Det handler ikke om den enkelte pædagog. Det handler om situationen og den pædagogiske praksis, eksemplet er udtryk for.

Et analyseforløb kan for eksempel se sådan ud:

- Alle ansatte skal i løbet af ugen indsamle erfaringer (nedskrevet observation, foto el. lign.) til en praksisfortælling.
- Den enkelte skal læse sin historie op på personalemødet.
- Kollegerne stiller spørgsmål til fortællingen i forhold til dét fokus, institutionen har valgt. Personalegruppen reflekterer over, hvilken læring, fortællingen er udtryk for.
- Personalegruppen evaluerer den pædagogik, som fortællingen er udtryk for. Lever den op til institutionens mål?
- Personalegruppen reflekterer over, om fortællingen bør få indflydelse på institutionens mål eller daglige praksis.

Institutionen vinder meget, når de pædagogiske diskussioner bliver en fast del af institutionens hverdag, og når personalemøder bliver til møder om institutionens pædagogik. I dagplejen må pædagogiske diskussioner blive en fast del af de pædagogiske dage, hvor de enkelte dagplejere mødes med dagplejepædagoger og dagplejeleren.

Eks: „Vi taler mere fagligt nu“

I børnehaven Vægterparken i Kastrup valgte man at arbejde med „Hverdagslivet som læringsrum“ ud fra børneforskeren Søren Smidts metode om praksisfortællinger. Søren Smidt var tilknyttet som konsulent. Han introducerede personalet til metoden og hjalp dem også i gang med analysearbejdet. Gennem forløbet udviklede de selv nogle spørgsmål, som de brugte, hver gang en fortælling skulle analyseres.

Souschef Rikke Gaard var projektleder, og hun mener, det er altafgørende, at man udpeger én overordnet ansvarlig. Projektlederen skal styre diskussionerne, men også sørge for at sætte deadlines i løbet af processen. I Vægterparken besluttede man sig for, at alle skulle have ned-

skrevet to fortællinger til en bestemt dato. Derudover havde de fra begyndelsen sat sig både en start- og en slutdato.

Selvom de i dag er færdige med projektet, har det ændret meget i Vægterparkens dagligdag, fortæller Rikke Gaard:

„Vi er blevet mere bevidste og taler meget mere fagligt, end vi har gjort tidligere. I dag kan vi godt stå på legepladsen og pludselig sige til hinanden „se lige de der børn!“ og så få en faglig diskussion ud fra en bestemt situation.“ Børnehaven er allerede i gang med at planlægge det næste dokumentationsprojekt.

Fordelen ved dokumentation er, at den giver et konkret udgangspunkt for en pædagogisk diskussion. Når en pædagog eller dagplejer læser en episode med børnene op fra sin dagbog, vil de fleste kolleger have en mening om, hvordan den situation kan tolkes. Her er det så vigtigt, at projektlederen eller en konsulent holder alle fast på, hvad diskussionens fokus er – for eksempel de sproglige kompetencer – så diskussionen ikke bevæger sig væk fra det og bliver alt for bred.

Efterhånden må diskussionen godt brede sig så meget ud, at den kommer til at dreje sig mere generelt om institutionens praksis på området.

Huskeliste: Når I skal vurdere og analysere materialet:

- Beslut jer for i hvilket forum, dokumentationen skal diskuteres.
- Hvornår og hvor ofte skal det diskuteres?
- Lad projektlederen styre diskussionen og bestemme, hvilke observationer/registreringer, der skal tages udgangspunkt i.

Hvordan kommer man videre?

Ved at sætte de pædagogiske diskussioner i system, vil man allerede være kommet langt i de fleste dagtilbud. Mange vil opdage, at de bliver mere bevidste i det daglige og meget oftere end før ser på sin egen og kollegernes pædagogik med et analyserende blik. Det betyder, at man oftere vil stille spørgsmål ved sin måde at arbejde på. Det er præcis sådanne spørgsmål, der er nødvendige, hvis man skal videre fagligt.

Spørgsmålene vil opstå i diskussionerne på personalemøderne, og de vil opstå i hverdagen.

Et typisk spørgsmål, der rejser sig i mange situationer, er:

- Hvorfor gør vi egentlig sådan?
- Kunne vi ikke gøre det på en anden måde i stedet?

Eller:

- Det her lærte barnet rigtig meget af. Hvordan kan vi skabe bedre rammer for, at disse situationer opstår?

Herefter må man så vurdere, om det er muligt at ændre noget, der kan forbedre dagtilbudet til gavn for både børn og personale.

Huskeliste: Sådan kommer I videre:

- Stil spørgsmål til jeres egen praksis ud fra de observationer, I har gjort jer.
- Tag stilling til, om noget bør ændres, og hvordan I kan gøre det.

Rød og blå kontakt

En institution satte sig for at undersøge kontakten mellem børn og voksne. Alle voksne skulle betegne deres kontakt til de enkelte børn med en bestemt farve på en tavle. „Rød“ betød en god og varm kontakt, „grøn“ en rimelig kontakt og „blå“ en mere kølig, distanceret eller ringe kontakt. Et sådant skema gav hurtigt et overblik over, hvilke børn, der måske slet ikke havde „rød“ kontakt til en voksen. Det fik de voksne til at være mere opmærksomme på de pågældende børn, og de kunne ændre det kontaktmønster, der havde sneget sig ind i hverdagen, uden at nogen tidligere havde sat ord på det.

8.6 Faldgruber i arbejdet med dokumentation

Dokumentation må ikke blive en belastning og tidsrøver, hvor udbyttet ikke svarer til indsatsen. Faktisk bør dokumentationen af indlæringsarbejdet blive en så integreret del af det pædagogiske arbejde med børnene, at den bliver en berigelse. Både en berigelse for pædagogen og dagplejeren selv i måden at se børnene og arbejdsmetoderne på og en berigelse for fællesskabet, fordi alle får et tættere fællesskab i måden at se og forstå pædagogikken og børnene på.

Faren for spildt arbejde lurer dog. Men det kan undgås ved at forberede dokumentationsarbejdet godt og hele tiden være bevidst om at målrette indsatsen. Systematik og faste strategier kan være svære at følge i begyndelsen, men på længere sigt bliver dokumentationen meget lettere, når arbejdet ligger i faste rammer – og dagtilbudet undgår unødvendige frustrationer og spildt arbejde uden kontakt med børnene. Mange af de nedenstående faldgruber kan undgås ved at tage stilling til dem så tidligt som muligt i dokumentationsarbejdet.

Dette kapitel beskriver de otte mest væsentlige faldgruber:

1. Dokumentation stjæler for meget tid.
2. De tekniske hjælpemidler kommer til at dominere.
3. Egne fejl er svære at se.
4. Man sårer hinanden i evaluering.
5. Dokumentationsstrategi ikke forberedt godt nok.
6. Dokumenter også hverdagen, ikke kun særlige arrangementer.
7. Ethiske faldgruber ved dokumentation.
8. Faldgruber specielt i dagplejen.

1. Dokumentation stjæler for meget tid

En af de mest åbenlyse faldgruber er, at pædagogerne kommer til at bruge for meget tid på at dokumentere. Tid, som ikke bliver brugt på børnene uden at få tilsvarende ud af det. Lange videoer, et festfyrværkeri af fotos eller kunstfærdige plancher og bøger kan tage meget tid fra børnene uden at dokumentationen alligevel er tilsvarende god. En fælde, som rigtig mange dagtilbud falder i.

Der er hovedsageligt to måder at undgå det store tidsforbrug uden kontakt med børnene:

- Begræns dokumentationen, og dokumentér sammen med børnene.

Dokumentationen skal planlægges godt, for at der ikke går for meget tid med det. Det er vigtigt nøje at planlægge, hvad man vil dokumentere. Det er ikke muligt at dokumentere alle seks temaer på en gang. Vælg for eksempel „sociale relationer“ og begræns mængden af dokumentation. Det er vigtigt at vide nøjagtigt, hvad man vil fortælle. Der er ingen grund til at komme ind med 100 fotos eller en halv times video fra legepladsen.

Der er heller ingen grund til at opbygge alt for imponerende plancher eller udarbejde tidsrøvende flotte bøger til ære for sig selv og forældrene. En meget farlig faldgrube for en del af dokumentationen er jo også over for forældrene, så det er med at finde en balance. Pas også på med at skrive alenlange rapporter, som aldrig bliver læst.

Tag hellere nogle få centrale billeder eller nogle få velvalgte sætninger fra samvær mellem børnene, hvis det er sociale kompetencer, det drejer sig om.

Når pædagogerne begrænser, hvilket tema de vil dokumentere, så får alle også meget skarpt blik for det dokumenterede. Er temaet „sociale kompetencer“, så bliver opmærksomheden på de sociale relationer enorm – man kan slet ikke lade være med at se dem hele tiden.

Og så kan meget af dokumentationen jo foretages sammen med børnene. For det første kan børnenes produkter være en del af dokumentationen – malerier, figurer og tegninger. For det andet kan fotos udvælges med børnene, tekst kan skrives sammen med børnene, og bøger og plancher kan laves sammen med børnene, så dokumentation bliver en del af det daglige pædagogiske samvær.

Lange videoer gav overarbejde

I Børnehaven Kaninbjerget i Nykøbing Falster besluttede de at dokumentere via video. Ingen på institutionen havde det helt store teknikoverskud, så de lod maskinen køre, da de satte et nyt projekt om „børnenes egen historie“ i gang. Det havde den fordel, at teknikken klarede sig selv og ikke tog tid fra samværet med børnene. Så det var let. I hvert fald indtil videobåndet skulle redigeres, centrale passager skulle skrives ned og personalet skulle evaluere ud fra videobåndet. For der var selvfølgelig alt for meget materiale. Afdelingsleder Nick Fox måtte bruge utallige timer hjemme med at gennemse video.

„Jeg syntes, at det var interessant at studere båndet fra hele forløbet, men det går selvfølgelig ikke at bruge så mange timer på det. Vi er nødt til at finde en anden måde at dokumentere med video på“, fortæller Nick Fox.

For en anden faldgrube kan ifølge Nick Fox være ikke at få dokumenteret nok. En kort sekvens fra en enkelt situation kan være for lidt. Så viser videoen blot, hvad personalet vidste i forvejen. Børnehaven Kaninbjerget overvejer en fremgangsmåde, hvor de tager mange korte optagel-

ser over hele forløbet og kombinerer det med skriftlige iagttagelser, nedfældet lige efter forløbet. Det skal der afsættes personaleressourcer til.

2. De tekniske hjælpemidler kommer til at dominere

Pas på at de tekniske hjælpemidler til dokumentation, video og foto og it, ikke kommer til at dominere. Hvis pædagogen ikke er stærk i det tekniske, så skal vedkommende ikke bruge al tid på det. Arbejdet som pædagog drejer sig grundlæggende om noget andet.

Lad ikke teknikken blive inde på et særskilt kontor, men udvælg billeder eller videosekvenser sammen med børnene. På den måde får børnene også mere ejerskab til de bøger, fotos og video som dokumentationen består af.

Og så behøver dokumentationen ikke ligne de rene reklamefilm. Der er ingen grund til at få for høje kunstneriske ambitioner. Igen er det vigtigt at begrænse sig – vælg et begrænset emne at dokumentere og dokumenter meget bevidst, så video eller foto begrænses til en overkommelig mængde.

Mælkevejen lader ikke teknikken fylde

I Børneinstitutionen Mælkevejen i Herlev lider man ikke af teknisk selvovertur. Pædagogerne vil gerne bruge fotos til dokumentation, men i erkendelse af at ingen på institutionen har en it-ingeniør i maven, så springer pædagogerne over, hvor det tekniske gærde er lavest. De tager enten fotos med et engamskamera eller lader den lokale fotoshop smide fotos, taget med et digitalkamera, over på en cd-rom. En højere teknisk ambition ville blive en stressfaktor i hverdagen.

Mælkebøtten bruger billederne i arbejdet med at dokumentere, om der foregår læring i de forskellige situationer. Pædagogerne diskuterer situationerne ud fra billederne og vurderer også egen rolle i, hvad der foregår.

Hver af institutionens fem grupper tager 5-6 fotos om ugen. Absolut overkommeligt, også økonomisk. Billederne bliver efterfølgende brugt på opslagstavlen og i „barnets bog“.

3. Egne fejl er svære at se

Det er svært at se egne fejl. Og det er svært for et dagtilbud at være kritisk over for egen praksis, når man evaluerer sin dokumentation. At lade hver institution evaluere egen dokumentationspraksis er som at lade politiet evaluere politiet. Ofte ser pædagogen det, som vedkommende gerne vil se. Vil man dokumentere i hvor høj grad, de store hjælper de små, så ser man det måske pludselig over det hele – næsten ligegyldig hvilken aktivitet, det drejer sig om.

Omvendt gælder det både som dagtilbud og for hver enkelt, at egne fejl oftest ikke springer i øjnene. Det betyder ofte, at evalueringen af egen

praksis bliver for positiv. Der er en naturlig modstand i en personalegruppe over for at kritisere sig selv, kritisere hinanden og efterfølgende skulle ændre praksis.

„Plejer“ har stor magt og er refleksionens fjende nummer et. En personalegruppe vil altid have modstand mod at skulle ændre måden at gøre tingene på hele tiden. Øjne udefra er oftest ikke en mulighed, så personalet må tvinge sig til at være selvkritisk, tvinge sig til at snakke for eksempel om, „hvilke svagheder havde denne dokumentation, og hvad kan vi gøre bedre næste gang?“

Tvang sig selv til selvkritik

I Børnehaven Engle evaluerer personalet institutionens indsats efter hvert forløb og hver dokumentation. Personalet bruger et skema, som de selv har udarbejdet, og et af spørgsmålene i skemaet lægger op til snakken om, „Hvad kan vi gøre bedre i næste forløb?“

„I begyndelsen svarede vi ikke særlig grundigt på det spørgsmål, som gav anledning til selvkritik og ændret praksis. Vi syntes jo, at vi var fantastiske. Vi klappede hinanden på skuldrene og undgik den besværlige og følsomme snak om, hvordan vi kunne gøre vores arbejde bedre fremover“, siger leder af Børnehaven Engle, Dorthe Filtenborg.

For at få gang i mere selvkritik som udgangspunkt for at forbedre både det daglige arbejde med børnene og dokumentationsarbejdet, måtte Dorthe Filtenborg gå mere grundigt til værks sammen med sine medarbejdere. Derpå begyndte de at se nærmere på egen og hinandens praksis og dybere ind i spørgsmålet om, hvordan de kunne forbedre deres praksis. Da denne proces var iværksat fandt Børnehaven Engle nogle områder, hvor personalet samlet kunne udvikle sig videre ud fra og fandt ud af at fordele arbejdet på andre måder.

4. Man sårer hinanden i evaluering

Vær opmærksom på, at det er følsomt at blive observeret og kritiseret af sine kolleger. Så pas på ikke at såre hinanden, så den fremkomne kritik og ønsker om forandring ikke giver personlige problemer. Det er ikke godt for nogen.

Hvis en pædagog for eksempel begår en tydelig fejl på en video eller generelt har nogle dårlige vaner i interaktionen med børnene, så kommer

resten af personalet let til at kritisere ufølsomt. Det bliver ofte for personligt – måske endda privat. Blot det at se ens egen praksis og dernæst tale om den er følsomt – så kritikken bør være meget velovervejet for ikke at krænke vedkommende. Institutionen bør aftale etiske regler for kollegavejledning.

Det kan ikke undgås, at dokumentationen også er dokumentation af pædagogen. Men en god

måde at tale om det på, er så vidt muligt at anonymisere pædagogen. Tale professionelt, ikke omtale pædagogen ved navn, men sige eksempelvis, „pædagogen kunne her have valgt at...“, i stedet. Så føler den enkelte pædagog sig ikke ramt så personligt og kan bedre tale med om situationen og forbedre sin praksis.

Ofte er pædagoger – som nævnt i forrige faldgrube – blinde på egen praksis. Det kan altså være meget værdifuldt at få andre øjne og en snak om ens praksis, så man kan blive bevidst om sine handlemønstre og blive bedre. Men bliver kritikken for personlig, så vil mange gå i baglås, og så sker der ingen udvikling.

Kritik stoppede læreproces

Da de begyndte at videodokumentere i Børnehaven Krabbely i Hirtshals fik personalet et chok, da de så sig selv. Heldigvis var der vejledning udefra, og medarbejderne lærte at trække det positive ud af dokumentationsarbejdet. Men en typisk faldgrube nåede leder Alice Petersen efterfølgende at falde i.

En pædagog var blevet videofilmnet. Emnet var relationer mellem børnene, og videoen viste tydeligt, at pædagogen gik ind og direkte ødelagde relationen mellem børnene i situationen. „Desværre kom jeg til at udtrykke mig alt for hårdt og for personligt i min kritik. Det var min fejl, jeg fik ødelagt den læreproces for pædagogen, som skulle ligge i evalueringen af videoen“, siger Alice Petersen.

Den kritiserede pædagog reagerede med ikke at ville arbejde med videodokumentation mere. Evalueringen var ødelagt, fordi pædagogen følte sig ydmyget, det lukkede for hendes læreproces. I stedet blev det en læreproces for Alice Petersen, som blev klar over, hvor professionelt og følsomt man skal tage videodokumentationen op.

„Jeg lærte aldrig at være personlig, men se på videoen og tale om det, der sker mere upersonligt og professionelt“, siger Alice Petersen.

Personalet fik en snak om episoden, og dokumentationsarbejdet kunne fortsætte.

5. Dokumentationsstrategi ikke forberedt godt nok

Hvis det teoretiske grundlag og i den grad også det praktiske grundlag for dokumentationen ikke er fastlagt i en dokumentationsstrategi, så bliver forløbene frustrerende og ineffektive.

Teoretisk er det vigtigt at blive enige om, hvad man vil dokumentere – hvilket pædagogisk værdigrundlag, der skal ligge til grund for dokumentationen. Det er vigtigt at diskutere tilbunds og få en klar fælles forståelse af.

Det er vigtigt at fastlægge, hvem, der gør hvad. Hvordan er proceduren i dokumentationen,

hvem er den eventuelle tovholder i de forskellige projekter, og hvilken rolle spiller de forskellige pædagoger i dokumentationen. Rollefordelingen behøver ikke at være kompliceret – det er som at beslutte, hvem der går forrest og bagest ind i bussen.

Det er en fordel at være meget systematisk med både værdigrundlaget og dokumentationsproceduren. At anstrenge sig for at følge en stram systematik i begyndelsen letter arbejdet væsentligt siden hen.

Bedre samarbejde via dokumentation

På daginstitutionen Toftegaarden i Faaborg har en samlet dokumentationsstrategi bevirket bedre samarbejde og større tryghed mellem pædagogerne. Det fælles dokumentationsarbejde betyder, at alle står på samme fundament, de kigger på børnene med samme øjne og taler ud fra fælles teorier. På den måde bliver pædagogerne også bedre til at coache hinanden i hverdagen. Dokumentationsarbejdet har på den måde givet mere faglig tryghed og en overskuelighed for den enkelte medarbejder.

En del af hemmeligheden bag pædagogerne personligt store udbytte er deres grun-

dige forarbejde med at lave en dokumentationsstrategi. Strategien er udviklet og blevet gennemdiskuteret ad flere omgange, og aftalerne er taget op, så alle har været sikre på, at alle forstod aftalerne og grundlaget for dokumentationsmetoden på samme måde.

Toftegaarden bruger en dokumentationsmetode, hvor pædagogerne hver observerer to børn ad gangen og skriver profil på hver enkelt. Hver tredje måned diskuterer pædagogerne børnenes profiler og aftaler, hvordan de kan styrke børnenes svage sider i dagligdagen.

6. Dokumenter også hverdagen, ikke kun særlige arrangementer

En faldgrube kan være, at pædagogerne kun dokumenterer det flotte og det særlige. De mest spændende udflugter, de mest specielle og krævende aktiviteter og de mest fantastiske historier. Pædagogerne vil gerne vise forældrene, hvor dygtige man er i dagtilbudet og lokker sig selv i den fælde, at bruge dokumentationen til at vise sig selv frem.

Det kan over for forældrene skabe et billede af praksis i børnehaven, som er svært at leve op til. Hvis forældrene altid ser de særlige aktiviteter dokumenteret, så kan de ikke andet end få det indtryk, at det er hverdag i børnehaven.

Dagligdagens praksis med leg, omsorg og anerkendende relationer bliver på den måde trængt i baggrunden. Forældrene vil fokusere på det specielle, de vil få det indtryk, at de særlige aktiviteter er det centrale og måske eneste vigtige for børnenes udvikling. På den måde vil de overse vigtigheden i det daglige arbejde. Og det kan skabe et uheldigt forventningspres fra forældrene. Hvis forældre kun mener, at der finder læring sted ved de specielle lejligheder, så vil de forvente en evig strøm af dem. Og de vil være meget opmærksomme på, om netop deres barn er med i de specielle aktiviteter.

Naturtur fik for stor betydning

Børnehaven Engle har igennem lang tid arbejdet med naturforløb, hvor to medarbejdere („Skovtrolden“ og „Vandtrolden“) tager børnene på skift ud på såkaldte „Naturture“. Efterfølgende udarbejder medarbejderne dokumentationen i form af plancher og billedbøger med børnene, og disse har stor værdi for børnene.

Forældrene ser dokumentationen og får øje på alt det spændende og interessante, der

sker med deres barn på turene. Og for forældrene får turene for stor betydning i forhold til alt det andet, som foregår i institutionen. Problemstillinger opstår, hvis et barn er fraværende og ikke kan komme med på turene. Naturturene får overdrevet betydning, og i enkelte tilfælde henvender forældrene sig og spørger om en „erstatningstur“.

7. Etiske faldgruber ved dokumentation

Når dagtilbudet skal dokumentere læringen hos børnene, så er der en række etiske faldgruber, som personalet lige så godt kan tage op fra begyndelsen. Det kan forhindre senere problemer med hinanden og forældrene, og det kan forhindre, at pædagogen kommer ind i en etisk gråzone over for børnene.

Etik over for børnene:

- Pas på ikke kun at dokumentere børnenes pudsigheder – for eksempel sjove ordspil og underlige formuleringer til at grine af. Det reducerer børnene og giver heller ikke den bedste dokumentation.
- Diskutér og bliv bevidst om, hvilket menneskesyn, eller „børnesyn“, som ligger bag dokumentationen i børnehaven. Altså hvad er det, institutionen vil måle, og hvad skal børnene ikke måles på?
- Hvis dagtilbudet bruger foto eller video, så tænk over, om billedet kan rumme signaler, som er uheldige – nøgne børn for eksempel. Eller kan billederne være ydmygende for børnene, slåskampe eller grædende børn. Der skal altid være en god grund til at bruge et billede til dokumentation.

Etik over for forældrene:

- Forældre bliver let stødte, når deres barn er en del af en dokumentation. Så det er godt at fortælle forældrene, at det er eksemplet, som pædagogerne bruger – at det netop er deres barn, som er med, er irrelevant for dokumentationen.
- Forældre kan blive utrygge ved dokumentation, så god information er nødvendig. Diskutér dokumentationen igennem i forældrebestyrelsen og evt. til et forældremøde.

Etik pædagogerne imellem:

- Både ved foto, video og på skrift er der risiko for, at personalet udstiller hinanden unødigt. Skal dokumentationen foregå i åbenhed og tillid, så skal man kunne stole på en vis hensynsfuldhed fra hinanden i dokumentationen.
- Udarbejder personalet praksisfortællinger som dokumentation, så kan processen løbe af sporet, hvis vedkommende, som er med i fortællingen, ikke er indforstået. Så pædagogerne bør underrette hinanden, når de har kolleger med i praksisfortællingen.
- Der kan opstå problemer, hvis personalet ikke er enige om, hvor langt man kan gå i at dokumentere hinanden – beskrive hinandens praksis. Det er vigtigt at diskutere både på forhånd og hen ad vejen, hvor langt man etisk kan gå i beskrivelserne.

Etisk konflikt undgået

I Børnehaven Vægterparken i Kastrup arbejder de med praksisbeskrivelser som udgangspunkt for at diskutere, i hvilke situationer læring finder sted.

En dag bemærkede en pædagog, at en kollega løste en konflikt på en måde, som børnehaven havde aftalt, at de ikke skulle bruge. Og hun skrev det ned som en praksisfortælling, der skulle tages op på næste personalemøde.

For ikke at komme ind i en etisk gråzone, besluttede hun at gå til vedkommende

pædagog, som praksisfortællingen drejede sig om, for at få hende til at læse historien om sig selv igennem, inden den blev taget op på personalemødet. Hun læste og godkendte, at historien blev taget op som udgangspunkt for en diskussion. Som sous-chef på Vægterparken, Rikke Gaard, siger: „Alle kommer jo til at gøre noget forkert i forhold til personalets aftaler. Men havde vedkommende, som sagen drejede sig om, ikke godkendt praksishistorien, så havde det være etisk uforsvarligt at bruge den.“

8. Faldgruber specielt i dagplejen

I dagplejen skal man passe på, at dagplejerne får delt deres viden om dokumentation. Så det er vigtigt, at dagplejelederen får opbygget et fast system for dokumentation og evaluering dagplejerne imellem – et ugentligt møde eller lignende. Endvidere er det vigtigt ikke at overlade dagplejerne alene i dokumentationen. Dagplejelederen og dagplejepædagogen skal holde godt fast i tømme i dokumentationsarbejdet og på forhånd være helt sikre på, hvad dagplejerne skal dokumentere, hvordan de skal dokumentere, og hvad målet er med dokumentationen. Og de skal være sikre på, at dagplejerne har en fælles forståelse af de tre punkter.

Men det kan også gå galt, hvis alle beslutninger bliver taget ovenfra. Det er vigtigt, at dagplejerne er med til at diskutere og tage beslutningerne om 'hvad, hvordan og hvorfor' i dokumentationsarbejdet. På den måde får dagplejerne ejerskab til dokumentationsstrategien, er mere motiverede og får lettere ved at udføre dokumentationen.

Manglende styring gav fiasko

I Den Kommunale Dagpleje, afdeling Indre Brokvarter i København besluttede man i 2004, at dagplejerne skulle dokumentere, hvordan de arbejdede med „sansemotorisk udvikling“. Det blev i høj grad overladt til afdelingens syv grupper af dagplejere selv at dokumentere – og det gik galt. Kun en ud af de syv grupper afleverede en dokumentation – billeder, foto og tekst. „Fejlen var, at dagplejepædagogerne ikke holdt bedre fast i processen. Som tovholdere er vi fremover nødt at være meget mere på, for at dokumentationen skal fungere“, siger Jette Christiansen, dagplejeleder i Indre Brokvarter.

Da dagplejerne mødes relativt sjældent, er det svært at koordinere og diskutere dokumentationen ordentligt. Fremover vil dagplejepædagogerne indtage en mere aktiv rolle i dokumentationen.

Gode råd:

- Det er vigtigt, at personalet har et fælles sprog, fælles værdigrundlag og en god kommunikation omkring dokumentationen.
- Det er vigtigt at opbygge nogle procedurer for, hvordan dokumentationen kan blive kommunikeret rundt blandt personalet. Hvordan overdrager personalet erfaringer til hinanden, og hvordan diskuterer personalet, hvordan de forskellige forløb gik, og hvordan praksis omkring læring kan forbedres fremover?
- Brug ikke for meget tid på dokumentation – især ikke på den dokumentation, som foretages uden børn. Dokumentationen behøver ikke at være en udstilling, som imponerer alle forældrene, og omfanget af dokumentationen skal begrænses.
- Find sammen ud af, hvordan institutionen eventuelt kan bruge tekniske hjælpemidler, uden de stjæler for meget tid og energi.
- Personalet bør indstille hinanden på, at dokumentationen fører til en diskussion af både enkeltpersoners og institutionens pædagogiske praksis. Forbered en procedure og en måde at evaluere på, som ikke er for personlig.
- Tving jer selv til en evaluering af, om jeres praksis kan blive bedre. Ofte er det svært at se egne fejl.
- Vær systematisk. Dokumentationen skal forberedes godt, faste procedurer skal fastlægges og et fælles værdigrundlag og en fælles sprogbrug fast defineres.
- Dokumenter læring fra både hverdag og specielle arrangementer. Dokumentationen må ikke give indtryk af, at læring er noget, der sker ved særlige lejligheder.
- Diskuter de etiske faldgruber igennem og beslut, hvor jeres grænser går.

8.7 Læs mere

- Jensen, Mette Nygaard: „Pædagogisk dokumentation – en vifte af muligheder“, Guldguiden, *Learning Lab Denmark* 2005.
- Kjær, Bjørg: „Fra mundtlighed til skriftlighed og tilbage igen“ og „skriftlighed – hvordan?“, Guldguiden, *Learning Lab Denmark* 2005.
- Brostöm, Stig og Frøkjær, Thorleif: „Lærings- og praksisfortællinger“, Guldguiden, *Learning Lab Denmark* 2005.
- Møller, Birgitte og Bonderup, Kamilla: „At gå på opdagelse i egen praksis med notesblok, video og digitale fotos“, Guldguiden, *Learning Lab Denmark* 2005.
- Klausen, Susen og Grangaard, Helle: „Vis hvad vi gør! – en bog om dokumentation og rummets betydning i det pædagogiske arbejde“. *Forlaget Børn&Unge*, 2000.
- „Pædagogisk resultatmåling“ udgivet af *Pædagogernes Landsforbund*, 2002.
- Smidt, Søren og Kopart, Henning: „Iagttagelse og fortælling“, *Pædagogisk Bogklub*, 1. bogklubudgave 2004.
- Saarp, Jens og Olsson, Janne: „Børns spor ind i pædagogisk praksis – Erfaringer med kvalitetsudvikling i dagtilbud (KID) i Herlev kommune“. *Forlaget CVU København og Nordsjælland*, 2004.
- Filtenborg Sørensen, Dorthe: „Dokumentation – læreplaner og synliggørelse af det pædagogiske arbejde“. *Forlaget Dafolo*.

Rapporter:

- „Hverdagslivet som læringsrum – i børnehaven Vægterparken“, v. projektleder Rikke Gaard og kosulent Søren Smidt.

Eksempler fra nettet:

- Eksempel på læreplaner i Brøndby kommune:
www.verdensbedstedagtilbud.dk/virksomhedsmappe/laereplaner.asp?id=15
- Eksempler fra Græsted-Gilleleje:
www.ggk.dk – søg pædagogisk kvalitetsevaluering

BØRN MED SÆRLIGE BEHOV

Rummelighed og individuel indsats

– med den pædagogiske læreplan som fælles forankringspunkt

AF BJØRG KJÆR & INGELISE SKRYDSTRUP

9.1	<i>Hvilke opgaver er knyttet til arbejdet med børn med særlige behov?</i>	152
9.2	<i>Hvilke aktører er involveret i opgaven?</i>	153
9.3	<i>Hvilke måder kan opgaven løses på?</i>	155
9.4	<i>Faldgruber og problemer</i>	160
9.5	<i>Gode råd og løsningsforslag</i>	162
9.6	<i>Læs mere</i>	162

9.1 Hvilke opgaver er knyttet til arbejdet med børn med særlige behov?

Loven om pædagogiske læreplaner i dagtilbud er i høj grad motiveret af et ønske om at sætte fokus på børn med særlige behov og på at konsolidere, udvikle og forbedre indsatsen i forhold til disse børn.

Loven om pædagogiske læreplaner er et tillæg til formålsparagraffen for dagtilbud i Serviceloven. Det betyder, at dagtilbuddenes pædagogiske arbejde er rettet mod alle børn – også børn med særlige behov. De pædagogiske læreplaner er tænkt som en hjælp til at systematisere og synliggøre både den generelle pædagogiske praksis og den særlige indsats i forhold til svage og sårbare børn. Serviceloven og herunder loven om pædagogiske læreplaner lægger således op til en praksis præget af rummelighed og inklusion i landets dagtilbud. Meningen er, at alle børn, uanset forudsætninger, skal have mulighed for læring, leg og udvikling i deres dagtilbud. Dagtilbuddet skal kunne rumme alle børn på måder, som giver dem en oplevelse af at være et ligeværdigt medlem af det sociale, kulturelle og sproglige fællesskab med andre børn og voksne.

Arbejdet med børn, som har behov for særlig støtte, skal lede frem mod samme mål, som det almindelige pædagogiske arbejde. Det vil sige, at bekendtgørelsens temaer og mål for pædagogiske

læreplaner også gælder for disse børn og arbejdet med dem. Men vejen til at nå målene kan være anderledes, når man arbejder med truede eller svage børn. Samtidig må arbejdet sikre, at den særlige indsats ikke marginaliserer og isolerer de børn, som har vanskeligheder, men arbejder aktivt med at inkludere dem.

Dagtilbud som arbejder med rummelighed og inkludering er på vej væk fra at tale om „børn med særlige behov“ for i stedet at fokusere på, at nogle børn har „hindringer for læring og deltagelse“. Disse hindringer er med til at true eller handicappe børnene – og de ligger ikke nødvendigvis i barnet selv. Selv når barnet har fysiske, medicinske, neurologiske eller andre problemer, vil en del af hindringerne også ligge i barnets relation til det omgivende miljø. Hindringerne kan have at gøre med samfundets måde at klassificere og diagnosticere børn, de kan have at gøre med kommunale strukturer og organiseringsformer, eller de kan have at gøre med forhold i hjemmet eller dagtilbuddet. Loven om pædagogiske læreplaner lægger op til, at dagtilbuddene systematisk afdækker, hvilke hindringer barnet møder i sine omgivelser og indretter dagtilbuddets læringsmiljø, så det arbejder på at mindske dem, kompensere for dem, eller fjerne dem.

9.2 Hvilke aktører er involveret i opgaven?

Forældrebestyrelsen/bestyrelsen

I forhold til børn med behov for særlig støtte skal forældrebestyrelsen være opmærksom på forhold omkring tavshedspligt. Forældrebestyrelsen har dog mulighed for at diskutere principielle spørgsmål omkring dagtilbuddets rummelighed og måder at knytte almenpædagogiske principper og aktiviteter sammen med specielle støttetiltag omkring svage børn.

Hvad gør det ved dagtilbuddet, at det har børn med særlige behov? Hvad lærer de almindelige børn ved at være sammen med svage, truede eller handicappede børn? Hvad bør de lære? Hvad lærer de svage børn af at være sammen med almindelige børn? Hvordan kan dagtilbuddet, gennem arbejdet med læring i forhold til børn med brug for særlige indsatser, støtte alle børns tolerance og medbestemmelse og styrke dagtilbuddets rummelighed?

Kommunalbestyrelsen

Kommunalbestyrelsen har ansvar for at foretage de dispositioner, som er nødvendige for arbejdet med børn med særlige behov. Det kan for eksempel være:

- At sikre tilstedeværelsen af nødvendig specialviden.
- At etablere og støtte fora for tværfagligt samarbejde omkring børnene.
- At tydeliggøre arbejdsgangen så dagtilbudspersonalet ved hvor de skal henvende sig og hvad de skal gøre ved mistanke om problemer omkring et barn.
- At tydeliggøre og understøtte dagtilbudspersonalet som en væsentlig samarbejdspartner i arbejdet med svage eller truede børn, da de ofte har indgående kendskab til barn og familie.
- At tage stilling til eventuelt at fjerne barnet fra hjemmet.
- At støtte erfaringsopsamling og udvikling af metoder til at hjælpe og inkludere børn med særlige behov.
- At sørge for det nødvendige antal specialpladser til børn som ikke kan inkluderes i almindelige dagtilbud.
- At overveje hvordan disse tiltag kan understøtte arbejdet med pædagogiske læreplaner (voksnes læring) og med læringsmiljøer (børns læring) i dagtilbuddene.

Børnene

Børnene vil altid være en central del af en inkluderende og rummelig praksis. De skal lære at inkludere den variation af børn og voksne, som befolker dagtilbuddet. Den pædagogiske læreplan kan indeholde overvejelser om følgende spørgsmål: Hvordan kan forældre og personale hjælpe børnene med det? Hvad kan personale og forældre lære om rummelighed og inklusion ved at iagttage børnene og lytte til, hvad de fortæller?

Ledelse og personale (evt. støttepædagog)

Den pædagogiske opgave omkring læreplaner handler om at støtte alle børns læring på bestemte områder (de seks læreplanstemaer). Derfor er det vigtigt, at det pædagogiske personale er i stand til at tilrettelægge indsatser, som tager udgangspunkt i børnenes meget forskellige styrkesider – og målrettet kan støtte udvikling af børnenes svage sider. Det vil sige, at ethvert læringsforløb skal være tilpasset barnets forudsætninger og tage udgangspunkt i, hvad der er vigtigt for barnet at opnå eller lære. Den pædagogiske læreplan skal ikke indeholde en individuel handleplan for børn med særlige behov, men den skal beskrive de særlige indsatsområder, som disse børn tilbydes og knytte denne indsats til dagtilbuddets ordinære læreplan. Det kan ske ved for eksempel at overveje:

- Hvordan kan aktiviteter organiseres så også børn med særlige behov får en naturlig plads i dem – evt. på trods af at, det svage barn har andre læringsmål end resten af børnegruppen?
- Hvordan sikres, at børn med særlige behov får mulighed for eventuelt at arbejde hen mod samme læringsmål som resten af børnegruppen, også hvis barnets læringsvej adskiller sig fra andre børns?
- Hvordan organiseres dagtilbuddets personaleressourcer, så arbejdet med truede børn dels bliver tilstrækkelig kvalificeret og fokuseret til at gøre en forskel for barnet – og dels undgår at blive en „institution i institutionen“ f.eks. ved at barnet isoleres fra andre børn, eller ved at barnet udelukkende bliver støttepædagogens ansvar?

- Hvordan struktureres dagtilbuddets brug af de fysiske rammer, så der skabes rum og tid til alle børns deltagelse, udvikling, læring og leg?

Forældregruppen

Forældrene bør være informeret om og gerne involveret i de principper om rummelighed og inklusion, dagtilbuddet bygger sit pædagogiske arbejde på. Overvej hvordan forældrene kan informeres og eventuelt inddrages aktivt i arbejdet med rummelighed. Hvad forventer dagtilbuddet, at forældre gør i forhold til deres egne børn for at støtte dem i at være en del af en inkluderende hverdag?

Pædagogisk konsulent

De pædagogiske konsulenter har problemløsende og vejledende funktioner i forhold til dagtilbuddene, ikke mindst i forbindelse med særlig støtte til børn med sociale problemer eller handicap. De varetager ofte den kommunale tilsynspligt og leder kommunens støttepædagogkorps. Den pædagogiske konsulent har derfor

en væsentlig opgave i at kvalificere dagtilbuddets arbejde med støttekrævende børn og især fastholde opmærksomheden på, hvordan dagtilbuddet arbejder systematisk med at inkludere alle børn i et legende, udviklende og lærende fællesskab. Den pædagogiske konsulent bør formidle nødvendig specialviden og være sparringspartner, når dagtilbuddet arbejder med at udvikle inkluderende læringsmiljøer.

Øvrige samarbejdspartnere

I forbindelse med børn med behov for særlig støtte er der ikke sjældent brug for tværfagligt samarbejde. De eksterne kommunale samarbejdspartnere kan være PPR og/eller socialforvaltningen. Ekspertter og ikke-pædagogiske omsorgsprofessioner involveres i forskelligt omfang i udredning og problemløsning. Det kan for eksempel være psykolog, talepædagog, fysioterapeut, tolk, psykiater, socialrådgiver osv. Det vil sige, at især kommunalbestyrelsen og dagtilbudsledelsen skal være opmærksomme på, hvordan dette samarbejde skal foregå og tage stilling til, hvordan det kan understøttes.

9.3 Hvilke måder kan opgaven løses på?

Enkeltintegration med inklusion

Sommerfuglen i Gentofte nævner ikke deres seks handicappede børn særskilt i læreplanen, for udgangspunktet er, at læreplanen gælder for hele børnegruppen. Men de konkrete handleplaner over for disse børn beskriver til gengæld, hvordan børnene får mulighed for at deltage i det fælles liv.

Susanne Green er leder i Sommerfuglen, som er en integreret institution med 76 børn i Gentofte. Seks af børnene er handicappede, og sådan har det været siden institutionen åbnede i 2001.

– Vi bestræber os på at give alle børn – uanset deres særlige behov – de bedste muligheder for at kunne deltage aktivt i det sociale fællesskab i institutionen. Alle har nemlig lige ret til at blive anerkendt som ligeværdige deltagere. Den holdning er udtryk for vort børnesyn, og har dermed betydning for vort arbejde med læreplaner, siger Susanne Green. Hun fastslår derfor, at institutionens læreplan gælder for hele børnegruppen. Personalet har for eksempel opstillet følgende læringsmål for et tema om motorik og bevægelse:

- At bevægelse bliver en naturlig og sjov del af barnets hverdag.
- At styrke børnene motorisk.
- At give børnene en varig glæde ved at bruge deres krop.
- At give dem forskellige sociale, personlige og motoriske kompetencer.
- At give dem oplevelser som succes, respekt, anerkendelse, rummelighed, fællesskab via kroppen.
- At „fange“ de børn, der har motoriske problemer.

Personalet i henholdsvis vuggestuen og børnehaven går herefter i gang med at beskrive, hvordan man vil arbejde med målene i forhold til den konkrete børnegruppe. For de seks spastisk lammede børn i Sommerfuglen betyder det for eksempel, at personalet vurderer, hvad der skal til for, at de handicappede børn kan deltage aktivt i aktiviteterne. Der kan for eksempel være

brug for et gangstativ, når de skal gå, et rullebræt, når de arbejder på gulvet og måske et skridsikkert underlag, når de skal tegne og male.

– Dybest set handler det om at skabe et læringsmiljø, der giver lige rum til alle børn. Vi inkluderer ikke bare de handicappede børn på stuerne, vi inkluderer også de andre børn i de handicappede børns situation. Overalt forsøger vi at skabe sociale fællesskaber. Vi spiser i mindre grupper, fordi vore handicappede børn bliver hurtigere trætte og har brug for ro i mindre grupper. Vi samler en gruppe børn om at lege med modellervoks, når et af de handicappede børn har brug for at træne sin hånd. Og vi sætter det handicappede barn i en babyjogger, når hele stuen skal på motionstur i skoven, fortæller Susanne Green. Hun forklarer, at institutionen har som udgangspunkt, at aktiv deltagelse i sociale fællesskaber er forudsætningen for et barns udvikling og læring. Og det gælder uanset, om barnet er handicappet eller ej. Læringsmiljøet skal blot tage højde for de forskellige hindringer, der kan være for børns læring.

Ud over institutionens generelle læreplan skal der udarbejdes en individuel handleplan for det enkelte handicappede barn. Det er barnets specialpædagog, som udarbejder denne plan sammen med barnets forældre. Og den bliver til efter supervision med den række af „eksperter“, institutionen kan trække på. For eksempel psykolog, talepædagog, fysioterapeut og ergoterapeut.

– Alle eksperterne har en lang række gode råd til, hvordan vi kan støtte det pågældende barn. Det bruger specialpædagogen, når hun skal udarbejde handleplanen. Men hun giver det også videre til kollegerne, som inspiration til fælles aktiviteter for hele børnegruppen, fortæller Susanne Green. Hun mener, at handleplaner og læreplanen har hver sit fokus. Handleplanen fokuserer på det enkelte barns konkrete behov. Læreplanen fokuserer på den pædagogiske praksis med børnegruppen.

Integration i basisgrupper

Villa Kulla er en integreret institution med 12 vuggestuebørn og 42 børnehalebørn. Som udgangspunkt er 4-6 af disse pladser reserveret til børn, der er normalt begavede, men som har fysiske handicap. Institutionen åbnede i 1999 og blev bygget og indrettet til at skulle modtage handicappede børn. Aktuelt er der ti handicappede børn i institutionen, for aftalen med kommunen er, at der ikke skal stå handicappede børn på ventelisten.

Leder Connie Hansen, Villa Kulla, fortæller:

– Vi har inddelt børnene i tre basisgrupper efter deres alder, og de handicappede børn indgår i disse grupper. En gang om året fastlægger vi temaer, som hele institutionen skal arbejde med, for eksempel „kunst“. Ud fra temaet planlægger vi så aktiviteter for de tre forskellige aldersgrupper. Derudover arbejder vi i Holbæk med udviklingsplaner for det enkelte barn, hvor vi i samarbejde med forældrene beskriver barnets forskellige kompetencer aktuelt og fastlægger nye udviklingsmål. Sådan er det også for de handicappede børn.

Vores opgave er at sørge for, at de handicappede børn kan deltage aktivt i fællesskabet i institutionen. Det kan for eksempel være, at vi skal have fat i en kørestol, når vi skal i skoven. Eller at de skal have hjælp og støtte, når vi skal tegne. Men det kan også være, at de handicappede skal have individuel træning som for eksempel handicapsvømning eller idræt. Det vurderer vi, når vi fastlægger målene i den individuelle handleplan for barnet. Den diskuterer vi hver tredje måned sammen med alle involverede parter, for eksempel forældrene, sagsbehandleren, fysioterapeuten og talepædagogen. Her opstiller vi konkrete mål, som at Julie skal kunne gå det meste af dagen selv, at hun skal kunne sige treords-sætninger, og at hun skal kunne spise alene med en ske. Det er så primærpædagogens opgave at lave en plan for, hvordan alle voksne kan støtte Julie i at nå målene.

Min holdning er, at de handicappede børn først og fremmest er børn og skal behandles som sådan. Derfor skal de integreres i en almindelig børnehave og ikke gå i en specialbørnehave for sig selv. Hvis de går for sig selv, bliver der mere fokus på, at de er behandlingsobjekter, end på at de er børn. Hos os får de lov at opleve glæden ved samspelet med almindelige børn. De kan imitere det normale, og dermed bliver deres adfærd mere normal. Vores indsats handler også om at give dem ballast til at acceptere at være den person, de er. Det er ikke synd for dem, at de er handicappede – det er et livsvilkår.

Det sværeste ved indførelse af læreplaner er nok, at alle bliver bevidste om, at vores indsats er den samme over for alle børn. At vi får sagt højt til hinanden og til forældrene, at det er fuldstændig de samme metoder og midler vi bruger over for alle børn. For hvor meget kan vi tillade os at sige uden at ryge ud i diskussionen om, hvem der kommer til at „betale“ for integrationen. Enten at det „går ud over“ de handicappede børn, eller at det går ud over de andre. Vi er som personale ikke i tvivl om, at der alene er muligheder og fordele for alle børn i at arbejde med integration.

Vi har alle gået og forestillet os, hvordan det fungerer i praksis. Men nu skal vi dokumentere praksis på skrift og dermed bliver det altså synligt for alle, hvad det er, vi går og gør. Det skal vi være forberedte på at skulle diskutere, forklare og forsvare.

Integration med 50/50 fordeling af børnene

Eksperimentalinstitutionen på Amager i København har specialiseret sig i truede børn. Institutionen er normeret til i alt 60 vuggestue- og børnehalebørn. Halvdelen af pladserne er beholdt lokale børn, medens den anden halvdel er dagbehandlingspladser til børn, fortrinsvis med psykosociale problemer. Behandlingsbørnene er fuldt integrerede i institutionens vuggestuegrupper og tre børnehavegrupper.

Leder Jane Weltz fortæller:

– Vi arbejder med særlige temaer eller satsningsområder hvert år. I år skal vi have fokus på børnenes sociale kompetencer, som jo naturligt fylder meget hos os. Lige nu sidder personalet på de enkelte stuer og formulerer, hvordan man vil arbejde med temaet på netop deres stue. Det gør de ud fra en samlet vurdering af, hvad der kendetegner netop deres børnegruppe. For eksempel i forhold til alder og udvikling, om der er uro på stuen, om gruppen består af syv vilde drenge og tre stille piger osv.

Udgangspunktet for planerne er en individuel vurdering af hvert enkelt barn, men for behandlingsbørnene bliver der også lagt en egentlig handleplan. Det kan for eksempel være, at Hugo Børge har det særlig vanskeligt med konflikter. Så iagttager vi, hvilke omkostninger det har for ham selv, og hvilke omkostninger det har for de andre børn. Ud fra det vurderer vi, hvordan vi kan styrke ham. Hvis han for eksempel overtræder de andre børns grænser, så nøjes vi ikke med at sige „det må du ikke“ til ham. Vi støtter også de andre børn i at sige nej til ham, så han får reel respons fra sine kammerater. På den måde styrker vi på samme tid de sociale kompetencer for alle børn.

Det er et klassisk eksempel på, hvordan vi profiterer af at have fuld integration. Og det er hele kongstanken bag integrationen. De andre børns forældre fortæller os også, at deres børn kommer ud med en stor tiltro til sig selv. De har lært, at de har lov til at sige nej og sige fra. Og det er hele forudsætningen for at kunne sige ja og vælge til. De har tillid til, at deres grænser bliver respekteret, og det har livslang værdi for dem. Samtidig har disse børn stor rummelighed over for andre og forståelse for at ikke alle er ens. Behandlingsbørnene får også en masse ud af at blive integrerede i et almindeligt dagtilbud. De finder ud af, at det ikke er hele verden, der er umulig. De kan spejle sig i et normalt miljø og være en del af det, hvis de bare får støtte. De får mange glæder i løbet af en dag, og det er dem, der skal bære børnene igennem de svære perioder.

For eksempel havde vi sidste år tema om at tale med børn om de svære ting, som at far måske banker mor, eller at mor ligger fuld derhjemme. Vi skabte rum for, at det var legalt at fortælle og spørge hinanden om disse ting. De andre børn stiller umiddelbare spørgsmål som „blev du bange?“ da din far smadrede al porcelænet og „har I så ikke noget at spise af?“. Det er med til at behandlingsbarnet får bearbejdet alt det svære.

Arbejdet med læreplaner er ikke nytænkning for os, for vi har altid arbejdet på den måde. Uanset om børnene har særlige behov eller ej. Det eneste nye er, at vi skal til at skrive det hele ned. Vi har diskuteret, hvad vi forstår ved læring – også med forældrene. Vi mener, at læring finder sted i alle aspekter af institutionens hverdagsliv – uanset om det er leg, samtale eller planlagte aktiviteter. Men det er pædagogens opgave at vurdere, hvornår man skal skubbe og stimulere med yderligere inspiration, der kan understøtte læringen.

For eksempel var der en dreng, der fortalte, at han var bange for edderkopper. Det tog pædagogen op, så det udviklede sig til en længere fælles seance, hvor hele gruppen sang edderkoppesange, fandt edderkopper på legepladsen, talte alle benene og kiggede på edderkopper i forskellige bøger. Pædagogerne skal kunne se, høre og iagttage, hvad børnene er optaget af og så vurdere, hvordan læringen kan understøttes. I forhold til behandlingsbørnene er det hele noget mere voksenstyret. Vi tager udgangspunkt i noget, der kan fænge barnet. For eksempel sang, noget rytmisk, det at hoppe samtidig med at man siger en remse, eller at man kan sidde og nyde roen på en gynge. En gang om måneden holder personalet på stuen møde med ledelsen om behandlingsbørnene. Hver tredje måned gennemgår vi det enkelte barns behandlingsplan med henblik på revidering.

Vi opererer med både langsigtede mål og kortsigtede mål. Et langsigtet mål kan for eksempel være, at barnet skal opnå tillid til voksne og få tillid til sin egen kontaktevne. De kortsigtede mål tager udgangspunkt i, hvordan barnets situation er aktuelt, og hvad de næste udviklingsmål er motorisk, socialt, sprogligt og intellektuelt osv.

Når vi snakker læreplaner med bestyrelsen, evaluerer vi institutionens læreplan og ikke handleplanen for de enkelte børn. Vi har altid evalueret vores praksis løbende med bestyrelsen, så det vil bare fortsætte.

Men jeg synes, at der er en særlig problematik, når det gælder målgruppen for evalueringen. Vores evaluering og læreplan bliver offentliggjort på hjemmesiden, hvor alle i princippet har adgang til den. Men hvad nu hvis en del af vores evaluering kunne blive, at de planlagte mål ikke blev nået, fordi vi havde fået fire ekstra vanskelige børn? På den ene side vil det være godt at få synliggjort dette meget konkrete forhold over for politikere og forvaltning. På den anden side kan beskrivelsen af det komme til at skræmme nye forældre fra lokalområdet væk, fordi de bliver betænkelige. Jeg tror, at det er vigtigt at afklare, hvem der skal have vores evaluering og i hvilken form.

Enkeltintegration med én til én-træning

Støttepædagog Jette Præst i Odense arbejder med integration af et barn med autisme i en normal børnehave. Hun mener integrationen er en fordel for alle, og hun har for længst taget forskud på arbejdet med læreplaner

Når kollegaerne i børnehaven brokker sig over, at de skal til at lave læreplaner, beder støttepædagog Jette Præst dem om at slappe af. De arbejder jo i forvejen med målsætninger, så hvor svært kan det være, som hun så kækt siger. Det er ikke ment bedrøveligt, hun vil bare være en god kollega, der godt vil bidrage med lidt sparring og godt humør.

– Jeg ser sådan på arbejdet med læreplaner, at det er alt det, jeg allerede går og gør i dag. Jeg er træningsleder og arbejder med Peter, som har infantil autisme. Og jeg er vant til at arbejde struktureret og med konkrete mål for mit arbejde med Peter. Jeg ser arbejdet med læreplaner som en kvalitetssikring og opfatter det som

læring for mig selv og mine kollegaer. Jeg har arbejdet på denne måde i tre år nu og kan virkelig se, at det er noget, der rykker, siger Jette Præst. Men hun adskiller arbejdet med institutionens læreplaner fra de konkrete handleplaner, hun udarbejder for Peter.

– På institutionen formulerer de målsætninger for arbejdet med børnene generelt – og de gælder naturligvis også for Peter. Kollegaerne beskriver også, hvorfor og hvordan de vil nå målsætningerne. Men min opgave er at have fokus på Peter. Derfor går jeg gerne ind og spørger kollegerne, hvilke planer de har for de næste tre måneder, og hvad de har tænkt sig med det. Det kan for eksempel være, at de har planlagt et H.C. Andersen-projekt, hvor børnene skal synge sange, klippe geder ud til Klods Hans og spille teater. Her vurderer jeg så, hvad der skal til for, at Peter kan deltage i det. Jeg skriver målene ned for ham og lægger en handleplan i samarbejde med forældre og supervisor fra Norge. Og så går vi i gang med træningen. Både med sangene og det at klippe en ged ud. Så når projektet går i gang to måneder senere, kan han sangene, og han kan sågar klippe en ged ud. På den måde bliver han ikke frustreret og forvirret over at komme sammen med de andre børn på den gruppe han er tilknyttet, tværtimod, han får en succesoplevelse ud af det. De andre børn lægger mærke til, at han kan, for de har jo hjulpet ham med at nå dertil, fortæller Jette Præst.

Hun evaluerer den daglige træning og de konkrete mål for Peter løbende og med forældrene hver 14. dag, hvor hun også selv får supervision. Hver tredje måned bliver handleplanen evalueret, og hvert halve år er målsætningen oppe til diskussion med supervisoren og de implicerede. Her handler det om at vurdere, hvor langt man er nået i forhold til det, der var målet. Det langsigtede mål er, at Peter kan komme i den almindelige folkeskole. Det håber alle på sker til august. Der mangler bare en accept fra amtet, og så at en skole vil være med.

Jette Præst er ansat af Odense Kommune, men kommunen køber supervision til hende fra et norsk firma, der har stor erfaring med tidlig indsats over for autisme.

- Vort udgangspunkt er, at børnene skal integreres i normalmiljøet, fordi det har stor betydning for dem. Jo mere de kan spejle sig i normalmiljøet, jo mere livskvalitet får de.
- Børn med autisme er kendetegnet ved, at de ikke forstår samspillet mellem mennesker og derfor går ind i deres egen verden. Umiddelbart ønsker de ikke at komme ud af den. De bryder sig ikke om andre og vil derfor heller ikke lege med andre børn.
- Man kunne så bare lade dem være og sige, at hvis de ikke vil, så er det også synd, at de skal. Men ved at vi støtter målet, kan vi finde ud af, hvad deres potentiale er. Gennem den intensive træning ser vi netop, at børnene bliver glade og gladere, at de begynder at spejle sig i det, der foregår omkring dem. Dvs. de kontakter andre børn og voksne – de efterligner andres adfærd, fortæller Jette Præst.

Hun har ingen forventning om, at alle børn med autisme kommer til at tage en universitetsuddannelse og måske får de heller ikke et højt-lønnet job. Men måske et skånejob. Hun er sikker på, at de i hvert fald vil kunne klare sig selv, måske med tilsyn. Og det giver dem langt mere livskvalitet frem for at blive anbragt på en døgninstitution.

- Vi kan se, at træningen hjælper. Børnene er glade, får større livskvalitet og er ikke nær så frustrerede. De jubler, når de har lært noget – uanset om det er at cykle, svømme eller alfabetet. Samtidig giver det også en sidegevinst til normale børn. De finder ud af, at der er kammerater, der er anderledes. Kammerater, som har brug for deres hjælp. Og børnene er helt vilde med at hjælpe, siger Jette Præst.

For selv om barnets egne forældre er afgørende ressourcepersoner i træningen, bliver både de andre børn og institutionens øvrige personale inddraget i at træne Peter. På den måde lærer han også, at der er mange forskellige børn og voksne.

- Integrationen går ud på én til én-træning, og træning med andre voksne på institutionen, dette kalder vi at generalisere. Vi har et lille træningsrum, hvor jeg går fra og træner med Peter. Det kan være, at han skal lære at spille ballonspil. Når han har lært det, tager jeg fat i et par af børnene og spørger, om de ikke vil hjælpe os med at træne, for nu har Peter lært at spille ballonspil. Det vil de altid gerne. Når Peter så har lært at spille med tre andre børn, kan vi gå ind på stuen og spille med de andre børn.
- På samme måde træner vi alt, hvad Peter har brug for at træne. Og med alt, mener jeg alt. Også at synge, tegne, klippe og spise. Vi oplever også tit, at de andre børns forældre kommer og siger tak. De synes bare, at det er fedt og super, at deres børn på denne måde lærer at hjælpe og blive mere tolerante, fortæller Jette Præst.

Hun har været uddannet pædagog i 25 år, men har de sidste tre år arbejdet med enkeltintegration af autistiske børn. Hun er ikke i tvivl om, at børn med autisme skal integreres i det normale miljø. Selvom det koster en del, er udgiften alligevel ikke noget i forhold til en døgninstitution. Hun er sikker på, at det er til gavn og glæde for alle parter, og at det samtidig vil kunne betale sig økonomisk i det lange løb.

9.4 Faldgruber og problemer

Glem ikke børn med særlige behov

Der er fare for, at man glemmer børn med særlige behov, når læreplanen skal formuleres. For vi er så vant til, at de er nogen, andre tager sig af. Men vurdering af børns særlige behov var hele idegrundlaget bag indførelsen af læreplaner. Derfor skal diskussioner om barnesyn og rummelighed hænge sammen med formulering af målsætninger, mener forsker Bjørg Kjær.

Ord skaber billeder i vore hoveder. I hvert fald nogle ord – og i hvert fald i de fleste hoveder. Når du for eksempel hører ordet „babysæl“ kan du se den for dig et sted derude. Mens ordet „racist“ danner helt andre billeder. Hvilke billeder danner ordet „rummelighed“ så i dig? Hvad betyder det for dig?

Det er den slags overvejelser cand.mag. MA og forsker, Bjørg Kjær gerne vil have os i gang med. - Vi kalder os selv for rummelige, vi ønsker, at dagtilbuddene skal være rummelige, og vi mener, at samfundet skal være rummeligt. Men hvad mener vi egentlig med det? Det mangler langt de fleste af os at tage stilling til, siger Bjørg Kjær.

Hun forsker i børns institutionsliv på Learning Lab Denmark under Danmarks Pædagogiske Universitet, og hun ser lovkravet om læreplaner som en mulighed for at få gjort op med tidligere tiders opfattelse af „det normale“ og „det specielle“.

- Vi har vænnet os til, at der er andre, der tager sig af de „mærkelige“ børn. De, der er døde, blinde, sidder i kørestol eller savler har været samlet på særlige institutioner, og det har kun været ved tilfældige lejligheder, at vi er stødt på dem i gadebilledet. Efter at disse børn er kommet ud i de traditionelle dagtilbud har vi samlet dem i særlige grupper eller har ansat støttepædagoger specielt til dem. Det kan være en udmærket løsning – men problemet er, at det gør det meget nemt for resten af os at „glemme“ disse børn, når andre har ansvaret.

- Men man kan ikke udarbejde en læreplan for den pædagogiske praksis i institutionen uden at

forholde sig til, hvad man forstår ved rummelighed og inklusion. Det er ikke nok at have en vision om, at både vi, institutionerne og samfundet i det hele taget skal være rummelige. Den vision har vi haft i mange år, den er defineret i lovgivningen, og vi tror selv, at det er sådan. Men praksis viser, at børn med særlige behov ofte bliver udskilt alligevel. Selvom hensigten er god nok med både enkeltintegration, basisgrupper eller fifty-fifty-fordeling, så hjælper det ikke, hvis det er som om, der er en usynlig streg i gulvet. Hvis vi skal ændre på det, kræver det, at vi forholder os til rummelighedsbegrebet og knytter det til arbejdet med børns og voksnes læring, mener Bjørg Kjær.

Det er helt bevidst, at hun bruger ordet „vi“. For hun mener, at det er både personale, forældre, forvaltninger og politikere, der har behov for at diskutere, hvad de forstår ved rummelighed.

- Min helt klare holdning er, at loven om læreplaner forpligter både personale, forældrebestyrelse, forvaltning og politikere til at fjerne de eventuelle hindringer der måtte være for, at børn med særlige behov kan deltage i fællesskabet og modtage læring i dagtilbuddet. Det kan være et spørgsmål om organisering af arbejdet, om at sikre nødvendige hjælpemidler, om at sørge for den nødvendige kompetenceudvikling til personalet, eller om at kigge på sin egen pædagogiske praksis.

Viljen er der

Baggrunden for at kunne udtale sig har Bjørg Kjær blandt andet fra sit arbejde med evaluering af Servicelovens formålsparagraf. Her har hun været med til at undersøge, hvordan kommunerne tager hånd om dagtilbuddenes forebyggende og integrerende funktioner.

- Generelt kan man se, at området er højt prioriteret i kommunerne og en lang række kommuner arbejder med at forbedre kvaliteten. Vi kan også se fra arbejdet i KID-projekterne, at personalet i institutionerne er meget motiverede og interesserede i at være med til at udvikle

kvaliteten. De vil gerne, men når det er så svært, er det fordi indsatsen er præget af en række dilemmaer, siger Bjørg Kjær.

De dilemmaer er for eksempel, at loven kræver, at dagtilbuddene tager hensyn til det enkelte barns særlige behov, at dagtilbuddene skal være for alle, og at dagtilbuddenes arbejde skal være en „integreret del både af kommunens samlede generelle tilbud til børn og af den forebyggende og støttende indsats over for børn, herunder børn med nedsat fysisk eller psykisk funktions- evne eller med andet behov for støtte“.

(*Serviceoven kap. 4, §8*).

Det er ikke let at afgøre, hvordan man bedst muligt varetager både de normale børns interesser og samtidig sørger for integration af og kvalificeret hjælp til børn med særlige behov. Hvilke børn skal integreres i normale institutioner, og hvilke skal udskilles til specialinstitutioner? Og hvordan skal henholdsvis integration og specialtilbud være organiseret? Samtidig blander økonomiske hensyn sig ofte med holdningsmæssige hensyn, mener Bjørg Kjær.

– Det er vores erfaring fra Guldminen, at børn med særlige behov bliver glemt i læreplanerne. Dagtilbuddene har så travlt med at arbejde med læringsbegrebet, forholde sig til det, forstå hvad det handler om og lære at tænke i læring. Og de er meget optaget af de seks læreplanstemaer og af at forstå, hvordan man kan håndtere dem uden at gøre vold på den pædagogiske tradition. Så er der en fare for, at man glemmer børn med særlige behov. Og det er jo paradoksalt. For et af hovedmoterne til overhovedet at indføre loven om pædagogiske læreplaner var netop at løfte arbejdet med de truede børn, de svage børn eller hvad vi vil kalde dem.

– Jeg tror slet ikke, at det er umuligt. I virkeligheden er man nødt til at tænke „hvor svært kan det være“. Vi har en pædagogisk læreplan, og målene for børn med særlige behov er jo de samme som for alle andre. Leg, læring og udvikling skal disse børn også have mulighed for. De seks læreplanstemaer? Yes, der er ingen forskel. Der er i virkeligheden god logik i, at det er en tillægsparagraf. For det signalerer, at det her har de sære børn også ret til, ligesom alle andre. Så udfordringen ligger i, at få tingene skruet sammen på en måde, så de rent faktisk også får det, som andre børn får, fastslår Bjørg Kjær.

9.5 Gode råd og løsningsforslag

- Diskuter, hvad I forstår ved rummelighed og inklusion.
- Husk at institutionens læreplan også omfatter børn med særlige behov.
- Overvej hvilke hindringer, der kan være for alle børns aktive deltagelse i det fælles liv.
- Opstil forslag til, hvordan disse hindringer kan mindskes.
- Læreplanen skal indeholde fokuspunkter, som beskriver, hvilke mål, man vil stræbe efter i den pædagogiske praksis, og hvilke handlinger, man vil udføre for at nå målene.
- Barnets individuelle handleplan skal synliggøre indsatsen over for barnet og samtidig være et udtryk for, hvad man forstår ved kvalitet.
- Overvej, hvordan barnet kan inddrages i evalueringen.
- Drøft og koordiner barnets individuelle handleplan med hjemmet.
- Evaluer indsatsen og opstil nye mål for både det enkelte barn og for dagtilbuddets arbejde med inklusion.

9.6 Læs mere

- Cecchin, Daniela (1996): Pædagogens kompetencer, BUPL.
- Gjesing, Gudrun: Kropumulige unger, Institut for idræt ved Københavns Universitet.
- Juul, Jesper og Jensen, Helle (2003): Pædagogisk relationskompetence, Apostrof.
- Lorentzen, Per (1998): Det usædvanlige barn, Munksgaard.
- Lorentzen, Per (2003): Fra tilskuer til deltager, Universitetsforlag, Oslo.
- Lorentzen, Per (1998): Usædvanlige børn, Munksgaard.
- Rye, Henning: Paradigmeskiftet i arbejdet med barn med specielle behov, overvejelser om det baggrunn og utvikling, PPR 2002 nr 4.
- Thomsen, Ine Benn (2004): Tidlig stimulering af sprogudvikling, Specialpædagogisk forlag.
- Ytterhus, Borgun, (2003): Socialt samvær mellem børn, inklusion og eksklusion i børnehaven, Hans Reitzels forlag.
- Booth, Tony og Ainscow, Mel: Inkluderingshåndbogen, oversat og bearbejdet af Kirsten Baltzer og Susan Tetler, Danmarks Pædagogiske Universitet, 2004.